

ՑՐԻՒ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

Ե
Մ
Ր
Մ
Դ
Դ
Գ
Դ
Դ
Դ
Դ

Ս
Դ
Ր
Ո
Յ
Գ
Դ
Դ
Դ
Դ

(1885-1915)

ՌՈՒՔԷՆ ՍԵՒԱԿ

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՐՔԸ

ՍԻՐՈՅ ԳԻՐՔԸ

ՅՐԻՒ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

ԵՐՈՒՍԱԴԷՄ

1944

Ց Ա Ն Կ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ե - ԺԶ

Կ Ա Ր Մ Ի Ր Գ Ի Ր Ք Ը

		Էջ
1.	Զարդի խենթը	7
2.	Թրբունին	25
3.	Մարդերգութիւն	{ *Գիւղական եկեղեցիին մէջ 37 *Գիւղական ճամբուն վրայ 45 *Գիւղական գերեզմանատան մէջ 53

Ս Ի Ր Ո Յ Գ Ի Ր Ք Ը

4.	Ինչո՞ւ	63
5.	Մահազգացում	63
6.	Սիրոյ մրմունջ	65
7.	Սիրոյ ծարաւ	66
8.	Սերով սերով	67
9.	Սէր	68
10.	Սիրոյ եւ մահուան երգը	69
11.	Պատասխանը	71
12.	Եկուր	73
13.	Յաւիտենական ձեփաք	75
14.	Տժգոյն երգը	76
15.	Երգ երգոց	77
16.	Գինով սէր	79
17.	Սիրոյ աղբիւր	81
18.	Հին եղանակ	82
19.	Երթալ	84
20.	Վերջին կոչը	85
21.	Սիրոյ շողերը	86
22.	Սէր	87
23.	Զար աղջիկը	88
24.	Բոյրը	90
25.	Համբոյրը	92
26.	Ասպետին երգը	94

27.	Տրտում ոգի	95
28.	Խապրիկ	97
29.	Գացող մարդը	99
30.	Հոգիս	100

ՅՐԻՒ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

31.	Վրեժին սերմնացանը	} Եփիվկեան երգեր	103
32.	Հայտև որբիկ		104
33.	Վերջին օրօր		105
34.	Ով իմ հայրենիքս		106
35.	Զանգակներ զանգակներ		110
36.	Ինչպէս երբեմն		112
37.	Հայասան		113
38.	Զղջիկը		113
39.	Իժը		114
40.	Պիտի մեռնի...		115
41.	Զիւնին		116
42.	Յնձուն մահ		118
43.	Երնէկ ջուր		120
44.	Կարապներ		122
45.	Ամենուն պէս		124
46.	Վերջադոյս		126
47.	Արեւելք		128
48.	Արգասաւորում		129
49.	Շան հոգի		130
50.	Կարմիր դրօշակը		132
51.	Պռննիկը		136
52.	Այս դանակը		137
53.	«Թուպասուր»ները		146
54.	Եհովային արցունքը		152
55.	Առաջին մեզը		154
56.	Սակիա-Մունի		156
57.	Հայրը		158
58.	Բասթել		159

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Կը հրահարակենք Ռ. Սեւակի փերթուածները, ա-
նոր գրական վասակին աւելի հարազատ բխումները
մեկտեղած ըլլալու գոհունակութեամբ:

Տֆթ. Ռ. Չիլինկիրեանը իր *Օրագրէն Փրցուած
էջերը* իբրեւ բժիշկ ստորագրեց, ուր մասուցումը կար
իր Գիտութեան՝ ի սպաս մարդուն, զայն իմասուն ու
ստիուն դարձնելու համար մարմինէն պատճառուած
ցաւերուն դէմ: Քերթող Ռ. Սեւակը, իր սիրտովը կը
մտեցնայ այս անգամ նոյն մարդուն — ըլլայ անիկա
ցեղային արիւնի կամ համամարդկային զգացումի համ-
բէն — հազորդ մնալով անոր տառապանքին, անոր
կարելի սերերուն, երազներուն, երջանկութեան ծա-
րաւին, առնուազն իբրեւ մարդ ապրելու իրաւունքին:

Հարազատ զաւակ իր ժողովուրդին, մասնակից
եղաւ անոր արհաւիրքներուն՝ խանդավառութիւններէն
աւելի: Ու հեռուէն եւ ի վերջոյ իր կեանքին գինովը
արձագանգեց ձայնը իր ցեղին ընդվզումին՝ ընդդէմ
անմարդկային արարներու եւ բռնութեանց, այնքան
վայրագօրէն գործադրուած՝ դաշտերուն վրայ ու երգի-
ներուն ներքեւ Հայ աշխարհին:

Ռ՛րեան մեղմութիւն, չբխորացուած բանաստեղ-
ծութիւն, այս անգամ, իր *Սիրոյ Դիրքին* մէջ: Ու ինք-
նին կը նշդուին յատկութիւնները Սեւակի փերթողու-
թեան:

Ի՞նչ փոյթ որ այդ բոլորին մէջ ծանր չկտենն ար-

ժանիքները բարձրորակ ֆերթոզի: Հասակ առնող եւ դեպի հասունութիւն լեցուող մասադասունկն է Սեւա-կով եկած ֆերթոզութիւնը: Այնտեղ հանդիպելի են մեկէ աւելի յատկանիւթերը երեւոյթին — քարմուրիւն, խանդ, հաղորդականութիւն, ինչպէս ֆանդակներու նիհարու-րիւն, խորացման պակաս, ձելի նրբութիւն, յանախ անփութութիւն: Եւ սակայն այդ բոլորով մեկտեղ, ա-նիկա իր տեղը ունի իր սերունդէն մեծ դեմքերու շուրթին:

Աւելի լայն յատկանշում մը անոր ֆերթոզութեան, կ'առնենք անտիպ ձեռագիրէն Յ. Օսականի ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ գործին. —

« . . . իր ժամանակին, ասոր ունայնամտութեան, զրժ-քախտութեան կը բեռնամ Սեւակի գործին ձախողանքը, ու կը կանչեմ ձեր ուշադրութիւնը այն քանի մը արժանիքնե-րուն որոնք վաւերական բանաստեղծ մը կը պայմանաւորեն:

ա) Նորութիւն — որ 1900ի Պարզոց ամէն գինով ինքնա-տպութիւնը պէտք չէ թելադրէ: Անիկա գոյնն է մեզի սեպ-հական, մեր մոյնքին հաւասար, մեր զգալու, մտածելու ու այս գործողութիւնները արտայայտելու կերպին մէջ: Կ'ա-ւելցնեմ անմիջապէս որ վաւերական տաղանդը բնորոշող առաջին առաքինութիւնն է ան: Ան իր բոլոր կարեւորու-թեամբ կը զառնայ ակնբախ, երբ տրուած քերթող մը կը դնենք իր անմիջական շրջապատին մէջ: Մկրտիչ Պէշիկթաշ-լեան անշուշտ որ բան մը կը բերէ 1860ի մարդոց հասկցած ու գործադրած արուեստին մէջ: Թէև քիչ, այդ նորն է որ անա այսօր կը պաշտպանէ անոր անունը: Նոյնն է պարա-գան Դուրեանին որ անըմբռնելի ըլլալու աստիճան նոր է: Իր ժամանակին համար: Այս անուններուն փոխարէն, առէք Նար-Պէշի մը, Թէրզեանի մը, Անէմեանի մը. ո՛ր գործը որ կ'ուզէք: Զանոնք այսօր անընթեանի ընողը ոչ անոնց բն-

մանքիզմն է, ոչ լեզուական խաղաղութիւններ, ոչ ալ գրեւեակաւ-
քիւնը, այլ այն հառաւակաց կասարելութիւնը, շաղաչափական ձղ-
ղափառութիւնը, թիւղ նաբակին վրայ ինքզինքն ձեւած ու զոն մար-
դու շափակութիւնը, որոնք բոլորը մէկ կը վերածուին ընդհա-
նուր յայտարարի ու կ'ըլլան նկարագիր, նախ շրջանէն, յե-
տոյ իրենցմէ: Սեակի առաջին երիտասարդութիւնը պիտէք
թէ գրական ինչ պաշտամունքներու մէջ կազմուեցաւ: 1900 ի
բոլոր պոռնիկագրութիւնը, մարմներգութիւնը, նկարագրելու
սեւը, ժպրհութիւնը զառն իրենց հոտը ունին անոր քեր-
թըւածներուն ներքը, տուն տեղ եղած, ընտանեցած ու եր-
ջանիկ: Եւրոպան, անոր առաջացեալ տարրերուն մօտ հա-
ւանական յաճախանք ժը, թէև ուշ, բայց վերջապէս բերած՝
կարելի ազատագրումը: 1908 էն վերջ մեր քերթողութեան
նորոգումը գործն է այդ սերունդի այն թեկն որ կուգար այդ
Եւրոպայէն (Վ. Թէքէեան, Վարուժան, Սիամանթօ): Չեմ
կրկնեմ ինչ որ ըսեր եմ 1900 ի քերթողութեան մասին, այն-
քան անգամներ: Առէք, այդ օրերու պսակաւոր քերթող Ար-
տաշէս Յարութիւնեանի ամէնէն յաջող քերթուածը ու փոր-
ձեցէք կարգալ: Չեր տառապանքը գի՛նն է այն մտայնու-
թեան, ոգիին որ Սիպիլեան վարկէն կուգայ ու եղած է բըւ-
նութիւն: Սեակի նորութիւնը բազմերես է: Չեմ ծանրանար
արտայայտութեան ինքնութիւններուն, յանգստութիւննե-
րուն, զանցումներուն որոնք հանգիպելի, հաստատելի երե-
ւոյթներ են քիչ մը ամէն քերթողի մօտ, այդ օրերէն: Կը
կենամ ուշադիր խորքի նորոգման ճիգին, որ թերես Եւրո-
պական հոգեբանութեան մը անդրազարծն է անոր մատող
զգայնութեան վրայ: Հերքուցու Եւրոպեո հատորին մէջ այդ նո-
րոգեալ նիւթը տուած է շքեղ բիւրեղացում: Սեակ. աւելի
անկախ միտք բայց նուազ կիրթ, ընկերային հարցերը երբ
նիւթ կ'ընէ իր ստեղծագործութեան, միայն նորութիւն մը
չի հետապնդեր, այլ յագուրդ կը փնտռէ իր հոգին կրծող
ծանր ախորժակներու: Պատահաբար չէ որ այդ օրերու մեր

իրաւ բանաստեղծները նոյն ատեն պայքարի մարդեր են։ Ու պայքարը սոսկ ազգային ազատագրութեան երազներով չի սնանիր անոնց մէջ, այլ համամարդկային ազատագրութեան բարձր իտէալները ունի իրեն զօրավիգ։ Ես չեմ որ բանաստեղծութիւնը պիտի սահմանափակէի եսի մը փոքր։ Ներքին տազնապանքին կամ արտաքին աշխարհի մը քնքուշ բայց չէզոք թելադրանքներուն նուաճումին։ Արուեստին յաւիտենական հալուածը մարդն է։ Մեր օրերուն մարդը կը թւարապատկուի երբ զայն տեսնէք իրեն պարտադրուած համայնական զրկանքներուն մուրճերուն ներքե։ Մեծ քաղաք մը, ամէն տարի, իր ներքին մոլութեանց սնունդին համար հազարով, հարիւր հազարով մաքրութիւն կը զոհէ։ Տարին 80000 աղջիկ կը զոհուին միայն Բարիզ քաղաքին հեշտանոցներուն մէջը։ Տարածեցէք տառապանքին ծալքերը, անկործութիւն, անօթութիւն, հիւանդութիւնները իրենց բազմազան տուամաներովը, հոգեկան դերութիւնը, տրամին լրբութիւնը ու ահաւոր անարդարութիւնը որ երջանիկ է ինքից մէջ։ Ու պիտի չլարմանաք որ զրուին քերթուածներ, մեք մէջ որոնք Գողգոթայի Ծաղիկներ (Հեքսագոս Լեզգերէն) պիտակին ներքե յուզեն ծանր, բարդ հարցեր։ Սեակ գրած է, այդ մարդին վրայ, Արգասաւորումը, Արեւելքը, Պոռնիկը, Պոլսոյ Որովայնին մէջ, Շան Հոգի, Այս Դանակը, Մարդերգութիւն (Կարմիր Գիւրքը), բոլորն ալ արդի կարգերուն ընդդէմ լայն ու խիզախ յարձակողականի մը գնացքով, կատաղութեամբ, ինչ փոյթ որ քերթողը չէ հասած ձևի կատարելութեան (այդ քերթուածները իրենց անխնամութեան իսկ թերևս կը պարտին իրենց նօրութիւնը, ինքնեկութիւնը) ինչպէս է ասոր իրականութիւնը վարուժանի գործին մէջ։ Սեակի արժանիքն է այդ նիւթերուն հուժուրդները պահել կրնալը։ Ենթարկեցէք զանոնք կանոնաւոր մշակման դուք պիտի ունենայիք Աճէմեանի, Լեոն Սեղրոսեանի տեղեկեցիկ էջերը

Վաղ սաւառէն մինչ ուռ երեկոյ
Անդուլ քան քիչ ամէ խեղճ Մկօ.

1890ի մարտոց համար այնքան հանելի, իրական, իրապաշտ-
բայց որոնց տարողութիւնը այնքան նիհար է արուեստին
արժանանալու Անշուշտ, Սևակի մօտ աշխատանքի երգիչը,
բողոքողը, խարանողը չեն գտած վերջնական կազապար-
կերպարանք: Դժուար է անոր այդ կարգի ոտանաւորներէն
բարձրու մեծ տախտակներ, շրջան համադրող համապատ-
կերներ առանձնացնել: Բայց ինչ որ տուած է, 6-7 տարի-
ներու ներուժ (intense) ստեղծագործման շրջանին, թաթ-
խըւած է սա զգայնութեան մէջ, նիւթին նորութեան հետ:
Սևակ գտած է սէնֆոնիգ ալ նորութիւններ: Նուրբ ու դօ-
րաւոր չեն կշռոյթի իր զգայարանքները: Բայց ինքն է որ
առաջին անգամ մտածած է մեր մէջ սէնյոլիստ արքայն,
կտրուկ, արձագանգունը օգտագործել ի հաշիւ նոր դաշնաւոր-
մանց: Իր բոլոր բռնագրօսութեանը հակառակ վերջին կոչը
տպաւորիչ քերթուած մըն է, ձայնական յարդարանքին մեծ
չափով պարտական: Նմանապէս ինչո՞ւ քերթուածը կը տար-
բերի մեր ոտանաւորին ընթացիկ ծանրութենէն, պատկա-
ռուն սեթեւեթէն, պարզութեամբ մը, չորութեամբ մը որ կը
տպաւորէ դարձեալ: Բարի եղէք կարգալու շին Եղանակը (այս
հատորին, էջ 82), առանց աճապարանքի, ատեն տալով որ
տողերը տեղաւորուին ձեր ներսը այնպէս մը որ ձեր մտքին
չինուին քանի մը ծանր, տիրական վիճակներ, ձիւնով իրիկ-
ուան խուլ խորհուրդին ընդմէջէն, հինաւուրց մեղեդիի մը
տրտում թեւերուն վրայ օրօրուն վիճակները, ու դուք զգաք
չատ շատ բան բայց չըլլաք կարող անոնց հազցնելու ձեր նսր,
իմաստը, ինչպէս է արդէն այնքան յաճախ իրականութիւնը
սա մեր աշխարհին վրայ. մեզմէ դուրս կեանքին անթափանց
գաղտնիքին դէմ զմեզ հանելու մեր յիմարութեան երբ չենք
անձնատուր: Քերթուածին տարտամը նոյնութեամբ կրկնած
է հոս կեանքին ալ տարտամը: Խորքի ու ձևի սա ներդաշնակ
նորութիւնը մեր քնարերգութեան մէջ դուք կը հանդիպիք
ամէն վաւերական բանաստեղծի մօտ: Նման էջեր են Առ

Ձեփիւնն Ալէմտաղին ուր հին եղանակը կուգայ հովին անհուն շրթներէն: Լճակը ուր ջուրի հայլի մը մեծ դաշնակն է նոյն ու մէկ եղանակին: Անանունը (Մեծարենց) որ հոփն ու աղջիկը մահն ու սարսուռը իրարու վերածող անօրակիլի եղանակն է, մեր ամէնուն մէջ օր մը քացուելու ճակատադրուած, որ պիտի կանչէ մեզի ամայի կամ ամենախուլ ճամբաներու վրայ: Երբեմն յանկարծակի, մեզ կեցնելու համար մեր մարդութեան մէջ, ու րօպէ մը վերջ մեզի առնելու իր ալիքներուն վրայ ու տանելու, տանելու անվերադարձ: Անակի քերթուածին մէջ քստերը, չափը, նախադասութեանց coupeր ոչինչ ունին անսովոր, բայց քերթուածը նոր դէմք մըն է, մարդ մը, հոգի մը որ այսպէս ինքզինքը կերպադրած է: Այս նօրութիւնը, հին ու սովորական բաներուն ընդմէջէն, զրազէտ մը բնորոշող մայր արժանիք մըն է: Ատեն չունիմ զբազելու տարազին զուգորդ ուրիշ ալ թելադրանքներով: Շատ էին Անակի մեղքերը: Ձեմ թարմացներ զանոնք կրկին: Բայց մի մոռնաք (պէտք է յաճախ կրկնել հէքիաթը) Եհովային բարութիւնը բիւրբուրու յանցանքը հի՛նգ արդարով քաւել յօժարելուն:

բ) Ձեմուրքիւն — որ համազօր է խառնուածքի: Միտքով, վարժութեամբ, կրթանքով, ունայնամտութեամբ բանաստեղծ շատ ունի մեր նոր գրականութիւնը: Հարցօրցէք թէրգեանի ուրուականին թէ ինչո՞ւ գրած է իր քերթուածները, Հաւանաբար թեթե յանդիմանութեան մը հետ երանելի բանաստեղծին հոգին մեզի պիտի խօսի այն հիացական քաջալերանքէն որով ուղջուենուեցան իր շարադրական մարդանքները, մուսաներու բարբառով, զպրօցին իսկ գրասեղաններէն: Ինք ուրիշ բան չուզեց ընել եթէ ոչ այդ գովեստներուն իր արժանաւորութիւնը ապացուցանել կեանքին մէջ ալ երբ Պոլիս դարձած (Իտալիայէն) իր երիտասարդի զգայնութիւնը փորձեց արձակել ապաւորութեանց ու օրերու ծովուն մէջ: . . . կրնաք գո՛հ ըլլալ այսքանով ալ ու ետ զրկել

սիրելի ու բուսականը զէպի դալար հանգստոցները եղիւսեան դաշտերուն Ու մտածել թէ որքան սխալներ կը միջամտեն երբեմն մեր կործանումին, մեզի չափ օտարներէ մեր վրայ թափուած, մեր զաղջ փառափրութեան գոհացում ճարելու մեր միամտութիւնը մշուշելով, ոսկեզօծ քանի մը պատրանքներու հովանիին տակ, Հարցուցէք Պէշիկթաշլեանի «մահուամբ զեղեցկացած, տարփելի» ուրուականին թէ ինչ^օ գրեց իր տղայական (այսօր) երգերը, երբ գիտէր, գրել իր հրաշալի եղերերգները, Պատասխանը տարբեր պիտի չլլար, Ու ասիկա այսպէս, աւելի պզտիկ չափով, Միսաք Մեծարենցին համար, ինչպէս կը տեսնէք, Սեակի խառնուածքը ես չեմ վախնար մօտիկը գնելէ մեր վաւերական քերթողներուն, Վասնդի 1910 ին այնքան իրաւ ու մեծ խառնուածքներուն մէջէն (Վարուժան, Սիամանթօ, Թէքէեան, Եղիշէ Դուրեան) ու ճնշումին տակը նոր աչքերը գոցող եղերաբախտ ու մեծ խառնուածքին Մեծարենցի, Սեակ պիտի գրէ մէկ երկու խկապէս արդար, յուզիչ վկայութիւններ որոնք կ'ապրին հայոց լեզուն կեանքովը, Առանց խառնուածքի ըսի թէ շատ ունինք քերթողներ, կ'աւելցնեմ որ միս մինակը խառնըւածքը կրնայ գիմակալել աշխարհ մը չարիք զոր չենք վարանիր երբեմն գոթել մենք մեզի, մեր տաղանդին ու մեր կարելիութեանց ղէմ, Այսպէս հասկցուած խառնուածքը կը վերածուի քերթողի մը էմտարրին, «հողիին հողիին» ինչպէս կ'ըսեն դաղխացիք, Ժամանակը պիտի տարածէ իր անգայտ մօխիրը Սեակի քերթողութեան շատ մեծ մասին վրայ, ինչպէս ըրած է այդ անփոխարինելի քարիքը Ալիշանի, Պէշիկթաշլեանի, Սիպիլի, Զօպանեանի քերթողական վաստակին մեծադոյն մասերուն վրայ, բայց նոյն այդ ժամանակը պիտի մնայ անզօր ծածկելու իր ներքեւ այն փոքրիկ, ջերմ անկիւնները որոնց տակ կրակը կար երբ կ'ապրէին այդ մարդերը, և որոնք չեն ծածկուիր դարբերու ձիւնովը, ինչպէս կը տըռուի մեզի հանդիպիլ ձիւները հալող տաք աղբիւրներու

պատկերներուն, շրջապատին միատարած ծածքին մէջէն յաւէտ առանձին, շոգեմշուշ ու կենդանի Պատմեցի թէ տաք էր իր անձնաւորութիւնը, քիչիկ մը աւելի որքան սպասելի էր այդ սերունդին պատրանահեղձ ներկայացուցիչներէն։ Վարուժան մելամաղձոտ էր ու հայեցողապաշտ։ Իր մօտ յուզումը խորունկ ալքերու մէջ խնամքով պահպանուած դանձարանէ մը պէտք կար հանելու։ Թէքէեան մինչև իր պաշիւր (տարիքէն) պիտի մնար հանդարտ եթէ ոչ անհաղորդ։ Սեակ համակ խանդ էր ու զեղում։ Այս հաստատումը թերևս, առաջին ակնարկով, կը բացատրէ անոր քերթողական վաստակին անհաւասարութիւնը, խնամքի հանդէպ երբեմն անփոյթ երբեմն ալ շունայնամիտ իր պահերը ու ասոնց արդիւնք իր ոստանաւորներուն մէջ գրեթէ միշտ իրական վրիպանքները։ Բայց օւրիշ աղբիւր ալ չունիմ խառնուածքին սայտակ խանդէն դուրս, քացատրելու համար իր Կարմիր Գիրքը լեցնող երիտասարդ կրակը, չարին դէմ դասական բողոքէն դուրս հզօր, զարհուրագին ալ կեցուածքը, որ հետտորութեան հետ երանգի նոյնութեանը հակառակ, բոլորովին տարբեր, առանձին բան մը կ'ըլլայ։ Տեսէք ինչ կ'ըսէ շարդարարներուն (Կարմիր Գիրքը, այս հատորին էջ 11-12), որոնք 1910ին այնքան մօտ, իրաւ մարդեր էին մեր բոլորին համար, և որոնց դէմ մեր գրականութիւնը ըսած է անշուշտ շատ աւելի զօրաւոր բաներ, իր մեծ մշակներուն բերնով։ Բայց արարքին վայրագութիւնը, անասնութիւնը այսքան բնականութեամբ, այսքան տենդով մեզի չէ տրուած հաստատել ոչ վարուժանի, ոչ ալ մենաշնորհեալ Սիամանթօյի, ոչ տրամաթախիժ թէքէեանի քերթողութեան մէջ։ Երիտասարդ սա պողթեմը, նեռու ամէն նրբախոյզ հնարքներուն պատէն, ճաշակի, չափի դէմ իր զանցումները թերևս կը պարտի սա հուրքին։

զ) Մասաղաւթիւնը — որուն խակ հանգամանքը կը բացատրէ եթէ՛ իր առաջին մեծ մոթիֆին մէջ (Սիրայ Գիրքը) իր

վրիպանքը, բայց որուն երկար տևողութիւնը գրեթէ քա-
ցառիկ իրողութիւն մըն էր մեր քնարերգութեան համար,
ուր կանխահասութիւնը գրեթէ մահուան կնիք մըն է, ու
տղայութիւնը (ասոր երկարաձգումը) անտաղանդութեան
ուրիշ կնիք մը: Կան այդ տղաքը մեր բանաստեղծութեան
մէջ որոնք երեսունէ աւելի տարիներէ ի վեր կը մնան նոյն
ու մէկ ողորմելիները: Դանիէլ Վարուժան քանի մը տար-
ուան ընթացքին ազատագրած է ինքզինքը: Անոր Սարսուռ-
ները արդէն այդ տղայութեան վերջին հետքերը կը ջանան
անյայտ ընել: Հոգերէն մինչև Հրաշնյի Յարութիւն տասնէն
աւելի տարիներ կը թաւալին բանաստեղծին անհուն փոր-
ձառութեանցը մէջէն, ճարելու համար շքեղ այդ դիւանին
վերջնական հոգի մը: Արդ. Հին Եղանակը (Սևակ) գրուած է
1908ին, Երթալը՝ 1912ին, Դարձեալ 1912ին՝ Սէրը: Այս երեք
յիշատակումներէն առաջինը անխառն գլուխ-գործոց մըն է,
Երկրորդը՝ նոյնպէս մեծ յաջողութիւն մը ու երրորդը՝ ան-
ներելի ձախուտուք, ինչպէս կը պատկերեն Պոլսեցիները բեր-
նէն Եկածը թող տալու վարժանքը: Բնական յառաջատուու-
թիւնը որ տաղանդին այնքան յաճախ նկարագիր մը կուտայ
(Երբեմն ալ տեղատուութիւնը կը հաստատենք, Զրախան,
Ռէնցո ասոր վաւերական նմոյշներն են) Սևակի մօտ չէ իրա-
կանացած: Սևակի բաղդատաբար յաջող քերթուածները ե-
րևցած են 1909ին, Ազդակ հանդէսին մէջ, 1910ին Տարեցոյցի
մը մէջ (Թ.) իրմէ ստորագրուած ուրիշ քերթուածներ (Վիր-
ջիմ Օրօր, Հայու Որրիկ ևն.) հասարակ տաղաչափութիւններ
են, 1911ին՝ Էթրուպատուրները շունչ ու թարմութիւն կ'ար-
տայայտեն լայն չափի վրայ: Այս բոլոր յիշատակութիւն-
ներուն միտք բանի՞ն, — Ան՝ թէ Սևակ զօրաւոր իր զգայ-
նութիւնը ամբողջութեամբ չէ կրցած իրադործել, թէ՛ բա-
նաստեղծական աւիւնը անոր, չէ՛ ենթարկուած նուազման
(Կռուկը, արձակ էջ մը, քերթուածի մը տարողութիւնը կը
պարզէ ու գրուած է մահէն տարի մը առաջ), 8-10 տարի

անիկա իրեն պաշտպան ունի իր թարմութիւնը որ անոր օտանաւորին համար տիրակաւն նօթ մըն է։ Առ թերևս հօս է գաղտնիքը դժուարութեան զոր կը զգայ քննադատը երբ կը փորձէ անոր գործէն հաստատ ու վերջնական դիժեր սեւեալ։ Մշտական պատանութիւն մը անոր բոլոր քերթուածները (յաջողածներէն աւելի ձախողածները) կ'ողողէ իր քաղցրութեամբը, աշխոյժովը, անփութութեամբ ու թռիչքով։ Գարնան բանաստեղծ մը՝ եթէ քիչ մը բռնազբօս չէք գտներ տարազը, որ շնասու, յօգնեցաւ սարիքէն, ապրեցաւ իր մահը երիտասարդ, թարմ, արի՛ ու արու, ինչպէս երգեր էր անոր խորհուրդը օտոտտուն, տրտում, զուարթ, համակ շաղ ու թարմութիւն քերթուածի մը մէջ Յնծուն Մահը, լոյս տեօած 1913ին, Հայ Գրականութիւն հանդէսին մէջ (Իզմիր)։ Յետոյ այս նկարագիրն է մանաւանդ որ անոր վրիպանքը կ'ընէ նուազ եղերական, միշտ յոյսի բաժին մը հանելով մեր դժգոհանքին դէմ։ Առաջին իր էջերէն մինչև յիշնամենի իր թափթփութեանը նոյն անկատարութիւնը՝ չըսելու համար անկարողութիւնը, ցնցոտի մը նման իր ետեէն պտտցուց լեռն իսաճանեան անսունով բանաստեղծութենէն խենդութեան ինկած քնարահար մը, ինչպէս կ'ուզէր որակուիլ։ Ինչ թերութիւն որ արգիլեց եզուարդ Դուանճեանը մեր քերթողութեան մէջ անուն մը դառնալէ. չէ փոխուած անա քառասուն տարի կայ, Այս վրիպանքներէն եթէ ուզենք հեռանալ ու վաւերական տաղանդի մը գործին մէջ հետապնդել երևոյթը, պէտք է կենանք եղիայի քերթուածներուն առջև որոնք անկանպնելի կերպով կործանած գեղեցկութիւններ են, մեր մէջ իսպառ կործանելով նաև յոյսը օր մը իրանալի էառոյցին։ Սևակի համար տարբեր է պարագան։ Ան միշտ անակընկալին մարդը մնաց։ Ու ասիկա շնորհն է իր մատողութեան, երիտասարդութեան։ Չեմ հերքեր դժբախտ իրականութիւնը օրուն համեմատ այդ թարմութիւնը շատ քիչ անգամ ինքզինքը պիտի գիտնայ պարտադրել, մեզի՛ տայով

անաղարտ մարմնով ու խանդոտ հոգիով քերթուածներէ
կ'արձանագրեմ հոս նաև սա վկայութիւնը ևս: Կոր Տաղերը,
Հեթանոս Երգերը, Ս. Մեսրոպը վերջնական գիրքեր են,
որոնք իրենց հեղինակներուն կարելի պատկերը կը պահեն:
Վնասկան ու անվերադարձ եղանակով մը: Համոզուած եմ որ
անոնք իրենք զիրենք ամբողջովին տուած են իրենց գործերուն
մէջ: Սեւակի համար նման վկայութիւն մը խնդրական կրնայ
ըլլալ: Մահուան տարին իսկ ինքզինքը նորոգող ձերունիւ
չէ անիկա: Բժիշկին Գիրքէն Փրցուած էջերը նոր մարդ մը
կը յայտնարերէ, բոլորովին թարմ, կայծկտուն ու գեղանի:
Պիտի ներէ՞ք ինծի բռնանթիզմը՝ թարմութիւնը, զայն
մնայու հրաշքը ինքնին բանաստեղծականութիւն զաւա-
նելու: Այդ պարագային ես պիտի շափսոսայի մեզի պակած
խոստումներուն ողբերգութիւնը, ու պիտի մնայի գոհ ու է
տաղանդաւոր գրողէ՝ քանի մը անխառն վկայութիւններով
Դուք տեսաք ատոնք կանխող էջերուն մէջ:»

Պարսֆ կը զգանք յայտնելու թէ՛ Ռ. Սեւակի փե-
րբւածներուն այս մեկտեղումը կը պահանջէր անլի-
խնամք եւ հետեւաբար անլի ժամանակ, տուած ըլլա-
լով ցուածութիւնը եւ փանակութիւնը թերթերուն, ու-
րոնց աշխատակցած է Սեւակ: Այս իրողութիւնը անլի-
կը շեշտէ մեր շնորհակալութեան զգացումը, ժառան-
գաւորաց Վարժարանի սաներէն Կոստան Տ. Սեւիան-
եանի հանդէպ, որ հանութիւնը ունեցաւ մեզի տրամա-
դրելու իր մեքենագրուած հաւաքածոն Ռ. Սեւակի փե-
րբւածներուն: Ամենքն ալ կրկին ստուգուած՝ մեր Մա-
սենագարանէն ձեռքի սակ եղող թերթերուն եւ արեւ-
գիրքերուն հրատարակութիւններէն: Այս տեսակէտէն մե-
ծապէս օգտակար եղաւ Արմէն Սեւանի *Նահատակ*

Գրողներ հասորիկը: Աւ Կարմիր Գիրքէն յետոյ ամփոփեցին Սիրոյ Գիրքը վերադիրով հրատարակուածները: Իսկ մնացեալ ազգայնական, ընկերային, բնութեապաշտ եւ մահերգական նկարագրով ոսանաւորները առին Տրիւ Քերթուածներ անունին սակ:

Մեր շնորհակալութեան խորունկ մէկ բաժինը արգար իրաւունքն է Պոլիս բնակող երիտասարդ հոգիի մը՝ Պր. Կարապետ ձաննիկեան, անունով միայն բայց մանաւանդ իր բարեացակամ տրամադրութիւններովը մեզի ծանօթ: Խանդավառ այս երիտասարդը, տարի մը առաջ, զրկած էր մեզի իր գսած միակ օրինակը Սեւակի Կարմիր Գիրքը հասորէն, ընդօրինակելով ալ պակասաւոր վերջին էջը: Անցեալ ամսուն, մեր խընդրանին եւ ներփակած ցանկին համաձայն, մեզի պակասող հրատարակութիւններէն օրինակած էր եօթը տերթրուածներ, եւ ուրբերոդ մըն ալ՝ *Տրտում Ոգի*, «մանկութեան շրջանէ մնացած տեսակէ մը», առանց կարեւոր յիշելու սակայն թէ ի՞նչ առիթով եւ ուրի՞նչ: Մեզի ծանօթ վերնագիրներէն եօթը կտոր միայն կարելի չեղաւ տրամադրելի ունենալ (*Մեծդ Աստուած, Պոլսոյ Որոջայնին մէջ, Լուսնակ Լոյսով, Ողջակէզը, Հայ Զատիկը, Բանտին մէջ, եւ Զղջում*), իսկ այստեղ կը յիշենք միայն Սեւակի առաջին փորձը *Բաժանման Խօսքեր* Պերպերեան վարժարանի ամսվերջի մէկ հանդեսին կարդացուած, եւ հրատարակուած 1905 թ. Մարտին մէջ:

— Ահա թէ ինչո՞ւ անկեղծ է մեր իսկ գոհունակութիւնը այս հասորին հրատարակութեան համար:

ՌՈՒՐԷՆ ՍԵՒԱԿ

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՐՔԸ

ԵՒ

ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

...

ՏՊԱՐԱՆ ԽՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ
ԵՐՈՒՍԱԴԷՄ

1944

ՋԱՐԴԻ ԽԵՆԹԸ

ԹՐՔՈՒՂԻՆ

ՄԱՐԴԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ՋԱՐԴԻ ԽԵՆԹԸ

≡ ԲԵՄԱԿԱՆ ՄԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ≡

ՔՐՔԻՋԸ -
ԹԱՓԱՌՈՒՄԸ
ԿԱՐՄԻՐ ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ
ԱՆՈՆՔ ՈՐ ԿՈՒԳԱՆ
ԾԵՐ ՔԱՀԱՆԱՆ
ԳԵՏԸ
ԱՍՏՈՒԱԾԸ
ԳԻՇԵՐԻՆ ՄԷՋ ԵՐԳ
ՈՃԻՐԸ
ՅԵՂԻՆ ՈՒԽՏԸ

ՋԱՐԴԻ ԽԵՆԹԸ

— Է՛հ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,
 Հօրս գիակն ուսիս, կը քալեմ, ահա՛
 Ջարգըւածներու դաշտին վըրայ լուռ... :
 Ջառա՛մ Քահանայ, դիակըդ տըխուր
 Ի՛նչ ծանր է ուսիս, ի՛նչ ծանր է ուսիս... :
 Անշուշտ երբ իբր խենթ արտաքսեցիր զիս
 Հայրենի բոյնէդ, չի խորհեցար բնաւ
 Թէ պիտի գայի գանեւ քեզ խոնաւ
 Թագատոցիդ մէջ խեղդուած, շան մը պէս,
 Իմ պա՛րտքըս վերջին կատարելու քեզ... :

— Է՛հ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,
 Բոլոր խելացի մարդիկներն ահա՛,
 Ահա՛ խելօքներն այս ապուշ կեանքին,
 Ահա՛ անոնք որ լրենց ծանր հոգին
 Համրիչ քաշելով կ'զբօսցընէին,
 Ու նըւիրումով մը աստուածային՝
 Կիրակին անգամ մը բերանով ծոմ
 Տիրամօր անջեւ կ'սպառէին մոմ,
 Ծաքաթ մը ամբողջ, անվա՛խ, անհամա՛ր,
 Ծնալու, սըտելու, գողնալու համար:

— Է՛հ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,
 Բոլոր տիրացու հոգիներն ահա՛.
 Ահա անոնք որ, ուղեղներ ծանծա՛ղ,
 Ամէն մութ հարցի ունէին թիծաղ.
 Սաղմոսով սնած սոփեստներ աժան՝
 Հեշտ կը լուծէին հարցումներ դաժան.
 Գամոկլեան սուրի մը տակ դող ի դո՞ղ՝
 Ծտեմարաննին կ'ուռեցնէին զո՞հ,
 Հարսնիքները շէ՛ն տօնելու վաղուա՛ն...
 Ու չէին հաճե՛ր խկ խորհիլ Մահուան...:

— Է՛հ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,
 Բայց ինչո՞ւ քրքիջս այսպէս կը դողայ...
 Ահա բոլո՛րն ալ, բոլո՛րն ալ, բոլո՛ր,
 Մութին ու լուռին մէջ անդնդախոր.
 Պառկած խօլական, սլառկած ամբարիշտ,

Պառկած քարեղէն ցաւի մէջ ընդ միշտ
 Պառկած, Աստուած իմ, ու որչափ ալ կա՛յ,
 Ու որչա՛փ ալ կա՛յ. մինչեւ հեռակայ
 Ճամբաներուն ե՛զրը փռուած, կարծես
 Անդրհեղեղեան անտառի մը սէս. . . .

— է՛հ, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛,

Լուռ գիշերին մէջ, շուներուն, ահա՛,
 Երախին մէջ, դեռ կեանքով գալարուն
 Կը լըսեմ ճարճա՛տը ոսկորներուն. . . .
 Բարեկամ շունե՛ր, բարեկամ ձեռքե՛ր,
 Բարեկամ լեզուով լափլիզուած վէրքե՛ր. . . .
 Երնէ՛կ, գազաննե՛ր անբան. . . . Բայց ինչպէ՛ս
 Բոլոր արջառնե՛րը, զըլուխնին վէ՛ս,
 Մուրացին հեռուի դաշտերը անձի՛ր,
 Գնդակէ՛ն, բոցէ՛ն, աչքերնին կարմիր. . . .

Ու ահա ամբողջ գիշեր կը շրջիմ,
 Եիմա՛ր, խեղճ յիմա՛ր,
 Խեղքս առիւր շատո՞նց. կեանքս առ, Փրկիչ իմ,
 Աստուած, մեր յիմա՛ր:

Ի՞նչ կը նայիք ինձ, հոգեվարք աչեր,
 Եիմա՛ր եմ, յիմա՛ր:

Երնէ՛կ, կը մեռնիք, մինչ ես կ'ապրիմ գեռ
Այս կեանքը յիմար:

Կռուի դաշտերով տարի առանձին
Ըստուերըս յիմար,

Շնորհ չըրին գնդակ մ'ալ ինձ, պոռացին
«Յիմարն է, յիմար»:

Գէ՛հ, մըտիկ ըրէք, դուք որ կը խորդաք
Այս մահով յիմար,

Արիւնով շաղուած պատմութիւն մը տաք
Յիմար, ա՛հ, յիմար:

Ո՞ր խեղճ երկիրն էր, ո՞ր թիւն Յիսուսի,
Ո՞ր թագաւորն էր — ականջը խօսի —
Միայն թէ բարի էր շատ այդ արքան,
Մանրամասնութիւն չէ՛մ գիտեր այնքան,
— ևոյն իսկ իր ձիուն անուն չեմ յիշեր —
Մեւ մղձաւանջէ մը վերջ մի գիշեր
Հըրաման ըրաւ եօթ քաղաքներու
Եօթ տարիքէն վար բնակիչներն արու
Եօթը օրուան մէջ կտրել — պայմանաւ
Որ տարէցներուն չի դպչին բընաւ . . .
Ու տարէցներն այդ վերջին պայմանէն՝

Ծնորհապարտ եղան ա՛յնքան՝ որ ամէն
 Եօթն էգ բնակչէն մին ըրին նուէր
 — նուէր էգերու եօթ տարիքէն վե՛ր —
 Արքային ու իր հարճերուն արու...
 — Քա՛ղցր անմտութի՛ւն եօթը թիւերու... :

Նոր թագակիրներն ի՛նչ շուտով մոռցան
 Հին իմաստութի՛ւնը արքայական :
 Ապշա՛ծ կը գիտեմ քառսն այս անհո՞ւն
 Ու կը խորհիմ թէ ի՛նչ բառ, ի՛նչ անուն
 Պէտք է տալ անմիտ այս ըզբօսանքին :
 Ինչո՞ւ կտրել տալ այս գողգողազին
 Գանկերը ծերուկ՝ պարապո՞վ լեցուն :
 Ինչո՞ւ կուտրտել՝ ծըռելու պատրաստ
 Այս լայն կոնակներն, արքայի՛ց գըրաստ :
 Այս համետ, այս պարզ հոգիներն ընտել
 Արկատեան դրախտէն ինչո՞ւ վըռնտել :
 Գո՛նէ մէյ մէկ աչք թող իրենց տային
 Ամբողջ կեանքերնին պիտ՝ աղօթէին... :
 Արքան ի՛նչ կ'ուզէր իր ըստրուկ մարդէն .
 Ինչո՞ւ մեռցընել՝ մեռածներն արդէն... :

Ու ինչո՞ւ թողուլ որ որբերն ապրին,
 Այդ որդեգրեալներն արեա՛ն, խաւարի՛ն :
 Օր մը տարիքով փոքրիկ, հոգւով մե՛ծ,

Այդ մանուկներու խուճբը դառնահեծ,
 Որ ո՛չ ինչ չունին այլեւս, ո՛չ ծընո՛ղ,
 Ո՛չ Աստուած, ո՛չ ամի մը հայրենի հող...
 Եւ որ կը մուրան պատառիկ մը հաց՝
 Հեռէն պժգանքով իրենց կարկառուած...
 Եւ որոնք Մարդուն մէջը՝ սրբազան
 Ոչի՛նչ գըտան այլ վայրագ մի գազան...
 Զգո՛յշ, այդ նոյն հըսկայ մանուկներ մի օր
 Նեխած սակրերու վըրայ բիւրաւօր
 Կարմիր-Դատաստա՛նը պիտի կանգնեն...
 Ու չորս հովերուն նո՛ր կամք, նո՛ր Սրէն
 Պիտի շեփօրեն... Ու այն ատեն, վա՛յ,
 Վա՛յ բոլոր շնչող էակներուն, վա՛յ...

— «Ահա մենք կու գանք — կ'ըսեն անո՛նք
 կու գան, չէ՞ք լսեր տրոփիւնն ահաւոր —
 Մութը շնչելէն աչքերնիս կուրցած
 Ու արեան հոտէն ուրնդունքնիս լայն բաց:

«Ահա մենք կու գանք, ուսով հրելով
 Մեր Յաւին Անիւք դարահողով,
 Երկրագունդիս վրայ, խաւարին մէջէն,
 Բոլո՛ր անոնց վրայ որ դեռ կը շնչեն...

«Ահա մենք կու գանք, ահեղակորով
 Մեր Յոյսին կռանիթ գարշապարներով

Պօսեցընելու անանճէն կորած
Գերեզմաննոցներն համայնատարած . . . :

«Ահա մենք կու գանք ու մենք նղովքն ենք,
Ու խաւարին մէջ մխուած տէգը նենգ,
Վրէժներու հիգրան ենք փայփայելի,
Մե՛նք, սարսափահա՛ր ու սարսափելի . . . :

«Մենք՝ հին ուխտերու նո՛ր ուխտազընաց,
Մենք՝ Սուսերը բիրտ ու Գիրքն օրինաց,
Մենք՝ Յասման ջրրվէ՛ժը սարի կողէն,
Մենք՝ աղջամուղջի ծընունդ լուսեղէն . . . :

«Զե՛ղի՛ որ քերժւած մեր մօրթերէն ձի՛գ
Հարսնիքի, Մեղքի վրաններ կառուցիք . . .
Ու Ձե՛զ՝ եւրոպեան դիք որ շքնազին
Սակարկեցիք մեր արեան լուսթեան գին . . . :

«Զեր սրտին դռնե՛րը փակեցէք խուլ,
Սուրե՛ր սըրեցէք, սըրեցէք զանխո՛ւլ,
Սրեցէ՛ք ձեր խղճին վըրայ քարացած,
Ու արամներուն վրայ ձե՛ր զաւակաց . . . :

«Ահա մենք կու գա՛նք. հովերուն մէջէն
Ձէ՛ք լսեր ոսկրեր որ կը շքշքնէն . . . :
Ամէնքս ալ՝ զազիր դիակ, խոռոչ գանկ,
Ահա մենք կու գանք, ահա մենք կու գանք . . . :»

— Երթամ, ըշտապեմ, ծածկելու վրեթամ
 Վաղուան աւօտէ՛ն՝ դիակն այս զառամ:
 Ծագող արե՛ւն խոկ պիտի ամչնար
 Այս ծերուկ վատին դիակին համար,
 Դիակին համար:

Կ'ըսէիր, հայրի՛կ. « Դըրախտ երթալու
 « Կարճագոյն ճամբան ըլլալն է հըլու
 « Հետեւող խաչի սուրբ արահետին... »
 — Հա՛յր, է՛ն կարճ ճամբան խանջերն է Գուրդին
 Խանջերն է Գուրդին:

Կապար քայլերով, բիւրերու կուրծքին
 Վըրայ կը քալեմ ես դանդաղագին:
 Մակարդած արիւնն է իրացընէ
 Որ իմ սըրունքներս կը ծանրացընէ,
 Կը ծանրացընէ... »

Քայլերուս առջեւ յորդ դետն է ահա՛,
 Ա՛խ. նետեցի դայն. կ'երթայ, կը խաղայ,
 Է՛հ, երթաս բարով, ծերո՛ւկ քահանայ,
 Արեւն ա՛լ քեզի չի պիտի տեսնայ,
 Ձի պիտի տեսնայ... »

Հազարներու հետ, այսպէ՛ս, անխափա՛ն
Պիտի երթաս դուն, ջո՛ւրը քեզ տապան:
Է՛հ, գնաս բարով, ծերունի՛դ անբան,
Դըրախտ երթալու ո՞րն է կարճ նամբան,
Ա՛յ, ո՞րն է նամբան . . . :

Այս վատերո՛ւն տեղ, օր մը, ո՛վ Սիհուն,
Դարաւոր ալեա՛ցըդ վըրան, սիրուն
Ճերմակ կարապներ կը թեւեն սահուն,
Երգե՛ր կը թռչին ցայգի այս պահուն,
Յայգի այս պահուն . . . :

Երբեմն երբեմն, թերեւըս մի՛այն,
Ջուրերու խորքէն գանկ մը լսելեայն
Յառնելով, փուշ փուշ ընէ սիրական
Ջոյգերու համբոյրն . . . : Ամէնը այսքան,
Ամէնը ա՛յսքան . . . :

Ջուրին մէջ երկինք կը ցոլայ անհո՛ւն . . . :
Ո՛վ ոսկի եղեոն Մահու այս պահուն . . . :
Կուռ մարգրիտներու շարք մանեա՛կ մանեա՛կ .
Աստղեր, ծիր-կաթին, լուսին, արբանեակ,
Լոյս ստինքներու պէս ողկո՛յլ, ողկո՛յլ,
Կը կաթեն գինով հիւթը հոգեյոյլ . . . :

Մեանի՞ւ . . . Աչքերնից երկի՛նք, արիւնհա՛ւ,
 Խեղճ հոգեվարքներ . . . Է՞ր չեմ կրնար լա՛ւ . . .
 Լա՛ւ. ո՛չ . բայց, դո՛ւն, դո՛ւն որ գահէդ անհաս,
 Բո՛ւռ բո՛ւռ աստղերու մէջ կը խրոխտա՛ս,
 Է՞ր չի կրնայի փտա՛ծ թռքերէս

Արիւնճո՛տ, ժանգո՛տ խուլս ժը շնորհել քեզ . . .

Բայց դուն բարձր ես, վերն. քու խղճիդ մաքուր

Առանձնութեան մէջ. եօթ մարդարտակուռ

Կամարներէդ եօթն անգամ բարձրացած

Սերովբէներուդ միջեւ գեանամած . . .

Ու չես հաճիր ա՛չքըդ անկարեկիր

Ուղղել մարդկութեան զոր յերկիր թուքիր . . .

Լո՛յս սանդուղներուդ ոսկի մատներէդ

Իջի՛ր եհովա՛դ, Ալլահը՛դ, Որ էն . . .

Այլ զգո՛յշ. քու լոյսդ մութին մէջ գօցէ՛ .

Զի կառափնարանն այս անհուն, գո՛ւցէ

Խենթենայ յանկարծ, գո՛ւցէ ձերունի

Աչքերուդ մատներ խրուին արիւնի . . .

. . . Խեղճ յիմարտ Որու կը խօսիմ փրփրած

Զէ՛ որ դուն վազո՛ւց մեռեր ես, Աստուա՛ծ .

Ու քու հսկայի զիակըդ անբա՛ւ,

Գարշանքի ժահրո՛յն արիւնաթաթաւ,

Ապականե՛ր է երկնից անապակ

Միր-կաթիններուն երազն անյատակ . . .

— «Վարդե՛րը մեռան,
 Վարդե՛րը մեռան
 Իրենց բիւր-բիւրան,
 Յողիկին վրան
 Վարդե՛րը մեռան,
 Վարդե՛րը մեռան :

• Արիւնոս, մանրիկ, •
 Ոսկերքս բայիկ
 Գիակներու վրան
 Դողդո՛ջ կ'եւերան :
 Վարդե՛րը մեռան,
 Վարդե՛րը մեռան :

• Գրա ինձ, Ասուա՛ծ,
 Մազերքս ցուա՛ծ
 Կ'երքամ սաւածամ,
 Կ'երքամ ու կու լամ .
 «Ո՞ւր է իմ վարդը
 «Ո՞ւր է իմ վարդը :»

• Կ՛ուզէի՛ գլխուն
 Տակ դնել անհո՛ւն
 Գեհեներ կուրծիս :
 Թող այսպէս հողիս,
 Մեռնէ՛ր զուգրանհո՛վ,
 Իր դիակին հո՛վ . . . :»

*Ո՞վ է ցայգին մէջ ազջիկն այս արտոււմ,
 Որ խենթի մը պէս կ'երթայ անդադրում,*

Դիակէ՞ զիակ: Լ՛նչ է այս հառաջ:
 Ո՞վ է զիաապատան այս՝ որու առաջ
 Հէզը կանգնեցաւ: Ծի՛չ մը...: Ու ահա՛
 Վիրաւորն ելլել կ'ուզէ, կը դողայ:

Բազուկներ իրար կը գալարուին քար...:
 Ու լուսնակին տակ, սէրէ՛ն խելագար՝
 Արիւնճ՝ տ, փրփրճ՝ տ՝ լա՛յն բերանը տաք
 — Բիւր-ժանիք վիհի մը պէս անյատա՛կ —
 Խոր հոնդիւնով հոգեվարքը արդ
 Կպցուց սիրուհւոյն բերնին վըրայ վարդ...:

Ահե՛ղ շրջանակ, Ձորս կողմը մեռել,
 Մէջտեղը Սէր. մո՛ւթ արահետ անել:
 . . . Ձէնքս կրակեցի, դանկերն հակեցան:
 Մօտեցայ իրենց. ըսի բարձրաձայն

Հօրա՛, րնկերճե՛ր,
 Ինչո՞ւ է՛ք լսեր.
 Ձեզ օւ՛ճ պեյո՛ւ:
 Գրախոս երթալու.
 Ո՞րն է կարճ համբան.
 Ա՛յ, ք՛րն է համբան...:

Յետոյ, ապշահա՛ր իրենց մուշի քունէն,
 Գըլուխըս գըրի երկիւղած օրէն
 Իրենց զոյգ գլխին՝ քարացուցի զիս.
 Ու երկաթէ քուն մը ընկճեց հոգիս:

Այն ատենն հսկայ մը զարկաւ ուսիս ,
 — «Ո՛րն՛ք , լ՞ո՛նչ կը տեսնես , կ'ուզեմ որ խօսիս :»
 Ու ես խօսեցայ ու ըսի իրեն
 Իմ ապառաժէ՛ քունիս խորերէն .

— «Կը տեսնեմ հարիւր հին քաղաքներու
 Հարիւր աշտարա՛կը հեռէ հեռու :
 Կը տեսնեմ կապար օղին՝ մէջ տխուր ,
 Հարիւր զանգակները դարերով լուս :

«Կը տեսնեմ հարիւր սարեր մոխրապատ ,
 Անցա՛ւ , անժպլ՛տ , իբրեւ անապատ ,
 Կը տեսնեմ բերդեր անդունդներու քով՝
 Ժամանակին դէմ գոցուած՝ փականքով :

«Կը տեսնեմ մեր հին տապանաքարեր
 Հազար ցեղերէ կոխուած՝ անվեհե՛ր :
 Բիւր քարուղիներ կը տեսնեմ , Աստուա՛ծ ,
 «Աս-հանգչի»ներով սալայատակուած . . . :

«Բայց ահա՛ հարիւր զանգերն համօրէն
 Երկիւղածօրէն՝ ու գիտակցօրէ՛ն ,
 Մութ գիշերին դէմ , ամէ՛նքը մէկանց ,
 Փոշոտ լեզուներն շարժեցին յանկարծ :

«Քարուղիներու տապաններն անձայն,
 Խորհուրդներս՞ն պէս՝ լռի՛ն բացուեցան.
 Հարիւր իշխաններ ելան անբարբա՛ռ...
 Ահա՛, ցայգին մէջ կ'երթան վեհափա՛ռ...»

«Կը տեսնեմ, կու լամ... Թափօ՛րն է Ուխտին.
 Ուխտին որ կ'ապրի դե՛ռ Մահէն անդին.
 Ուխտի՛ն որ ահա հեռս՞է հեռու
 Փականքը բացաւ սարի բերդերու...»

«Հարիւր իշխաններ կ'երթան անխոռ՞վ
 Քայլերնին ծանր է եօթը դարերով,
 Վահաննին ժանգոտ, բայց աչքերնին վէս.
 Ոտքերնուն շղթան կ'երգէ ջուրի պէս...»

«Այն որ թափօրին կ'երթայ առջեւէն՝
 Խոնջ է լայն բեհեզ մը քաշկոտելէ՛ն...
 Կարմիր-ծիրանի՞ն արքայական,
 Թէ Յեղին արիւնն... չե՛մ տեսներ այնքան»

«Ու թափօրին հետ, ու թափօրէն վեր,
 Թռչուն մ'օղին մէջ կը խարխափի, ծե՛ր...
 Այդ՝ միթէ՛ արծիւն է արքայական,
 Թէ սեւ բաղդին բուն... չեմ տեսներ այնքան»

«Է՛մ յն կարկառեցի ձեռքերս արիւնոտ .
 — «Առէ՛ք, գոչեցի, ա՛խ, զի՛ս ալ ձեզ մօտ .
 «Կ՛ուզէի այսպէս դիմել յաւիտեան
 «Յեղի մը ուխտին անդրըջիրիմեան . . . »

«Է՛այց ահա՛ ծագեց լոյսն արշալոյսին .
 Հարիւր իշխաններն իջան միասին
 Բաց տապաններու քար սանդուղներէն .
 Ու ամէ՛ն, ամէ՛ն բան կորաւ նորէն . . . » :

. . . Ու ամէ՛ն, ամէ՛ն բան կորաւ նորէն :
 — Ժամն է որ բուր մը պէս, վատօրէ՛ն,
 Գոյսը թիւնս ծակի մը մէջ թաքթաքուր
 Մածկեմ Արեւուն ճաճանչէն մաքուր . . . :

ԹՐԲՈՒՀԻՆ

≡ ԳԵՂՋՈՒԿ ԵՂԵՐԵՐԳ ≡

ԱՍԵՂԻ ՀԻՒՍՔԸ

Ա՛Յ ԱՂՋԻԿ

ՀԱՅԴՈՒԿԸ

ՀԱՅՈՒՀԻՆ

ԱՌԵԻԱՆԳՈՒՄԸ

ԿԱՐՄԻՐ ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ

ՊՈՒՏ ՄԸ ԱՐԻՒՆԸ

ԿՈՒՍԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Ա՛Լ ԶԻ ԺՊՏԵՑ

ՎՐԷԺԸ

ԹՐՔՈՒՀԻՆ

Հայր, մայր, բակին մէջ, ծերուկ կը ննջեն :
 Խարխուլ տնակին ծակերուն մէջէն
 Վայրագ կը սուլէ ցուրտ ձիւնը ձմրան .
 Աստուած, այս ի՞նչ հող, հիմեր կ'երերան :

Հողէ կանթեղի մը լոյսով գողգող,
 Մինակ, գեռատի աղջիկ մը բողբոջ,
 Գաղտնի ձեռակերտ կը հիւսէ ասուէ,
 կը հիւսէ լո՛իկ, լո՛իկ կ'արտասուէ :

Անցած շարժու երբ սարէն գիւղ գընաց,
 Սուրբի մատուռին իբր ուխտագընաց,
 Գաղտնի գներ է ապուստում քաղքի,
 Պուճճուխներ մանրիկ, մեծաքս, թեւ սակի :

Ու ամէն գիշեր, ծնողքը բարի՞
 երբոր ննջեն, ի՞ր գործին կը փարի.
 Բարակ ասեղով ան իր կնիքն ասուէ
 կը հիւսէ լո՛ւկ, լո՛ւկ կ'արտասուէ . . . :

— Որի՞ համար այդ կարբդ, ա՛յ աղջիկ,
 Որի՞ համար է արցունքդ, հա՛յ աղջիկ:
 Ջանիլ ժը միթէ՞ սարերու վերով,
 Սիրտդ առաւ կուրծքէդ ու գնաց բարով . . . :

= Ես ինձի համար կու լամ, աղբերջա՛ն.
 Գիշերին գաղտնիքն առած պատմուճան . . . :
 Սիրտըս սրդոտ է, սիրտըս սէր չունի,
 Սիրտըս վէրքոտ է, սիրտըս տէր չունի:

— Ինչո՞ւ համար է մետաքսդ, ա՛յ աղջիկ,
 Ինչո՞ւ համար է հառաչդ, հա՛յ աղջիկ:
 Մի՞թէ հարսնիքիդ աղքատիկ ջեհեզ,
 Հալաւիդ համար կը հիւսես բեհեզ . . . :

= Եւ միթէ՞ հարսնիք ունիմ, աղբերջա՛ն.
 Թէ մեկնիմ տունէս, մեռնի՛մ դաւաճան:
 Այս ցուրտ սարերուն վըրայ ամայի,
 Ծնողքս ու եղնիկս ո՞վ պիտի նայի . . . :

Բայց ահա ժպտեց կոյսը լռելեայն,
 Գործն աւարտեր էր. մախաղ մ'էր միայն:
 Կտրեց մազերէն սեփսեւ ծամ մը լայն,
 Ու հիւսեց հապճեպ, — իր անունն էր այն . . . :

Մընողքը դիտեց՝ կը քնանային:
 Լամբարը մարեց, ու աստուածային
 Աղջիկը մեղմին քայլերով դուռնէն
 Դուրս սպրգեցաւ երկիւղածօրէն:

Հո՛ն, իր մեծ եղբայրն՝ ամէնէն թաքուն,
 Այդ բուք-բորան, ցուրտ գիշերով անքուն,
 Ինչ որ հին զէնքեր սրբելով մաքուր՝
 Կը պատրաստըէր մեկնիլ թաքթաքուր . . . :

Աղջիկն իր վզին սեղմ փաթտուեցաւ՝
 Մախաղն իր ուսին անցուց, ու լացաւ . . . :
 Ջահիլն հայրենի, իր պարտքին հը՛ւ,
 Գընաց զարնելու . . . : Կընաց մեռնելու . . . :

Բայց ես քե՛զ կու լամ, ով հայածին կոյս:
 Դո՛ւն մեր ցայգին մէջ՝ խաւարակուռ Լո՛յս:
 Դո՛ւն միշտ շէնչող ու մի՛շտ խաբուած Յոյս:
 Դո՛ւն մեր դամբանին՝ Մաղիկ սգաբոյս . . . :

Ո՞ր Օրէնքէն, ո՞ր Աստուծմէն, ո՞ր մութ
 Արդարութենէն, ո՞ր գութէն անգութ,

Ո՞ր մէկ ոճիրիդ քաւուլիեան համար՝
Կարմիր շղթայիդ օղերն անհամար . . . :

Դո՛ւն, կին, չունի՛ս իսկ այն լոյսը ծաւի,
Այն ցուքը յետին, որ Աէր կը կոչուի
Դո՛ւն արգանդն ես լսի ծընելու անո՛նք
Որ պիտի մեռցւին մահով անողոք . . . :

Ու սո՛ւրի մէջէն, ու բո՛ցի մէջէն,
Ու արեան մէջէն, Մահը կ'ընդմիջեն
Ձեռքերդ՝ վեր բռնած մանո՛ւկ մը, վայրի
Չայնով լալով՝ «Ա՛զգը պիտի տպի» :

Ժամանակ անցաւ. աղջիկն ամէն օր,
Հոյսը չի ծագած կ'երթար հեռաւոր
Սարերն իր եղնի՛կը արածելու,
Ճամբան դիտելու, եզրայրն հեծելու . . . :

Ու զոյգը ծերուկ—մահահոտ արդէն—
Երկուքի կոտրած, կակուղ մարմանդէ՛ն
Հեռուի Սուրբին կ'երթային կըքուն,
Աղօթել կորած Ջանիլի հողուն . . . :

Աստու մըն ալ երբ աղջիկը Հայուն
Կ'երթար, հեռուէն լսեց խեղճ մայիւն,
Դիթաց, թափանցեց դոզը անտառին,
Երբ չորս բազուկներ առին զայն, տարին . . . :

Աղջիկը գնաց, համակերպ, հլո՛ւ,
 Զայներ կը լսէր, չէր զօրեր լալո՞ւ...
 — Աղջի՛կ, ա՛յ աղջիկ, սարը ամայի
 Մնողքդ ու եղնիկդ ս՛վ պիտի նայի...

Ու Բէկը ըսաւ. «Այս գիշեր հողւոյս
 Տօնն է. վառուին տա՛ս ջահեր լիալոյս.
 Բերէ՛ք սրբազան կոնքը արծաթի.
 Այս գիշեր Արեւս արեան մէջ ծաթի:

«Նե՛րս արձակեցէք աւարս գեղեցիկ,
 Այս սուրբ կոնքին մէջ կանգնէ՛ սըլացիկ
 Աղօթքի մը պէս հասակն իր նոճի...
 Իր մկրտութեան Ալլահ թող հաճի...»

«Բերէք կարաւանն էգերուս, կարգո՞վ,
 Կոնքին շուրջ ծունկի շարուին քովէ քով,
 Ու թող ա՛յն որուն մօտեցայ երէկ՝
 Զոհուի կոնքին մէջ. դաշո՛յնը բերէք:

«Թող երգեն ամէ՛նքն ալ, ա՛յն ո՛ր կու լայ
 Առաջին զոհին պէս պիտի ըլլայ...»
 Թող ծընի Իսլամ արիւնով խոնաւ
 Կոնքէն՝ նո՛ր Իսլամ...» Ու այսպէս եղաւ...

Անշըշո՛ւնչ , ամէնքն ալ հեռացեր են :
 Լոյսերը մարած . ջահի կայծերէն
 Ոմանք կը մխան — եղեռնի մը պէս . . .
 Խունկի ծառն՝ ապրող անձ մ'ըլլար կարծես . . .

Ու վէ՛ս , ու խըրո՛խտ , ու մո՛ւթ , անմուռնչ ,
 Մէջտեղը կանգնած կոյսը անտէրունչ ,
 Ո՛ւ մերկ , ո՛ւ իսլամ արեամբ հրավառ ,
 Դիւցազնի կարծես մերկ նիղակ մ'ըլլար . . .

. . . Ո՞վ պիտի լայ ձեզ , տարուած մուրրո՛ւն ,
 Գեղեցկագոյններդ Գեղեցիկներուն . . .
 Ձեր առջև կի՛ւրքն իսկ պիտ' իմաստանար .
 Ու իմաստութիւնն պիտի ծառանար . . .

Դեռ կո՛յս , դեռ վայրի՛ , դեռ տա՛ք , անապակ ,
 Դո՛ւք որ թշնամու վրաններու տակ ,
 Թափելու կ'երթաք պո՛ւտ մ'արցունքի հետ ,
 Ամօթապարտ պուտ մը արիւն անհետ . . .

Ու Բէկը երգեց . « Իու Սուլթանս ես , ջան .
 Դամասկի բէհե՛զը քեզ պատմուճան :
 Դու իմ գիչերի Արևս ես , ջա՛ն ջա՛ն ,
 Ինչպէ՛ս նայիմ քեզ , հոգիս կը դողայ . . . »

« Դու իմ նորածագ թրքուհիս ես, ջա՛ն,
 Իմ երկու աչերըս քեզ կը տենչան:
 Սրտիս վարդենւոյն դշխոյն ես, ջա՛ն ջա՛ն,
 Ինչպէ՛ս փրցնեմ քեզ, ձեռքըս կը դողայ... »

« Դու ինչո՞ւ այնքան անգո՛ւլթ ես ինձ, ջա՛ն,
 Մանրիկ ատամներդ հոգիս կ'որոճան:
 Մի՛ ջահեր աչքիդ տաճարը, ջա՛ն ջա՛ն,
 Ինչպէ՛ս մարեմ քեզ, սիրտըս կը դողայ... »

« Դու գլխիս հրաչէկ սաղաւարտն ես, ջա՛ն.
 Շապի՛կ բոցեղէն, չքնաղ դաւաճան:
 Սիրտըս կըրակի վրա՛յ կ'այրես, ջա՛ն ջա՛ն,
 Ինչպէ՛ս մխեմ քեզ, սուրըս կը դողայ... »

... Թրքուհին այլե՛ս չի ժպտեց բընա՛ւ:
 Առաջին ցայգին արցունքը խոնաւ
 Այնպէ՛ս խոր գծեր էր դէմքին ճամբան,
 Որ չի կրցաւ դայն սրբել ո՛չ մի բան:

Ո՛չ մետաքս հաչաղ, ո՛չ պերճանքներ բուստ,
 Ո՛չ Դամասկոսի քեհեղնի հարուստ,
 Ո՛չ Պենկալայի վարդեր գեռ խոնա՛ւ...
 Թրքուհին այլե՛րս չի ժպտեց բնաւ:

Ան ի՛ր Օրէնքէն, ան ի՛ր Արգանդէն,
 Ան ի՛ր Կեանքէն, իր Յասուժէն, արդէն
 Մի նոր Իսլամի ծնիլը կ'ղգար,
 Զայն ի՛ր արեան մէջ խեղդելու անկար...»

Եեզճն ա՛լ չէր խորհեր թէ սարն ամայի
 Մնողքն ու եղնիկն ո՞վ պիտի նայի...
 Բայց Բէկն ըսեր էր. «Ալլահ օրհնէ քեզ,
 Եղբայրդ մօտ օրէն դու պիտի տեսնես...»:

Ու Բէկը եկաւ գիշեր մ'ուշ ատեն,
 — «Ով իմ Թրքուհիս, տե՛ս, հեղեղատէն
 Անցնելուս այս խեղճը ինձ կը դաւէր
 Իր դանչեռն ու գինք քեզ բերի նուէր»:

Թրքուհւոյն իրա՛նը սառստաց փուշ փուշ.
 Առաւ ծանր մախա՛ղը, գիտեց ապուշ.
 Իր հիւսքն էր ոսկի թելերով անչէջ,
 Իր մազն, իր անուներ, արիւններդ մէջ...»

Աչքը մթազնեց, մոռցաւ ամէն բան,
 Նետուեցաւ վայրի թռչնի պէս անբան.
 Ղանչեռը միտեց չե՛լտ Բէկի կուրծքին,
 «Այս Բե՛զ համար եր...» գոչեց մուկգին:

« Այս ալ ի՛նձ համար... » ըսաւ խելայե՛ղ
Անտահմա՛ն, անվե՛րջ քրքիչով ահե՛ղ,
Բռնած եղբօր գանկն աչքերուն առջին... »

— Առաջին խինդն էր, ու շունչը վերջին... »

Մ Ա Ր Դ Ե Ր Գ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ — Իրնուհղթ

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ — Կեանք

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ՄԷՋ — Մահր

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ ՄԷՋ

Ա .

Անցեալ տարի էր : Յոգնած ապաքէն ,
 Շատ քաղաքակիրթ այս Արևմուտքէն՝
 Ուր խիղճը բառ մ'է , մարդը՝ մեքենայ .
 Աշխարհ գործարան մ'անխոնջ , անխընայ .
 Սէրը հաշիւ մ'է . կրօնքը՝ դրամ .
 Երջանկութիւնը՝ ձանձրալի մի տռամ .
 Մահն՝ անմտութիւն . կեանքն՝ անհաշտ մի կռիւ .
 Ուր ժամանակն իսկ վատ մ'է ալեխու .
 Որ ամէն բոպէն իր մանրակրկիտ
 Մուրճի հարուածով կը զարնէ մտքիդ . . .
 Այսպէ՛ս , հե ի հե՛ , յոգնա՛ծ , յուսահա՛տ ,
 Անմի՛տ այս վաղքէն անդո՛ւլ , անընդհա՛տ ,
 Կարօտն ունեցայ հին հին դարերու .
 Եւ հիւանդ հոգիս տարի ես հեռո՛ւ ,
 Հեռո՛ւ , խնկաւէ՛տ , լո՛ւս , մշտնջենի՛ ,
 Արեւելքի իմ գիւղըս հայրենի . . . :

Բ .

Կիրակի մըն էր . քայլերս ուղղեցի
 Ի՞մ ալեոր մօրս հետ եկեղեցի :
 — Պիտի ծիծաղի՞ք , կարծրացած սրտեր .
 Կարդացիք Լիւքրէս , Եպիկուր , Վօլթէր ,
 Մի քանի ուրիշ մուծ գիրքեր ալ դեռ .
 Բայց անհաւատի այդ տժգոյն թուղթեր
 Իրաւունք չե՛ն տար որ ամբարտաւան
 Ձեր թոյնը փչէք՝ կըրօնադաւան
 Հոգւոյն ալեոր մօր մը ծերունի ,
 Որ ապրելու՜ դեռ հազիւ օր մ՛ունի ,
 Որ ծովուն վըրայ՝ շիւղի մը նման ,
 Մէկ ոտքը մատուռ , միւսը գերեզման ,
 Գերազոյն , անհաս , անսկիզբ , բարի ,
 Մթին Աստուծոյ մ՛անուան կը փարի .
 Ու անիրաւուած , տառապած , հուսած ,
 Մեծ Արդարութեան վճռին կը յուսայ . . .

Գ .

Ու դո՛ւք , ս՛վ շօրաս , Ձենոն ու Վօլթէր ,
 Խնչ որ ալ ըլլաք՝ երէկինն էք դեռ .
 Մինչ յիսուն հազար այս տարի է որ
 Անդուլ կը դառնայ աշխարհն ալեոր՝
 Հաւատացեր են մարդերը բոլոր :
 — Բարէ՛ , հակառակ հաւատքիս մօլոր ,

Մազրեւ չի գիտցա՛ւ թընաւ իմ հոգին
 Տաճա՛ր մ'ըլլայ այն, հեթանոս բազին,
 Քար-քար աւերակ սիւներ Քառնաքին,
 Հըրապաշտ Պարսիկ բըլուր բոցազին,
 Բոցը Սիպիլի, Հնդիկ էլլօրան,
 Ասորեան հարիւր-զոհեան հին խորան,
 Կամ Բըրիստոնեայ պերճ եկեղեցին...
 Հոն մարդերը Մեծ-Յոյսը դարբնեցին...
 Ու հո՛ն—գլխարկնիդ բացէք՝ վեհերուն—
 Գերեզմանոցն է կենդանիներուն...

Դ.

Եկեղեցւոյն մէջ մըտայ լռելեայն,
 Շէնքը փոքրիկ էր, բայց բաւական լա՛յն՝
 Աստուածն ու դարե՛րը ամփոփելու...
 Քար քարի վըրայ, ծըներ էր, հըլո՛ւ,
 Առանց արուեստի, առանց մեծ ոճի,
 Պարզ, ինչպէս ծառ մը որ հողէն կ'անճի.
 Ու քար, ու բազմոց, ու կերոն, ու խաչ,
 Հոն, հին դարերու բոյրն ունէին գաղջ...
 Ու առաստաղի աղքատ ջահերէն
 Կախուած՝ ժամանա՛կը մեռելօրէն
 Կը ննջէր անշա՛րժ, գա՛րե՛ր քնէած,
 Բշոցին ձայնէն երբեմըն շոյուած...
 Հոն ո՛չ հեք, ո՛չ վազք, ո՛չ ժամ, ո՛չ վայրկեան.

Անսահման, անխռով, անծախ, յաւիտեան,
 Զորս պատերու մէջ՝ Անհուն մը խորին,
 Ուր ծեր գեղջուկներ մեռնի՛լ կը սովորին . . .

Ե .

Բայց բացառիկ տօն մ'էր այդ կիրակին .
 Կընձնքն էր ջոջի նորեկ որդեակին,
 Ինչ որ գիւղին նո՛յնքան է կարեոր,
 Որքան Մնունդի տօ՛նը դարաւոր
 Նազարէթի հին քաղաքացիին .
 Ուստի ծեր, մանուկ, հաւաքուած էին .
 Ու քահանան այդ մե՛ծ օրուան համար,
 Պատրաստեր էր փոքր քարոզ մը յարմար .
 Պերճ խօսքի տաղանդ շունէր բնածին,
 Բայց վայն ընտրեր էր Հովիւ՝ գիւզացին,
 Զի հասակով բարձր էր, վարքով արդար,
 Հայերէն գիտէր, նո՛յն իսկ կը կարգար .
 Կեանքի պայքարէն յողնած հիւսն մը հեզ,
 — Կոյս Մարիամին կո՛յս նշանածին պէս —
 Այնքան վայլեր էր մօրուքն ու շուրջառ,
 Որ կարծես ան ա՛յնպէս ծնած ըլլար . . .

Զ .

Զոյգ կերտնի մէջ՝ կը խօսէր բեմէն,
 Ու կ'ունկնդրէին գեղջուկներն ամէն,
 Խոր երանութեամբ սուղուած անհընար .

— Թէև հայերէն մա՛րդ չի հասկնար —
 Հին Անեցաւորէն առած բնաբան,
 Կը դռնէր Տէր-Հայրը շա՛տ բնական
 Որ տըղերք աշխարհ դան անհամար — լուրջ —
 Ինչպէս բիւր շիւղեր ձիթենիին շուրջ՝
 Յանկարծ շըլացին աչերս քնէա՛ծ,
 Նարօլէօնին անո՛ւնն էր տուած՝
 Նարօլէօն... Ի՛նչ քառս անյատակ՝
 Աշխարհքէն քշուած այդ մատուռին տակ՝
 Չէ՞ որ ըսեր է այդ մարդն ահագին,
 «Մայրե՛ր, գաւակնե՛ր շինեցէք ազգին...» :
 — Ախ. զօ՛րք պէտք էր այդ ամբարտաւանին՝
 Որ թնդանօթներ գիւղէ՛ գիւղ տանին... :

է.

Պատարագէն վերջ, քով քովի, անձայն,
 Երկու թափօրներ իրար քսուեցան,
 Ան չէր դասական հանդիպումը հին՝
 Կընունքի թափօրն՝ Մահուան թափօրին. —
 Մէկ կողմ ծնո՛ւնդ, խի՛նդ. միւս կողմ մա՛հ ու լալ —
 Ու եկեղեցին կ'օրհնէ երկուքն ալ...
 Ո՛չ, երկու թափօր, երկո՛ւքն ալ ժպտուն.
 Մէկը՝ նորածին որդին մեծատուն,
 Մի՛ւսը աղքատի ծընունդը անտուն.
 Մէկը՝ բենեղով. քընած, միւսն արթուն.
 Մէկուն ժանեակներ, մետաքսի հիւսկէն,

Միւսին ձորձ մը խեղճ՝ հօրը շապիկէն .
Առաջնոյն ոսկի , ժանեակ բիւր տեսակ ,
Երկրորդին ճակտին փուշի սև պսակ .
Մէկը Տէ՛ր արդէն , միւսը Գըրա՛ստ :
Ճակատագի՛ր , վա՛խ , աըղաքները փաստ . . . :

Ը .

Բայց այս ի՛նչ արդար օրէնք մ'է խորին
Որ յղփացա՛ծ , ճո՛խ Մեծերը երկրին
Իրե՛նց արգանգին մէջ կը հարուածէ :
Հաւասարութեան խո՛ւլ պէտք մ'է գուցէ
Որ վիժածընունդ սերմերը Մեծին
Ի՛ր որովայնին խկ գո՛գը հիւծին ,
Ու հաշիւներէ վերջ , երբ ի հարկէ
Ոսկին ա՛լ պատրաստ է , հա՛յրը գրկէ
Խանձարուրներու մէջ մետաքս գեղերի ,
Անժըպի՛տ , տժգո՛յն հրէշ մը մարդակերպ . . . :
Մինչ քանի՛ թշուառ խեղճեր՝ է՛գ , արո՛ւ ,
Որ յեղակարծ սէր մ'ունին իրարու ,
Կայժակներու պէս իրարո՛ւ կու գան ,
Առանց հաշուելու վաղն ու ապագան ,
Ու կ'երկնեն — խորշի մը մէջ անծանօթ —
Ի՛նչ հսկայ կեանքեր , անէծքի անօթ . . . :

Թ .

Ապշա՛ծ , սարսափա՛ծ խորհեցայ անխօս ,
Սպարթական հի՛ն բարքին բարբարոս ,

Որ խեղդելէն վերջ կը յանձնէր գետին
 Մարդկային տժգոյն տղրուկներն յետին . . .
 Բայց քառսուն դարեր անցեր են արդէն,
 Ու սովորեցանք որ հրէշներն ալ մարդ են .
 Անոնք ալ ունին ըզգացո՛ւմ, հողի՛,
 Անոնք ալ ունին իրաւունք կեանքի,
 — Հող չէ՛ թէ ապրին բիւրերու մահով —
 Օրէ՛նքը՝ իրենց վահան ապահով . . .
 Չե՛մ համարձակիր վերցընել մէկդի
 Կարմիր-վարագոյրն որ Օրէնք կ'ըսուի,
 Դիտելու ըմբոստ այն կեանքե՛րն հսկայ,
 Որ բանտերու մէջ, կառափնատի վրայ,
 Կախազաններո՞վ մեռան անհամար,
 «Կեանքի իրաւո՛ւնք» . . . պոռայնուն համար:

ժ.

Երկուքն ալ երկա՛ր, երկա՛ր դիտեցի:
 Այլեւս բընա՛ւ մի խօսիք ինձի
 Արժանիքիս վրայ, ու տարբերութեան,
 Ու ազնուական զարկին վրայ արեան:
 Ահա երկո՛ւքն ալ. անկերպ բզէզներ:
 Շիւղ մը իսկ զիրենք պիտի մեռցընէր:
 Կ'ուզեն անուն տալ. ի՛նչ պէտք անունի . . .
 Իւրաքանչիւրն ալ իր անունն ունի.
 Մին Ո՛յժն է անգութ, միւսն Ստրկութիւն.

Ոյժ չունի՞ կ'ըսէք խըլէղն անարիւն .
 Ի՞նչ պէտք արիւնի . — անյագ բորենի՛ ,
 Հացի մը փոխան , կարմիր , ծիրանի ,
 Ան պիտի ծըծէ Արիւնը միւսին ,
 Ու պիտի մըլտէ ժանիքն իր միսին .
 — Օրէնքը՝ իրեն անքոյթ օթեան :
 Ողջունեցէք զայն , Իշխանն է վաղուան

ՓԱ .

Մնրագրած դողդոջ , աչքերըս ձեռքիս ,
 Կուրծքիս տակ զսպել կ'ուզէի հոգիս :
 Հաղար նկարներ կ'անցնէին մտքէս :
 Արեան շոգւոյն մէջ , նոճիներու պէս
 Բի՛ւր կախաղաններ անգութ մեծերու . . .
 Ու հրդեհներու մէջ հեռէ հեռու ,
 Մտրուկներու կո՛ւռ , բարբարո՛ս գունդեր ,
 Որ տաճա՛ր , աստուա՛ծ , կո՛ւռք , իշխա՛ն ու տէ՛ր
 Տապալելով վար , կ'երթային հեռո՛ւ
 Հաւասարութեան սե՛րմը ցանելու ,
 Ու լա՛յն բաշխելու Արդարութի՛ւն , Հա՛ց
 Այտիս վրայ հրաչէկ արցունք մը դողաց ,
 Աչքերըս բացի , տեսիլք էր միայն ,
 Ամէնքն ալ գացած՝ ժամն էր լուրեայն
 Ու ե՛ս ալ գացի՛ իմ սուգիս դարման՝
 Հաւասարութեան դաշտը — գերեզման . . .

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Ա .

Եկեղեցիէն մինչև գերեզման
 Տանող ճամբուն վրայ, քարի մը վրան
 Նստեցայ տրտում, ու լուռ դիտեցի
 — Հոգևոյս ծարաւովը արեւիքցի —
 Հեռուներն հանդարտ, հեռուները լա՛յն,
 Հեռուները ջի՛նջ, միսթի՛ք, լռելեա՛յն,
 Հո՛ն, երկինքներու տակ յաւէտ ծա՛ւի .
 Առա՛նց ժպիտի ու առա՛նց ցաւի,
 Կ'ապրէին մարդե՛ր, մըջիւններ, բոյսե՛ր
 Հոն չէին ճանչնար ո՛չ կըռիւ, ո՛չ սէր :
 Հոն Անշարժութեան օրէնքին հրլու,
 Առա՛նց աճելու, առա՛նց նուաճելու,
 Հազար դարերու ու անհուններու
 Մտերմութեան մէջ կ'ապրէին, — հեռո՛ւ
 Սէ՛դ Արեւմուտքէն ու հեղնելով զա՛յն
 Հեռուները ջի՛նջ, միսթի՛ք, լռելեա՛յն

Բ.

Ու հո՛ն, անուրջի մը մէջ անսահման,
 Երկիրը իբրև անհո՛ւն խնկաման,
 Իր ձանձրոյթը — լայն աղօթքի մը պէս —
 Անըշտա՛պ, անխոս՛վ կը մխար կարծես...
 Ու հո՛ն, հեռաւոր հորիզոններու
 Անծալ երկինքնե՛րը հեռէ հեռու,
 Կը տեղային վար՝ օրհնութեան մը պէս՝
 Ոսկեփողի լայն անձրև մը կարծես...
 Ու հոն արևուն գունդին մէջ անչէջ,
 Ու ծածա՛ն — ծածա՛ն ցորեններուն մէջ,
 Ու խրճիթներու բոյնին մէջ համակ,
 Աւերակներու սուգին մէջ ձերմակ,
 Բա՛ն մը կար կեանքէն անջատ, Կեանքէն վե՛ր,
 Բա՛ն մը որ կեանքէն բնա՛ւ չէր ազդուեր,
 Որ կը նմանէր Երէկին, վաղուան...
 Այդ՝ Մահուան իսկ մէջ ժխտումն էր Մահուան...

Գ.

Ասոր համար երբ մխաքն Արևմուտքին՝
 Կեանք բառին առջե՛ւը զարմացալին
 Հարցական նըշան մը կը դընէ նենգ...
 Մենք կախման երեք կէտեր կը դնենք...
 Ու երբ կը վազեն անոնք տենդագին,
 Թւանըշաններով կը լուծեն հոգին,

Կը քննեն Երկինքն ու աստուածը, մենք
 Մեր կախման երեք կէտը կ'երազենք...
 Ու երբ կը խրոխտան անոնք, մենք կու լանք,
 Ա՛խ, որովհետև ի՛նչ որ ալ ըլլանք,
 Գըլուխնիս երկինք, ոտքերնուս տակ հող,
 Այգին ու ցայգին միջև տատանող
 Օրօրոցներ ենք... Ու ինչ որ անշէ՛ջ
 է, պիտի չիջի շիրմին մութին մէջ...
 — Լացը վերյիշում մըն է լռելեայն,
 Թէ ի՛նչ ալ ըլլանք, մարդեր ենք մի՛այն...

Գ.

Այսպէս ապրեցան, ու այսպէս կ'ապրին
 Բոլոր որդիները Արևելքին:
 Խո՛ւնկի՛, կնդրուկի՛ ծոցը լռակեաց,
 Իրենց հողիին անծանօթ մընաց
 Պողո՛տ Դիտութեանց շեփորը սփեփտ,
 Ու սուտ Փառքերու ծածկոյթն հաստարես...
 Անոնք ըստացան, առա՛նց ուզելու...
 Ու կեանքէն անցան՝ առա՛նց յուզելու
 Անոր մութ յատակը աչքէ անտես,
 — Ծովուն վրայ սահող լո՛ւռ թեւակին պէս...
 Անոնք գինովցան, առանց քննելու...
 Ու լացի՛ն՝ սրտի պէտքի մը հո՛ւ...
 Անոնք խոկացին Եղեմն. ու ծնան

Անէութեան մեծ հսկան — Նիրվանան,
 Ու երազատես Նազովրեցին հեղ...
 — Ու Երկունքը հեշտ էր Մահուան մը պէս...

Ե :

Անոնք նայեցան հեռէ՛ն՝ մարդկային
 Յառաջդիմութեան կուռ մեքենային,
 Ինչպէս անտառին ծո՛ցը ամայի,
 Մերունի եղնիկն հանդա՛րտ կը նայի
 Տքացո՛ղ, շաչո՛ղ սև շոքեկառքին՝
 Լա՛յն «Ինչո՞ւ համար» մը զարմացագին
 Թարթելով աչքին մէջ երազահալ...
 — Ինչո՞ւ ըշտապել. չէ՞ որ ամէ՛նքս ալ,
 Ոմանք հե ի հե, ու ոմանք դանդաղ,
 Անվըրի՛ պօրէն պիտի հասնինք Մահ...
 Կեանքն է այս. միշտ սուտ սուտի ետեւ.
 Մէկը հազի՛ւ թէ միւսին չափ տեւ...
 Ծառաչող ծովուն ալիքներուն պէս,
 Կը ծնինք ամէնքս, կը բարձրանանք վէս,
 Բայց հազի՛ւ ասեմ մը կայ փրփրեչո՛ւ...
 Պէտք է կորսըւիլ. կորսըւի՛նք հըլո՛ւ...

Զ :

Ու այսպէ՛ս պիտի կորչի ամէն բան...
 — Ժայռին վրայ նստած՝ դիտեցի ճամբան,

Դեղին Փոչիի յուսահատ ճամբան,
 Խո՛ւլ «եհեկ»ներու պատմի՛չը անբան...
 Ա՛խ, այդ գալարունո՛ղ, չի հատնո՛ղ, խոպա՛ն,
 Արևուն ծագէն ի մո՛ւտքն՝ անխափա՛ն
 Երկարող վտի՛տ, բարեկամ ճամբան,
 Ծընող Մարդկութեան առաջին օրբա՛ն,
 Որուն ապալեր իրանին վըրան,
 Հիմալայայի սարէն մինչ Իրան,
 Ու Արարատէն մի՛նչև Վասփորոս,
 Մինչե՛ւ Դանուբի ակերն մշտահո՛ս,
 Ու մինչե՛ւ չորս ծագը Արևմտեան,
 Գացին առաջին հայերն Մարդկութեան,
 Այրող Արևուն գունդին տակ, խաղա՛ղ,
 Ծռացընելո՛վ կտքերնին դանդա՛ղ...

Է.

Առաջին անգամ ըլլալով հառա՛չ
 Մը արծակեցի այդ ճամբուն առաջ...
 Սոսկացի՛ իրմէն, ու ափ մը փոշի
 Առի, մարդու մը նըման որ կ'ապչի...
 Բա՛յց ինչ կիկլոպներ, իբրև թէ անչէ՛ջ
 Ի՛նչ աղգեր, կեանքի՛ր այդ փոչիին մէջ:
 Ի՛նչ արեան լիճեր, քանի՛ ոսկորներ
 Դարերու մէջ հոն փոչի են դարձեր...
 — Դիտեցի ուշով. զի՛ս ճանչցայ հոն շուտ. —
 Նախ քարայրներու բնակիչ՝ մաղուտ,

Յետոյ ասպազէն նետածիզ մը սէզ ,
 Յետոյ թագաւոր մը — եթէ կ'ուզէք ,
 Յետոյ ամիլոլած գլխով մէկ գերի ,
 Յետոյ թրուպատուր մ'որ կը դեգերի . . .
 Ու հիմա տժգոյն խեղճ մը գող ի գող
 Ո՛չ մարդ , ո՛չ աստուած , ու ո՛չ իսկ քերթող . . . :

Ը .

Հո՛ն ճանչցայ նաև ծեր Սողոմոնին
 Հալւէ բեռքուած կարաւաններն հին . . .
 Գանգէսէն բոյրի , թանկագին քարի ,
 Ու կարմիր Մովէն ալ ամէն տարի
 Ուղտերով կրուած պերճանքները բուստ ,
 Դամասկի մետաքս բեհեզն ալ հագուստ ,
 Արքաներու ձօն՝ Բլէօբաթրային . . . :
 Ու վերապրեցայ հոն եգեմային
 Ու գինովցընող հըրաշքը չքնաղ
 Շամիրամի պերճ պարտէզին առկախ . . .
 Հո՛ն , այդ փոշիին մէջ խօսեցուցի
 Տարաբաղդ Անդուանն Հըռովմայեցի
 Որ վահանն իրեն ծախեց Տոփանքին . . . :
 Հո՛ն , խօսեցուցի նաև տխրագին
 Ժողովուրդներ որ մեռան անհամար ,
 Չեմ գիտեր ո՛ր մէկ Արքային համար . . . :

Յ .

. . . Յանկարծ ծանրը թէ մը զարկաւ ուսիս :

Հին երազներէն արթնցաւ հողիս .
 Ու տեսաւ տարեց մշակ մը տօգոյն :
 — Ո՞վ ես դուն : — Անունս է Աշխատութիւն . . . :
 — Ի՞նչ կ'ընես այսպէս : — Կը մուրամ . . . հծծեց .
 Ու լճու հեռացաւ , մինչ ես դառնահեծ
 Գացի ետեէն մինչև իրեն տուն . . . :
 Գետնի անկողնի մը վըրայ , արթճուն ,
 Երկարած նիհա՛ր իր կինն հողեար ,
 Մեծուած անասնի մը պէս կը հեար . . . :
 Ու մինչ զնաց հինգ խլէզներէն մին ,
 Աթոռի պէս բա՛ն մը ճարելու հին ,
 — « Հաց չի կայ , կ'ըսէր հայրիկը ինծի ,
 « Մի քանի օ՛ր է չեմ երթար դործի ,
 « Կը տեսնես , վերջին օրերն են գուցէ . . . :
 « Առանց ինձ , աչերն ո՞վ պիտի գոցէ . . . : »

ժ .

Ու կինը բարի կը նայէր իրեն ,
 Ինչպէս կը նայի մարդ անա՛սնօրէն
 Իրեն Աստուծուն . . . : Ախ , որովհետև
 Իր կենսակցութեան ժամը կարճատև
 Սիրալի՛ր եղաւ . կռիւ չունեցան
 Ո՛չ դրամօժիտի , ո՛չ ժառանգութեան . . . :
 Ժըրաջան տիկին , միշտ իր հարկին տակ . . . :
 Թանը առատ էր , անկողինը տաք . . . :
 Ու քիչ օրէն երբ Տիրոջ հրամանով ,

Հողին տակ պիտի թաղուէ՛ր ապահով,
 Կը խրատէր էրկան՝ առնել գիւղակին
 Այսի՛նչ ժրաջան աղջիկն իբրև կին,
 Որովհետև խեղճ կինը կը յուսար
 Թէ ան կը նայէր աչքով հաւասար
 Թէ՛ իր ամուսնոյն, թէ իր խորթերուն
 Եւ թէ՛ գոմի իր փոքրիկ հորթերուն...

ՓԱ.

Դուրս ելայ տունէն, մարմինըս փուշ փուշ,
 Խորհեցայ կեանքին իմաստին ապուշ,
 Թէ ինչպէ՛ս ստրուկ կիրքերու հըլո՛ւշ,
 Մարդըս աւելի՛ վարժ է մուրալու,
 Քան պապենական օրհնած դանակով.
 Քի՛չ մը վախցընել — գոնէ՛ կատակով... —
 Մեր ոսկեծոյլ նո՛ր Աստուածները կո՛վ...
 Խորհեցայ թէ Դրամ միապետին քով՝
 Ի՞նչ տփռոյն ըմբիշ մ'է Աշխատութիւն...
 Խորհեցայ անգամ մըն ալ անարիւն
 Այն բո՛ւռ մը Ենտրին Վրաստութեանց՝ վրաս՝
 Որոնց շընորհիւ երկիր կը դառնայ...
 Խորհեցայ Ոյժին վըրայ մըտովի,
 Ու ամիս հտպիտին որ Օրէնք կ'ըսուի...
 Ու դացի կս լուռ, իմ սուգիս դարման,
 Հաւասարութեան դաշտը — Գերեզման...

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ՄԷՋ

Ա .

Սկեպտիկ ժպտով մը դանդաղագին
 երբ մարդ ըմպած է մըրո՛ւրը կեանքին,
 Երբ ծառայած է կամքով կորովի՝
 Այն մեծ վարպետին որ վիշտ կը կոչուի,
 Ճանչցած է դողդոջ դշխոյն որ Սէրն է,
 Ազգաց լ'անհատին Պատմութեան դժնէ
 Նայած է անգամ մը միւս երեսին,
 Ճանչցած է մարդուն Գիտութիւնը սին,
 Արուեստն յաւակնոտ, սիրտն ամբարտաւան,
 Սո՛ւզը Երէկին, երկիւղը Վաղուան...
 Ու ճշմարտութեան հոգին ծարաւի
 Զննած է երկնից պարապը ծաւի
 — Հի՛ն աստուածներու վիհն այդ մշտակա՛յ, —
 Ա՛յդ մարդուն համար ուրիշ վայր չի կա՛յ
 Աւելի՛ քաղցրիկ հեշտանքով յըզի,
 Քան գերեզմաննոց մ'աղքատիկ գիւղի...

Բ.

Լս՛ւռ նստած քարի մը վըրայ տապան,
 Դիտեցի լռի՛ն այդ վայրը խոպան,
 Ու զս՛ւր խորհեցայ թէ այս այն վա՛յրն է
 Ուր վաճառական Աստուած մը դժնէ
 Չարը կը պատժէ անսահման վախով,
 Բարւոյն շնորհելով դրախտ մ'ապահով...
 Ընկղմած ծոցն այդ Մահուան Քաղաքին,
 Չուր խորհեցայ թէ անմա՛հ էր հոգին...
 Անմա՛հ. բայց չէ՞ որ երկնից մէջ գարնան
 Բիւր գիտաւորներ մոխիր կը դառնան.
 Աստղեր կը վառին, աստղեր կը սառչին.
 Կը լռէ ցայգին պլպուլը վերջին,
 Բոյս ու կենդանի կ'իյնան անկենդա՛ն.
 Ամէ՛ն, ամէ՛ն բան մահուան զոհ կ'երթան...
 Ու երկնքի հիւր՝ լռի մա՛րդն է արխուր...
 Անմա՛հ, մինչև ե՞րբ, և ինչպէ՞ս, և ո՞ւր...

Գ.

Բայց ուսկէ՞ կու դայ այն Յոյսը մարդուն,
 Որ մեծ - ցայգին մէջ միայնա՛կ արթուն
 Կ'ուղէ հսկել՝ երբ իր ոսկորոտին
 Երկու ափ հողի ներքև կ'անհետին.
 Ու ինչպէ՞ս դիակը փտելէ վերջ,
 Մարդ յամառօրէ՛ն, Մահուա՛ն ծոցին մէջ,

Անմահութեան Յոյս մըն է դիուցիւր...
 — Անշո՛ւշտ սարերու երբ եղնիկը ձեր
 կը նայի անդունդն ի վար անյատակ...
 Երբ գայլը փոքրիկ՝ մացառներու տակ՝
 կը դիտէ մա՛հն իր գնդակահար հօր...
 Երբ ուկէանին վրայ անդնդախոր՝
 Շընագայլն հսկա՞յ կը թաւալի լո՛ւս...
 Վերջալոյսին դէմ Առիւծը տխուր՝
 Երբ կը մըռընչէ դաշտին մէջ խոպան...
 — Անմահութեա՛ն վրայ չէ՛ որ կը խոկան... :

Դ.

Նո՛յն իսկ Մարդուն մո՛ւթ նախահայրն Ադամ,
 Անգէ՛ն, անպաշտպա՛ն այդ խեղճն հաշմանդամ,
 Նետուած ոյժերո՛ւ միջեւ ահազին,
 Ծա՛տ քիչ հաշիւի կ'առնէր իր հողին,
 Երբ պտուղի մը համար, անվեհե՛ր,
 Անմահութենէն կը հըրաժարէր... :
 Բայց ահա անբա՛ւ միջոց մ'է անցեր -
 Յիսուն ծանրածանր դարով՝ Մարդը ձե՛ր,
 Որ իր ուղեղին դրդումին հըլու,
 Հասեր է ամէ՛ն ինչ զըրաւելու,
 Սարուկներ գտեր է անասնոց մէջ,
 Մնացածը զարկեր, հալածեր անվե՛րջ,
 Աստուածներ շիներ է նախ անհամար,
 Յետոյ ամէ՛ն քն ալ այրելու համար... :

Տիրե՛ր է Ինուսթեան Ոյժին ահագին,
Կը տենչայ իշխել արդ ժամանակին . . . :

Ե .

Ա՛խ, անմահ ըլլալ . . . : Ապրի՛լ յաւիտեան .
Իսպա՛ռ չունենալ ո՛չ դար, ո՛չ վայրկեան .
Ժամանակի՛ն պէս, ժամանակին մէջ,
Տքա՛լ, տառապի՛ր, բայց ապրի՛ր անվերջ . . . :
Սիրտը արիւնոտ, մարմինը հիւանդ,
Յողնաքե՛կ, ի՛նչ փոյթ, ապրիլ մանաւանդ . . . :
Շիւղ մ՛ըլլայ մարգի, ի՛ր մը լուսիհայն,
Բայց յաւիտենին մէջ ապրի՛ր միայն . . . :
Քար մ՛ըլլալ անարգ, ապառաժ մ՛անխօս,
Գէթ նիհար առուակ մ՛ըլլալ մշտահոս,
Ծա՛ռ մը գարաւոր, մետա՛ղ մը միայն
Անմի՛տ, անզգա՛յ. չը մեռնի՛ր սակայն . . . :
— Աստուածացեալդ Մա՛րգ, ամո՛թ քեզ, ամօթ,
Մութ, ամբարտաւան խրոխտութեանց անօ՛թ,
Դեռ ամէ՛ն գինով կը կառչիս հողին . . . :
Նայէիր աշնան տերեւին գեղին . . . :

Զ .

Ու երբ ըսեն թէ գիտութիւնը նոր
Այրեց հի՛ն, փոշո՛տ գիրքերը բոլոր,
Թէ նիւթ կայ միայն, Հողին չէ՛ անմահ,
Հողին չը կա՛յ իսկ. — Մի հաւատաք, ա՛հ :

Վճիտ մամլաներն հին նգիպտոսին,
 Դարերու գաղտնի՛ քը թող ձեզ խօսին
 Նայուածք մ'ուղղեցէք դէպի Պարթենոն,
 Նոր Անմահներն են որ կը խրոխտան հո՛նս
 Ու է՛ն չոր գիտունն իսկ՝ կրօնքին օտար՝
 Քարէ արձանի մը հողին կու տար
 Ա՛խ, կեանքի, մահուան կըռիւն անգգամ
 — Ու անշուշտ՝ մենէ է՛ն խելօքն անգամ
 Երբ տեսնէր Մահն որ պաշտօնին հըլո՛ւ
 Կու գար սիրելին մենէ խլելու,
 Թէ Աստուած ըլլար ան, թէ Աստանայ,
 Շան մը պէս պիտի խեղդէր անխընայ

է.

Շա՛ն մը պէս . . . ա՛խ, շատ չի պիտի ըլլար
 — Բարէ՛, կը յիշեմ թէ ինչպէ՛ս կու լար,
 Ինչպէ՛ս կը խածնէր սնար ու սաւան,
 Ինչպէ՛ս կը կանչէր արե՛ւը վաղուան
 Որ ա՛լ չի պիտի գար երբեք իրեն.
 Ու ինչպէ՛ս կ'ուզէր խելայեղօրէն
 Մարմինն անկողնէն քաշել անհրճա՛ր,
 Ու ինչպէ՛ս պատէն մազլիլ կը ջանա՛ր,
 Սարսափած աչքերն ուղղելով ինձի
 — « Ես եմ, բարեկա՛մդ, աւա՛ղ . . . » դռնեցի,
 Բայց ան աչքերուս խրեց իր մատներ,
 Զի ես կ'ապրէի, մինչ ինք կը մեռնէր

— Հասկցա՛յ, ընկե՛ր. լեզուդ վերջնագոյն,
 Բայց մահէն փախչող վատ մ'էի աժգոյն,
 Ձի Սէրն խոկ սո՛ւտ է, մարդերը մա՛րդ են...
 Ու մեր երկուքին մէջ մա՛հն էր արդէն... :

Ը.

Ինչպէս նետահար թռչուն մ'որ յետին
 Ճիգերն իր կ'ընէ կառչելու օդին...
 Ծովամոյնն ինչպէս կը փարի վէտ վէտ
 Խլեակի մը որ կ'ընկղմի իր հետ...
 Ինչպէս սարի հէզ արծիւն հոգեվար
 Կը կառչի ժայռին որ չը սահի վա՛ր...
 Այնպէս մատնեբուն ճիգովը յետին
 Կ'ուզէր բռնըւիլ սնարին պատին... :
 Անկողին գամուած, փոխի, ցաւիլ, լալ,
 Դարերով՝ ի՛նչ շաւ... Բայց մեռնի՛լ, չ'ըլլա՛լ... :
 Ահեզ կը մղէր պայքարն անիրաւ
 Երբ բերնէն արեան ուղիս մը դայն տարաւ... :
 Այդ շքեղ սրտէն, կեանքէն ի՛նչ մընաց. —
 — «Ն՛Ս» կ'ըսէ աճիւնն, — «Ն՛Ս» կ'ըսէ Աստուած,
 Ու ն՛ս, իր գեղջուկ քարին վրայ կու գամ
 Յանգի զարնելու տաղերս անդգամ... :

Թ.

Դիտեցի գողտրիկ այդ վայրը բողբոջ,
 Ու ես ազամայ խորհեցայ դողդոջ

Մերուկ Տանթէյի ահեղ դժոխքին,
 Ուր յիմար վաղքի մը մէջ մոլեղին,
 Այրող խաւարին, փրփրող արեան մէջ,
 Երախնին բացած, անբարբա՛ռ, անվե՛րջ,
 Տժգոյն հերոսներ պար կը դառնային...
 Խորհեցայ նաև սէզ Սատանային,
 Զոր Միլիթօն, աչքով կոյր, հողւով արթուն,
 Իչխա՛ն հոչակեց յաղթըւած Մարդուն,
 Որ երեքժանի ցուպով կ'ըրօսնէր
 Անհանգիստ ընել զատարկ զրուխներ...
 Զը մոռցայ նաև մտածել ահեղ
 Օրուան՝ երբ փողին ձայնէն խելայեղ,
 Կմախքներ երկի՛նք կը թռչին արդէն...
 — Ինչ ո՞ր քիչ մը շատ խնդրել է մարդէն... :

ժ .

Մարդուն տանջըւած խղճմտանքը վա՛տ
 Ի՛նչ մղձաւանջներ երկնեց յուսահա՛տ,
 Ի՛նչ սաղայելեան ցաւեր անհամար,
 Ի՛նչ եգեմ՝ մեր գարչ դիակին համար...
 — Հո՛ն, ոչի՛նչ կայ մութ, ոչի՛նչ կայ դժնէ՛,
 Ան գանդա՛ղ խմուած պարապ գաւաթն է,
 Առա՛նց քանդակի, առա՛նց սուտ զարդի,
 Առանց նորագիւտ հնարքներու արդի,
 Որ տիտղոս, տարիք կ'անմահացընեն...
 Վարդի թուփ մը հոն կ'իյնայ ծարաւէն... :

Ու եթէ-կրթեմն որբեր կողկողեն
 Քարի մը տակէն, — Մե՛ր բուն է գիւղին...
 Թէ արշալոյսին ստուեր մը յածի, —
 Իմաստասէր կո՛վ մ'է որ կ'արածի...
 Ու թէ շիրիմներ պեղուին անընդհատ —
 Բորենի մըն է, կամ քերթող մը վատ... :

ԺԱ .

... Ինկայ ու մտիկ ըրի սգահար,
 Զայնի մ'օր քարին ներքե կը դողար. —
 — Ե՛ս եմ, Ե՛ս եմ, Ե՛ս քեզ եղբայր, քեզ քո՛յր
 Ե՛ս տիեզերքին հսկայ ա՛չքը կո՛յր,
 Ե՛ս սկիզբ և վերջ, երա՛խ ու արգանդ,
 Ե՛ս վի՛հ անյատակ ու ծոց արգաւանդ,
 Ե՛ս ա՛յն եմ որ քեզ ծընաւ, նաև ա՛յն
 Զօր պիտի ծընիս: Ե՛ս ձայն լուլեայն,
 Ե՛ս օրհնութիւնն եմ, բարիքը վերջին,
 Ե՛ս ա՛յն եմ որմէ ամէնք կը փախչին
 Եւ որմէ փախչիլ չի կա՛յ: Հաւասար
 Ներումն եմ անոր որ ինձ կը յուսար,
 Անո՛ր որ հեզնեց զիս առանց խղճի:
 Ամէնո՛ւն ալ վրայ իմ մարզըս կ'աճի...
 Մանգաղս ո՞վ պիտի համբուրէր անա՛հ...
 — Ինձ ԱՍՏՈՒԱԾ ըսին, իմ անունս է ՄՍ՛Հ... :

ՍԻՐՈՅ ԳԻՐՔԸ

ԻՆՁՈՒ

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ զիս սիրեցիր,
 Փոքրի՛կ աղջիկ, քեզի մե՛ղք էր.
 Փոքրիկ ծոցիդ թիթե՛ռ պէտք էր,
 Դուն ծե՛ր արծիւ մը բանտեցիր:

Կապոյտ աչւիզ երբոր բացիր,
 Կապո՛յտ աղջիկ՝ պլպուլն երգէ՛ր.
 Քե՛զ ալ սիրոյ մրմունջ պէտք էր,
 Դուն գուժկան մո՛ղէնչըս ընտրեցիր...

Ես կ'երթամ մի՛շտ, անծայրածի՛ր,
 Դամբաններ են ոտքիս հետքե՛ր.
 Քեզ սիրոյ մեղմ սի՛ւք մը պէտք էր,
 Դուն փոթորկի՛ն կուրծքըդ բացիր...

Կ'այրի՛ն աչերըդ սևածիր,
 Պիտի մեռնիս, այդպէս մ'ե՛րգեր:
 Քեզի փոքրիկ սէր մը պէտք էր,
 Դուն Սէ՛ր—Աստուածը սիրեցիր...

Մ Ա Ն Ա Զ Գ Ա Ց ՈՒ Մ

Այսպէ՛ս, այսպէ՛ս... Անո՛յշ, անո՛ւշ Սիրական,
 Մօտեցուր մա՛նրը մատներըդ մանկական,
 Տաք կոպերո՛ւս, տաք կոպերո՛ւս դժօխքին.
 Զգո՛յշ, զգո՛յշ, ա՛խ, չըլլայ որ բորբոքին:

Կուրծքի՛ս հակէ փոքրիկ գլուխդ յազթական,
 Լսէ՛, դեռ հոն հըռնդիւններ, ողբեր կա՞ն,
 Լսէ՛, անոյշդ իմ Սիրական: Մհ, անգին
 Արբանք մ'է այս որ կը խնկէ իմ հոգին:

Մեռնի՛լ, մեռնի՛լ... Անմահանալ մահուան մէջ.
 Մեռնի՛լ... Կրկիդ դողն, այսպէ՛ս, մեր սէրն անշէջ
 Անհունին մէջ ծառացընել տիրական...:

Մեռնի՛լ... Կուլա՞ս... կը խորհէի, սիրական,
 Թե երուդ մէջ քարանալու հաճոյքին.
 Քո՛յր, մահանո՛յշ քոյր, մահադօր, մահագին...:

ՍՒՐՈՅ ՄՐՄՈՒՆՁ

Անոնք գացին, — խորհուրդով ու գաղտնիքով բեռնա-
Գացին նաւերը սիրոյս իմ աչքերուս առջևէն, [ւոր,
Յըռուկնին վեր, դէպի մ'ա՛լթ եզերքները հեռաւոր,
Առագաստները գինով՝ մայրամուտի գա՛ղջ հովէն:

Ու տեսայ որ, հինաւուրց դիցուհիի պէս ազուոր,
Իրենց ձիւնի անարատ սրբութեան մէջ համօրէն,
Թւերնին վեր, անձանձ՛թ փուռնքներու ուխտաւո՛ր,
Անըջանքիս կարապները սահեցա՛ն յամբօրէն...

Իրիկուն է՝ կը դիտե՛մ ես լոյժ անհունը ջուրի.
Հովը լռիկ կը պատմէ՛ ինձի յուշքեր երջանիկ.
Ու անպատճ՛ւմ խորհուրդով անսահման ջուրը կ'ուռի:

Քար ու փրփուր փին վրայ կը համբուրուին իմ
[առջիս...

Ես կը դիտեմ հեռաւոր հորիզոններն, ուր լըռի՛կ
Գացին նաւերը սիրոյս ու կարապներն անուրջիս:

Անոնք գացին՝ խորհուրդով ու գաղտնիքով բեռնա-
[ւոր...

ՍԻՐՈՅ ԾԱՐԱԻ

Հծծեց. — «Մարա՛ւն ունի հոգիս
Աղբիւրներու գէ՛ղ, կարկաշո՛ւն.
Արցունքներու մէջ պաղպաղուն
Զովացնէի հիւանդ հոգիս . . . »

«Մարա՛ւ, ծարա՛ւն ունի հոգիս
Արշալոյսին գա՛ղջ ծովերուն,
Ծո՛վ-ծո՛վ սիրոյ գա՛ղջ հովերուն,
Տայի թերթերն տառապանքիս . . . »

Ի՛մ նամբուն վրայ ծըլած հազար
Կո՛յս ծաղիկները կ'ըսէին.
«Ա՛րբի մեր նեկտարը կուտային . . .» —
Կ'անցնէր պարմանն ու կը հաղա՛ր . . . »

Մարաւե՛ր էր: Շուրթներն անահ
Հըպան ծծել նեկտարն ահէն . . .
Տեսէ՛ք, Սիրոյ սուրբ բաժակէն
Պարմանն հիւանդ կ'ըմպէ իր Մահ . . . »

Ս Է Ր Ո Վ Ս Է Ր Ո Վ

Սէրով, սէրով խոցեցիր զիս,
 Սիրտըս սէրով խոցեցիր,
 Սիրտըս ջահել՝ վարդի պէս բաց,
 Դագաղի պէս փակեցիր:

Դուն քաղցրութեամբ խոցեցիր զիս,
 Սիրտըս սէրով լափեցիր,
 Սիրտըս ջահել՝ վարդի պէս բաց,
 Մէկ համբոյրով խաբեցիր:

Երգով, վէրքով, օրրեցիր զիս,
 Սըրտիս տատասկ ցանեցիր...
 Զահել սըրտիս վարդերը բաց,
 Հովին տուիր ցանուցիր...:

Ս Է Ր Ը

Քընարիս եօթն աղիքներէն կանացի
 Եօթը որրուկ հառաչանքներ հանեցի .
 Ես միշտ ժպտիլ կը կարծէի, մի՛շտ լացի

Սէրն՝ հեթանոս երջանկութի՛ւնն է խաչուած ,
 Սէրն ա՛յն կուռքն է որուն առջև ծնրադրած
 Որբի՛ մը պէս պիտի ողբար ի՛նքն Աստուած

Սէրը՝ ճերմակ անհունին մէջ կոյր ա՛չն է .
 Սէրը՝ սիրոյ ովսաննան չէ, իր խա՛չն է .
 Իբր ցաւերուն ընդդիմացող ո՞ր քաջն է

Սէրը սէր չէ, մահը մահ չէ, սէրն է մահ ,
 Սէրն անդունդին մէջ ընկուղու՞մն է անվա՛խ ,
 Սէրն աչքը գոց ցայգաշրջիկն է անահ . . .

Երջանկութեան սեղանին վրայ խրախճան՝
 Բեհեզ, Կարմիր ծածկոյթին տակ պատմուճան՝
 Սէրը կըմա՛խք կողնականն է դաւաճան

Սիրե՛լ, սիրուիլ, — Ոսկեղինիկ սո՛ւտ աղուոր,
 Սիրե՛լ առանց սիրուելու. — Սո՛ւգ անաւոր,
 Մահայն, աւա՛ղ անսէր կեանքին, — Կեա՞նք է որ . . . :

Կը տեսնե՞ս սա վիհին վըրայ Սէր-ակը,
 Հազարնե՛ր կուլ է տըւեր այդ Սե՛ւ ակը,
 Իր ջուրէն օր մը խենթեցաւ Սեւակը . . .

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ՄԱՀՈՒԱՆ ԵՐԳԸ

Իմ կեանքըս թող աղաչաւոր ե՛րգ մ'ըլլայ,
 Եղերակա՛ն ու միամիտ, սե՛ւ ողբերգ,
 Իմ սիրտըս թող անհունին մէջ վէ՛րք մ'ըլլայ,
 Հսկայական ու տխրօրէն քա՛ղցըր վէրք,
 Իմ կեանքըս թող աղաչաւոր երգ մ'ըլլայ . . . :

Ես կը սիրեմ իմ տրտմութիւնս դիւթական,
 Իմ տրտմութիւնս աստուածներո՛ւ ցաւին պէս,
 Քո՛յր ? սրտիս մէջ ի՛նչ խաւարներ, վիհե՛ր կան,
 Զոր նայուածքովդ կ'ոսկեցօճես ու կ'օրհնես . . .
 Ես կը սիրեմ իմ տրտմութիւնս դիւթական . . . :

Եկո՛ւր ինձի, լուսնակին պէս գեղեցիկ,
 Եկո՛ւր ինձի, լո՛յս ու ցնձում հեւալով,
 Քու արծաթի շողերուդ մէջ սըլացիկ
 Լուսաւորէ՛ աւերակներըս լալո՛վ:
 Ես Մահն եմ, է՛կ ինձ կեանքին պէս գեղեցիկ...

Իմ կեանքըս թող առուին երգին պէս ըլլայ,
 Ու երգս անուանդ կրկնումն ըլլայ թող յաւէ՛ժ,
 Իմ կեանքըս թող մո՛ւթ ջրվէժին պէս ըլլայ,
 Ու դէպի քեզ անկում մ'ըլլայ գահավէ՛ժ:
 Իմ կեանքըս թող առուի երգին պէս ըլլայ...

Ես կը սիրեմ երկու աչերդ վիհի՛ պէս:
 Ուր խաւարներ կը փոթորկին մոլեգի՛ն:
 Երկու աչերդ՝ աստուածներու սկիհին պէս,
 Տո՛ւր ինձ անոնց մէջ սրբացնել իմ հոգին:
 Ես կը սիրեմ երկու աչերդ վիհի՛ պէս...

Եկո՛ւր ինձի, քե՛զ կ'ըղձայ շունչըս անզօր:
 Եկո՛ւր, ես մո՛ւթ բաներ պիտի քեզ ըսեմ,
 Սիրոյ պէս քա՛ղցըր ու Մահուա՛ն պէս հրգօր,
 Գերեզմանիս լացող սիւքի՛ն պէս նըսեմ
 Եկո՛ւր ինձի, քե՛զ կ'ըղձայ շունչըս անզօր...

Իմ կեանքըս թող կորած նաւուն պէս ըլլայ,
 Շունչդ ուռեցնէ ծեր առաջատըս անա՛հ,
 Մի՛, մի՛ լըսեր յոգնած հոգիս որ կու լայ,
 Տա՛ր զիս Սիրոյ կղզիներէն դէպի Մահ,
 Իմ կեանքըս թող կորած նաւուն պէս ըլլայ. . . .

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն Ը

Պատասխանը դեռ չըզըրեց թղթիկիս,
 Ուր տրտմութեան մը նոպային մէջ գինով՝
 Դըրի ամբողջ իմ սէրս, ամբողջ իմ հոգիս,
 Ու զրկեցի վարանուձով, յուզումով՝

Ըսի իրեն թէ սիրտս իրմով է առլի,
 Ու գիշերներս իր երազով օրօրո՛ւն.
 Թէ կարօտի վայրկեաններուս դառնալի՝
 Ես կը սպասեմ վերադարձի՛ օրերուն:

Ըսի իրեն թէ յուշքերըս կը թռչին,
 Կը թեւածին իր պաշտելի դէմքին քով,
 Թէ բաժանման տրտում վայրկեանը վերջին՝
 Աչքերըս դե՛ռ կը պղտորէ արցունքով:

Ըսի թէ ես զինձի եմ իր նայուածքին,
 Թէ կախարդող իր աչքերուն մէջ ծաւի՝
 Յաւէտ սուզի՛լ կ'ուզէի ես տրամադին,
 Շրթունքներըս իր համբոյրի՛ն ծարաւի . . . :

Ու ըսի դեռ ինչ որ ունէր՝ ախտաւոր՝
 Ստուերամուլ բանաստեղծի՛ իմ հոգիս,
 Պաշտամունքներս, արտասուքներըս բոլոր . . . :
 — Պատասխանը դեռ չը գրբեց թղթիկիս :

Կը կարծէի՛ թէ յուզումէն պիտի լա՛ր .
 Ու նամակըս պիտի տանէր շրթունքի՛ն,
 Կը կարծէի՛ . — այնքա՛ն գորով ու սէր կար
 Իր հրաժեշտի համբոյրին մէջ՝ տենդագի՛ն :

Թիրեւ հեգնեց իմ հառաչներըս երկչուտ,
 Որոնց ամբո՛ղջ հոգիս յանձնել կարծեցի .
 Բառերուս վրայ թերեւ խնդա՛ց ան պչրոտ
 Իր նենգամիտ ժըպիտովը կանացի . . . :

Ու մըտածե՛լ թէ շատ շանցաւ այն օրէն
 Ուր պաշտու՛միս առարկայ, դեռ ան քովս էր,
 Երբ աչքերը կէս մը փակած, մեղմօրէն,
 Երջանկութեան քաղցր երազներ կը հիւսէր :

Ու մըտածե՛լ բաժանու՛մի իր յետին ,
Աւա՛ղ , յետի՛ն համբոյրին վրայ սիրակէզ ,
Երբ անկարող իշխելու ի՛նք իր սրտին՝
Գլուխը կուրծքիս՝ կը հեծկտա՛ր տըղու պէս . . . :

Ո՛վ կընոջ սիրտ , պաշտամունքով , արցունքով
Ու կեղծիքով հրաշակերտուած սի՛րտ աղուտր ,
Ուր կարկաչող սիրոյ չքնա՛ղ ակին քով՝
Մոռացութեան անդո՛ւնդը կայ ահաւոր . . . :

Ե Կ ՈՒ Ր

Եկո՛ւր , եկո՛ւր ճամբաներէն անուրջիս ,
Սրտիս ջահերն այրեցի քեզ ի հանդէ՛ս .
Վերջի՛ն անցորդ տառապանքի կամուրջիս ,
Երգի մը պէս , քրոջ մը պէս , մօր մը պէս
Եկո՛ւր , եկո՛ւր ճամբաներէն անուրջիս . . . :

Եկո՛ւր , ես քո՛ւկդ եմ , քեզ արքա՛յ ու դերի՛ .
Ե՛ս մեղապարտ անօթը Սո՛ւրբ համբոյրիդ .
Հեքս աղօթքի պէս գէմքիդ շուրջ գեգերի՛ ,
Պաշտամունքիդ ես խնկանօ՛թ միամիտ .
Եկո՛ւր , ես քո՛ւկդ եմ , քեզ արքա՛յ ու գերի՛ . . . :

Քու տաճարիդ ես քուրմ-երգիչն եմ դողդոջ,
 Եւ դուն մարմի՛նն ես անմարմին երգերուս,
 Խենթեցընող յաւերժահա՛րսը բողբոջ,
 Յօ՛ղ՝ մահացնող սրտի հազա՛ր վէրքերուս,
 Սուրբ տաճարիդ ես քուրմ-երգիչն եմ դողդոջ...

Քո՛ւ անունովդ պատանքեցի ծե՛ր հոգիս,
 Քե՛զ երգելէն արիւնեցան, խենթեցա՛ն
 Եօթը վէրքերն իմ բարունակ սրինդիս,
 Սրտիդ ճամբուն վրայ մերկ ոտներս այրեցա՛ն.
 Քո՛ւ անունովդ պատանքեցի ծե՛ր հոգիս...

Բա՛ց ինձ կարմիր շրթներդ, կարմիր վէրքի պէս.
 Բա՛ց ինձ թեւերդ, յաւերժահա՛ն բանտ անո՛յշ.
 Բա՛ց ինձ հոգւոյդ հըրաշքներուն մուտքն անտես,
 Ու տո՛ւր ինձ հոն անէանալ լո՛ւռ, անյո՛ւշ.
 Բա՛ց ինձ կարմիր շրթներդ, լայն վէրքի պէս...

Ահա՛ թռչնած շուշաններովս քե՛զ կուզամ.
 Ահա՛ ոտքի՛դ տակ փառքիս խեղճ սարդենին.
 Ահա՛ սրտիս խոպան դաշան ուր մի՛ անկամ
 Չը ծաղկեցաւ սիրոյս նիհա՛ր վարդենին.
 Ահա՛ իմ սե շուշաններովս քե՛զ կուզամ...

Եկո՛ւր, եկո՛ւր, եկուր սիրե՛նք կաթողին .

Ո՛վ չի սիրեր պիտի մեռնի առ յաւէտ .

Սէրը պէ՛տքն է, երա՛զն է, կեա՛նքն է կեանքին .

Սէրը Մահուան մէջ Անուրջն է արփաւէտ .

Եկո՛ւր, եկո՛ւր, եկուր սիրե՛նք կաթողին .

ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ ՇԷՔԵԱԹ

Ահաւասիկ որ կ'ըզձամ քեզ անդադրո՛ւմ .

Չա՛ր, վիրաւոր, ու անիծուա՛ծ ու տրտո՛ւմ ,

Ահաւասիկ որ կը սիրե՛մ ես քեզի . . . :

Ո՛վ քու ըստուերըդ պտտցուց իմ հոգւոյս

Անարձագանգ դամբաններուն մէջ անյո՛յս ,

Ու երգմեցուց որ դեռ սիրեմ ես քեզի . . . :

Թող այս զիշեր հոգիիս մէջ երգ մը լա՛յ ,

Ի՛նչ փոյթ թէ չա՛ր, թող այդ երգը քո՛ւկդ ըլլայ ,

Որովհետեւ, քո՛յր, կը սիրե՛մ ես քեզի . . . :

Ապրի՞՛լ, ահեղ ճակատագրին մի՛շտ հլու ,

Մեռնի՞՛լ, առանց վայրկեան մը քո՛ւկդ ըլլալու ,

Ըսէ՛ ինձ , քո՛յր, ախ , կը սիրեմ ես քեզի . . . :

Ահա՛ հողիս շիրիմօրէն փա՛կ ու չա՛ր .
 Ահա՛ հողիս զոր գուն սիրել չը գիջար .
 Ահա՛ հողիս որ կը սիրէ՛ դեռ քեզի

Ոտքերուդ տակ կոխտուելէ յետոյ ալ
 Ինչո՞ւ քայլերդ համբուրե՛լ, գուրդուրա՛լ .
 Ինչո՞ւ մահուան սե քաժակէդ սէ՛ր մուրա՛լ . . .

Ներէի՛ր ինձ, քո՛յր, կը սիրե՛մ ես քեզի

ՏԺԳՈՅՆ ԵՐԳԸ

Կ'ուզէի լալ ես իմ սէրէս,
 Հեզնեցիր զիս, ու ժպտերե՛ս
 Թերթ Թերթ հողիս փետանցիբ
 Իմ Սիրակա՛նքս, աւա՛ղ

«Երգե՛նք, երգե՛նք, ինձ հծծեցիր,
 «Երգը սիրոյն ջինջ բարձունքն է՛»
 — Քերթողին երգն իր արցունքն է,
 Իմ Սիրակա՛նքս, աւա՛ղ

Գացի՛ր, գընա՛՛ իմ մոլորուն
 Ծամբուս վըրայ, քու շրթնեբուն

Վէ՛ս ապառա՛ժը կանգնեցիր ,
Ի՛մ Սիրահա՛նըս , աւա՛ղ . . . :

Օր ժը թեբթե՛րըդ ցանուցիր
Երբ թարշամին , ու դուն կըքիս ,
Քեզ համա՛ր ալ կուլայ հողիս ,
Ի՛մ Սիրահանըս , աւա՛ղ . . . :

ԵՐԳ ԵՐԳՈՑ

Երա՞ջ , տեսի՞լ , անգոյ ըստուե՞ր մ'անհողի ,
Ճառագայթի , փրփուրի խա՞ղ մը տարտամ .
Քմայապաշտ ծաղի՞կ մ'արդեօք ցընորքի .
Քու մշուշոտ գիծերուդ ի՞նչ անուն տամ .
Երա՞ջ , տեսի՞լ , անգոյ ըստուե՞ր մ'անհողի :

Քու կապոյտըդ վճիտ , աղուոր ջուրերու
Եթերային անըջանքի՞ն է հանգոյն .
Ու քու կարմիրըդ՝ Պէնկալեան վարդերու
Երազամած կարմըրութեան պէս տօգո՞յն .
Գոգն աչերուդ կապո՞յտն ունիս ջուրերու :

Արցունքիդ մէջ նայեաթներ պա՞ր կը դառնան :
Այդ ի՞նչ հեշտանք որ շրթներուդ մէջ կ'ըմպես .

Շունչըդ գինո՛վ է հոգերու պէս գարնան .
 Զայնըդ տարփոտ՝ աղբիւրներու երգին պէս
 Արցունքիդ մէջ նայեաթներ պար կը դառնան :

Կը հմայե՛ն զիս քու աչքերդ , կը շոյե՛ն .
 Ու մարմինէդ ծորող խունկը մեղաւոր ,
 Աւելի քա՛ղցր է Քանանու գինիէն
 Հազարբուրեան այս պատարա՞գն է , աղուո՛ր ,
 Թէ լո՛յժ աչքերդ որ մուծ հոգիս կը շոյեն :

Հրաշագո՛յ . . . Ո՛հ քու անդրիդ բիւրեղէ ,
 Սրունքներուդ սարսուացող ձիւնն հրաշէ՛կ ,
 Ու անանո՛ւն ցուքը որ քեզ կ'ողողէ ,
 Մորթիդ թաքո՛ւն գանգուրներուն խուրձը շէկ
 Հրաշագո՛յ . . . ո՛հ քու իրանդ բիւրեղէ :

Տենչերուս վրայ պիտի հսկեմ այս գիշեր
 Որ բազուկնե՛րըս չը փնտռեն քեզ իմ քով .
 Սիրտս ո՛ւր էր որ կուրծքէդ ոչինչ չը յիշե՛ր ,
 Մինչև առտու պիտի հալէ՛ր արցունքով
 Կիրքերուս վրայ պիտի հսկեմ այս գիշեր :

Ի զո՛ւր : Հոգիս թաղուի՛լ կ'ուզէ յուլօրէն
 Ստինքներուդ մտերմութեանը մէջ կոյս .
 Ու անութիդ որոշ մէկ ծա՛ւքը նորէն
 Գիտեմ որ զիս պիտի տանջէ մինչև լոյս
 Քու մէ՛ջդ հոգիս թաղուիլ կ'ուզէ յուլօրէն :

Տժգոյն աղջիկ հիւսիսայգի աչքերով,
 Կոպերուդ վրայ ու բիրերուդ մէջ խոնաւ
 Այդ ի՛նչ անճառ երանութիւն, ի՛նչ գորով . . .
 Ոչ մէկ արգանդ քե՛զ պէս հրաշք չըծնա՛ւ,
 Տժգո՛յն աղջիկ հիւսիսայգի աչքերով:

Գ Ի Ն Ո Վ Ա Ս Է Ր

Դու՛ն Հըրա՛ւ չքն ես, դու՛ն Երազն ես, դու՛ն Սէրն ես .
 Տարաշխարհի չքնաղ ծաղի՛կն ես ազուօր .
 Միսթիքական խնկուձեքերով թունաւոր
 Դու՛ն մսեղէն խենթեցընող տաճա՛րն ես,
 Դու՛ն Հրա՛ւ չքն ես, դու՛ն Երա՛զն ես, դու՛ն Սէ՛րն ես:

Սե մազերովըդ սիրէ՛ զիս, գգուէ՛ զիս .
 Անոնց խորհուրդը պատմէ ինձ առանձին,
 Որովհետեւ անոնք հոգիս կապեցին,
 Իրենց ցանցին մէջ կապտեցի՛ն իմ հոգիս .
 Սե մազերովըդ սիրէ՛ զիս, գգուէ՛ զիս:

Թաց աչքերըդ վըրա՛ս յառէ տրտմապէս,
 Անոնց թո՛յնը ներարկէ ինձ մեղմօրէն .
 Որովհետեւ քու աչքերըդ ազուօր են

Սորհրդամո՛ւլ անտառներու շուքին պէս .
Թաց աչքերըդ վըրաս յառէ՞ տրամապէս :

Տըզու մը պէս հանգչեցո՛ւր զիս կուրծքիդ վրայ .
Հանգչեցո՛ւր զիս՝ ու այտերըս կրակէ՛
Քու ձիւնեղէ՛ն բազուկներուդ մէջ գրկէ ,
Ու ՊՅող մարմինդ մարմնիս վրայ սարսըռայ .
Տըզու մը պէս հանգչեցուր զիս կուրծքիդ վրայ :

Ահա շըրթնե՛րըս կարօտովըդ կ'այրին ,
Ու կը լայննայ արտասուքի շիթ մը տաք ,
Իմ միտաստուեր թարթիչներուս շուքին տակ .
Անոնց վըրայ դուն ցո՛ղը զիր համբայրին .
Ահա շըրթներըս կարօտովըդ կ'այրին :

Բազուկներըդ կը գալարուի՛ն , կը դառնա՛ն ,
Տենչին կըրա՛կը նայուածքըդ կը թովէ ,
Որովհետեւ քու մո՛ւթ հոգիդ գինով է ,
Սիրախտաւո՞ր գիշերներուն պէս գարնան . . .
Բազուկնե՛րըդ կը գալարուին , կը գառնան :

Ժա՛մն է , աղուո՛ր , կրանութեան ժամն է աս .
Շըրթներուն վրայ գիր շըրթունքնե՛րըդ բոցէ ,
Մոռցի՛ր կեանքը , աղուոր աչքե՛րդ ա՛լ գոցէ . . .
Ի՛նչ . . . , կ'արտասուե՞ս , ու յուզումէդ կը դողա՞ս . . .
Ժա՛մն է , աղուո՛ր , երանութեան ժամն է աս . . .

ՍԻՐՈՅ ԱՂԲԻԻՐ

Ահա կուգամ երջանկութեան ակերէն .
 Արիւնքս գե՛տ երազօրէն կը հեւայ ,
 Ու արցունքներ արտեւանունքըս կ'այրեն :

Աղբի՛ւր , աղբի՛ւր , ինչ հըրճուանքով տենդազին
 Երկարեցի թշուառ շրթնե՛րըս ակիդ ,
 Ու ի՛նչ սիրով ըմպեցի ջո՛ւրըդ անգին :

Սհ , կ'ուզէի մընալ յաւէ՛տ ակիդ քով ,
 Նիհար ճակատս կրթընցընել քու քարիդ ,
 Թաղուի՛լ ջուրիդ երջանկութեա՛ն պատանքով :

Ու կ'ուզէի հալիլ կուրծքիդ մէջ անհետ ,
 Լայծ մարմնոյդ մէջ կաթի՛լ մ'ըլլալ , կէ՛տ մ'ըլլալ ,
 Երգե՛լ , հեւա՛լ , քեզի նըման , քեզի հետ :

Ի՛նչ մոգութիւն կար մարմինիդ մէջ համակ ,
 Ի՛նչ կ'ըօէին ալիքներըդ վազելով ,
 Ու ի՛նչ հըմայք կար փրփուրիդ մէջ ճերմակ :

Շրթունքըս գե՛տ քեզ կը փնտռեն տենդազին .
 Ու հըրատապ այտերէս վար , մեղմօրէ՛ն ,
 Դողգըզալով կը սահի ցօ՛ղը կեանքին , . . .)

Ահա կուգամ երջանկութեան ասիւրէն . . .

Հ Ի Ն Ե Ղ Ա Ն Ա Կ

Այս գիշեր երգ մը հոգեցունց ,
 Հովին մէջէն՝ հեռուէ հեռու՝
 Ձիւնօտ , տրտում՝ ճամբաներու
 Խոր անըջանքը արթնցուց :

Ես՝ մենաւոր ու տրտմունակ ,
 Քե՛զ կ'ունկնդրեմ պատուհանէս ,
 Ար աղօթքի մ'ուրբքին պէս
 Կ'արձագանդես , հի՛ն եզանակ :

Արուեստ չունի՛ս , իմաստ չունի՛ս ,
 Կը կրկնըւիս դուն անդադրում ,
 Ու ձիւնին հետ դանդա՛ղ , տրտում ,
 Դուն տարուբեր կը տատանի՛ս :

Շնչհատ մարմինդ կը դողդոջէ . . .
 Վանկերուն հետ՝ տժգո՞յն, վախտ,
 Ու յանկերդիդ մէջ միամիտ,
 Ապրելուն խուլ մահերգը չէ՞ . . .

Կը կրկնէ հոյն աննպատակ
 Աղաղակներդ սարի՛ն, ծառի՛ն .
 Ի՞նչ կը պատմես դուն գիշերին
 Որ կուլայ մայթը հեքիդ տակ :

Այս իրիկուն, ձիւն իրիկուն,
 Հի՛ն եղանակ մը հոգեցունց,
 Ծոյլ երազա՞նքը արթնցունց
 Մո՛ւթ, ամայի՛ ճամբաներուն :

Երգը մեռա՞ւ հեռուն, անհե՛տ . . .
 Բայց ա՛յդ չափով, ա՛յդ յանկերգով,
 Պատուհանիս գիշերին քով,
 Հոգիս կուլայ դեռ երգին հետ . . .

ԵՐԹԱԼ

Երթա՛լ, երթա՛լ, երթա՛լ անձայն, անհանդէս.
 Երթա՛լ առուի՛ն պէս՝ մարգերու տակ անտես.
 Կապոյտին մէջ՝ հեզ, հողմափա՛ր ամպին պէս... :

Երթալ առանց գիտնալու թէ դէպի ո՞ւր.
 Երթալ՝ հեռո՛ւ ոստաններէն այս տըխուր.
 Երթալ՝ խաւար գիւղերին մէջ թաքթաքուր... :

Երթալ, երթա՛լ, երթա՛լ առանց ճըբագի.
 Երթա՛լ՝ առանց սուգի, լացի, պապակի.
 Երթա՛լ՝ առանց սովի, փափաքի... :

Երթա՛լ մարդոց կոյտին մէջէն լռելեայն.
 Օտա՛ր մընալ իրենց ցաւին, Գիտութեան.
 Երթալ տըգէտ, խուլ, հա՛մըր, կո՛յր յաւիտեան... :

Չըզխանս՛ւլ որ հոս Իտէալը չիկա՛յ...
 Ուխտագընա՛ց երթալ ամերն հեռակայ,
 Դէպի ուղին Երջանկութեան մշտակայ... :

Աննիւթանա՛ւ, անըրջանա՛ւ, վըսե՛մ, վէ՛ս,
 Երթա՛ւ՝ անցայգ, անայգ, երթա՛ւ վերջապէս,
 Աչքերը դո՛ց, ցայգաշրջի՛կ խեղճին պէս...

Երթա՛ւ, երթա՛ւ, չըճանչնալ Մարդ ու Աստուած.
 Զո՛յգ երթալ, ձե՛ռքըդ քո՛յր ձեռքի մէջ դըրած
 Անըրջանքի՛ն ու Սիրոյն պէս — Աքսորուած... .

ՎԵՐՋԻՆ ԿՈԶԸ

Երբեմնի Դշխոս երեւցաւ ինձի,
 Վար քաշեց դէմքէս՝ թեւերս պղնձի.
 «Կ'արտասուե՞ս, Ասպետ»։ — Ո՛չ, հեծկլտացի։

Ինչո՞ւ եկեր ես նորէն խոսվել զիս,
 Ղրկեր եմ արդէն զինուորներն Յոյսիս.
 — «Դիտե՞ս ուր», ըսաւ։ — Ո՛չ, հեծկլտացի։

Սուրացի՛ն, նետերն արձակելով վէս
 Արեւուն դէմ, ո՛րն անխձելու պէս.
 «Կը դառնա՞ն», ըսաւ։ — Ո՛չ, հեծկլտացի։

Ահա մինակ եմ, անդէն, յուսահա՛տ,
 Ու ահա դէմս ես, ո՛ւչ է արդէն, վա՛տ.
 «Սիրէ՛ զիս», ըսաւ։ — Ո՛չ, հեծկլտացի... .

ՍԻՐՈՅ ՇՈՂՔԵՐԸ

Երգը յուզքին,
Սըրտիս խորէն,
Կուլայ ուժգին:

Ու տրտմագին,
Սէրըս նորէն
Կը ծնի ցաւին
Սարոյկներէն:

Ու կ'ուզեմ լա՛ւ
Մոխիրներուն
Վըրայ Սիրոյն,

Որպէսզի ա՛ւ
Շողքերն յեաին
Ձը կայծկէտին:

Ս Է Ր

Սէրը՝ զխօցէ՛ք, անուշ ջրի լոգանք է՝
 Առանց սիրոյ՝ մարդ էակը նողկանք է՝
 Շրթունքներդ երբ դպցնես սիրտի՝ դըռներդ փակէ՝
 Դուրս կը վիժին՝ ոչինչ նուազ զերծ փորձանքէ՛ :

Առանց քեզի դառն էր տակալ պայքարներուն դիւր
 կեանքին ,
 Քեզմով կ'ապրին զոյգ ամուսնիքը թանկագին .
 Արևն ես դու , շթափ լուսնէն գիշերային ,
 Մեր սրտերը կը կայծոտես յորդ լոյսով մը անքնին :

Անտէր սիրտ մը պատասխան է դատարկ սրտի .
 Դատարկ սիրտ մը միայն քեզմով կը զինուի .
 Սիրոյ ժամուն քողքով կ'առնեն սիրուն հասկեր ,
 Երազանքներ , բոսոր շրթներ , կարմիր այտեր վար-
 գենի :

ԶԱՐ ԱՂԶԻԿԸ

Իմ սիրականս խարտեա՛շ, խարտեա՛շ,
 Հուրերու պէս խարտեա՛շ էր .
 Իմ սիրականս մատղա՛շ, մատղա՛շ,
 Զուրերու պէս մատղա՛շ էր

Վարդ փետտելէն թաթիկն անուշ
 Վարդերու գոյնն էր առած .
 Մարդ թունելէն՝ աչուկն անուշ,
 Մահերու թո՛յնն էր առած

Բայց կը խնդար ան այնքա՛ն քաղցր
 Որ զոհն ի՛նք իսկ կը նիրհէր .
 Ու կը խնդար ան այնքա՛ն բարձր
 Որ երկինքն իսկ կը ներէր

Ու մեռա՛ւ փոքր աղջիկը չար .
 — Թռչունի պէս կը արտնջար — ,
 Թէ խորհեր քիչ մը, անպատճառ,
 Աստուած ի՛նքն իսկ կը զղջար

Թէ գիտնայի իր մեռնիլը՝
 Թո՛ղ տայի զիս դեռ տանջէր .
 Թէ ի՛նք գիտնար իր մեռնիլը
 Զիս ալ իր հետ կը կանչէր . . . :

Տէ՛ր Դատաւոր, ձեռքըդ նըժար,
 Մի՛ փութար զայն դատելու .
 Անոր արուեստն էր շա՛տ դժուար՝
 Տանջել . . . առանց ատելու :

Հող մի դնէք զայն, կը մըսի,
 Մարմնին մետաքս հազցուցէք .
 Դըրէք մահճի մէջ սնդուսի,
 Ժապաւէնով տաքցուցէ՛ք . . . :

Ես կը հսկեմ ազջկան չար
 — Թէ երկի՛նքն իսկ չի զղջար —
 Զիս կը յիշէր, որ անպատճառ
 Մեռնելուն ի՛նք կը զղջար . . . :

ԲՈՅՐԸ

Կը բարձրանայ բո՛յր մը ազոււոր,
 Գաղջ բոյրը կո՛յս մարմինիդ,
 Բո՛յրը՝ խունկի պէս միամիտ
 Ու մեղքի պէս՝ մեղաւոր . . . :

Ուսկէ՞ կուզայ բոյրը մարմնիդ
 Բի՛ւր տենչերով բեզմնաւոր,
 Դաւադրութեան պէս ահաւոր,
 Ազօթքի պէս՝ միամիտ . . . :

Կը բարձրանայ բո՛յր մը ազոււոր
 Գինովցընող ու բարի .
 Միսթիք ա՛մպ մ'է որ կը փարի
 Քեզ՝ քաղցրօրէ՛ն մեղաւոր . . . :

Վիտե՛մ, կ'զգա՛մ, բոյրըդ գինով՝
 Ծա՛ւ ծա՛ւ ցրուած ծամերէն,
 Մատիդ ծիրա՛ն, ծի՛ւր ծայրերէն
 Կը ծօրի բո՛յրըդ գինով . . . :

Բայց ուսկէ՞ց է բոյրըդ ահեղ,
 Սեւ աչէ՞դ՝ սեւ վարդի պէս,
 Սեւ թարթիչէ՞դ՝ սեւ կարթի պէս,
 Մութ յօնքերուդ տակ աղեղ . . . :

Ուսկէ՞ կուգայ բոյրըդ բարի
 Որ կը բուրէ մարմինէդ,
 Կարմիր, բողբոջ, նուրբ շրթունքէ՞դ
 Որ համբոյրին կ'երկարի . . . :

Ուսկէ՞ց է բոյրդ ալ մեղաւոր,
 Լա՛յն վարդի պէս կուրծքէ՞դ բաց,
 Ուր կը կարմրի հետքը դեռ թա՛ց -
 Համբոյրի մը բեղմնաւոր . . . :

Չա՛ր ու բարի, գինո՛վ ու կոյս,
 Կը շնչեմ այդ բոյրըդ խա՛ռն.
 Մի՛ զըլանար համբոյրըդ դառն
 Սիրակարօ՛տ իմ հոգւոյս . . . :

Կեցի՛ր, կեցի՛ր, ա՛խ, ս՞ուր կ'երթաս,
 Շրթներըս քեզ կը հեւան.
 Ըսէ՛, Սիրո՞յ, Մեղքի՞, Մահուա՞ն
 Ինձ հրաւէր կը կարդաս . . . :

Կը բարձրանայ բոյր մը աղուոր
 Իմ հոգւոյս մէջ . բա՛ց ինձ , բա՛ց
 Կարմիր շըրթներդ՝ վարդի պէս թաց
 Ու մեղքի՛ պէս մեղաւոր . . . :

Հ Ա Մ Բ Ո Յ Ի Ը

— Հո՛գիս , դուն հո՞ս . . . — հեկեկաց ձայնը լալէն :
 Գիշերն ուշ էր , գաղջ գիշեր էր ապրիլի .
 Իր գրկին մէջ առած լուսնակն սխրալի
 Թուփերն ի վար ջուրը կ'երթար հեւալէն . . . :

— Հո՛գիս , դուն հո՞ս . . . — ՝ Ու տեսայ որ ոչ հեռու ,
 Գետափին մօտ , յանկարծաթափ , ուժգնովին ,
 Հովերու պէս որոնք իրար կը ձուլուին ,
 Երկու ըստուեր կը նետուէին իրարու . . . :

Տարօրինակ ինչ ունէր օգն այդ գիշեր ,
 Որ գեռ կուրծքիս տակ հեաքն ունիմ սարսուռի ,
 Ու բիբերուս մէջ խոնաւ կէտ մը կ'ուռի - . . .
 Ես այդ գիշերն առանց յոյզի չեմ յիշեր :

Ու կը տեսնեմ աչքիս առջեւն են, ահա,
Իրար ձուլուած, անքակտելի՛, տենդագի՛ն,
Բերան բերնի, հուժկու բազուկը մէջքին,
Ու մագերու ծովը որ լայն կը խաղայ . . .

Օ, երջանիկ տարիք ուր մարդ կրնայ գէթ
Տաք համբոյրի մը անհունին մէջ մոռնալ
Գոյութիւնն ալ, Տիեզերքն ալ, ինքզինքն ալ,
Ու աշխարհքին ժպտիլ անփոյթ ու անգէտ . . .

Օր մը Սիրոյ ծաղիկները կը դեղնին,
— Ե՞րբ անբաժան եղան փուշերն վարդերէն —,
Պէտք է տքնիլ, ցաւը ըմպել. ու արդէն
Քիչ յետոյ ժամն է խորհելու սեւ հողին . . .

— Հո՛գիս, դուն հո՞ս . . . — Երկար, երկար քարացան
Այդ դիրքին մէջ, բերան բերնի, անձնըւէր,
Իրենց շունչերն կարծես իրար յանձնուէր,
Այնքան սէր կար այդ պաշտումին մէջ անձայն . . .

Ու ես լըսիկ, ու ես անշարժ, երկիւղած,
Կը նայէի իրենց երկար, ու վաղուան
Կը խորհէի, յաջորդ վաղուան ու մահուան,
Երբ զգացի թէ էութիւնըս գողաց . . .

Ա Ս Պ Ե Տ Ի Ն Ե Ր Գ Ը

Ճերմակ ձին է թամբեր, տեսէ՛ք,
 Ոսկի, թամբին վրայ կանգնած սէգ,
 Լըռին կ'երթայ ասպետն. ըսէ՛ք,
 Ասպետը սէգ ո՞ւր կ'երթայ . . . :

Կը խրոխտայ վէս ձին՝ կոյսի պէս,
 Արշալո՛յսն է ծաղկի հանդէս,
 Հազար թռչներ կ'երգեն անտես,
 Ասպետն, ըսէ՛ք, դէպ ո՞ւր կ'երթայ . . . :

Հետևորդներն ո՞ւր են աղուոր,
 Ռազմի՞ն կ'երթայ ան ահաւոր,
 Ո՛չ, իր սրտէ՛ն է վիրաւոր,
 Ասպետն, ըսէ՛ք, դէպ ո՞ւր կ'երթայ . . . :

Ահա հասաւ ժայռին գաղաթ,
 Դէմքը ծածկեց ձեռքով երկաթ,
 Խոյսցաւ վար ձին խանդակաթ.
 Ասպետը սէգ մահուա՞ն կ'երթայ . . . :

Տ Ր Տ ՈՒ Մ Ո Գ Ի

Թափառամու ճամբուն վրայ քերթողի,
Տրտում ոգի, ահա՛ դարձեալ գլտա՛յ քեզ
Հոն ուր քեզի օր մը մինակ ես թողի
Քարին վրայ, աղբիւրին մօտ, կը յիշե՞ս:

Մեր հրաժեշտի օրէն ի վեր դուն այսպէս
Հեռուն յառած մութ աչքերըդ սեւածիր,
Սպասեցիր ճամբուս վրայ տրտմապէս
Ու արցունքիդ լուկ երգը միշտ լացիր:

Ես հեռացայ տարտամին մէջ խուլաբար
Իմ երազիս ճամբաներէն անդադրում
Գիշերներօ հովիդ նման խօլապար,
Վերջալոյսի թռչուններուն պէս տրտում:

Ու վաղեցի անուրջներու ուխտաւոր
Թաւիշին վրայ կեանքի ծիծղուն մարմանդին,
Ու վէրքերուս ծաղիկները ախտաւոր
Տարի մինչեւ հորիզոնները մութին:

Ես խոյացայ՝ նուիրումէն տենդահար,
 Հոն ուր նիհար ճառագայթ մը կար յոյսի,
 Հոն ուր սիրոյ վշտիդ երգ մը կը դողար,
 Հոն ուր դողդոջ ծիածան մը կար լոյսի:

Ու թեւարեկ ահա՛ քեզի կը դառնամ
 Երջանկութեան ճամբաներէն յետագա՛րձ:
 Տրտում ոգի՛ հողւոյս միակ բարեկամ,
 Դուն իրական, դուն ճշմարիտ, դուն անդարձ:

Ձեռքերուս մէջ դիր ձեռքերըդ մահաթոյր,
 Ու հողեղէն շրթունքներդ շրթունքիս,
 Երակներուս մէջ քու շունչըդ տրամաբոյր,
 Արցունքներուդ բիւրեղին մէջ՝ իմ հոգիս:

Տրտում ոգի, թեւըդ թեւիս գալարուն,
 Համբոյրի մը անհունին մէջ սգաւէտ,
 Մեր ջաւերուն, արցունքներուն, վէրքերուն
 Պատարադը պիտի տօնենք քեզի հետ:

Խ Ա Պ Ր Ի Կ

Հովերն ի՞նչ ըսին քեզի, ո՛վ ճամբորդ,
Որ հեռւէն կուգաս, հեռւէ՞ն արփաւէտ.
Ա՛յն հեռւէն կուգաս, ուր աչքերէս յո՛րդ
Արցունք է ինկեր սրտիս արեան հետ... :

Հովերն ի՞նչ խապրիկ, հողերն ի՞նչ եղեռն
Պատմեցին քեզի, ո՛վ ճամբորդ ընկեր,
Այն հովերն հեռւի, այն հեռւի տեղերն
Ուր ամէն քայլիս արցունք մ'է ինկեր... :

Հողերն ի՞նչ ըսին, հովե՛րն ինչ ըսին.
Անո՛նք կը ճանչնան միայն իմ հողիս,
Այդ սուրբ տեղերուն վրայ, լուսնակ լոյսին,
Արցունք մ'է ինկեր իմ ամէն քայլիս... :

Այն մեծ, գորշ թռչունն որ համակորեէն
Կը գազրեցընէր ողբիս՝ իր երգեր,
Հոն չէ, գաղթա՛ծ է անշուշտ այն երկրէն
Ուր ամէն քայլիս արցունք մ'է ինկեր... :

Ու առուակն ալ որ հոն կը խոխոջէ,
Իմ առուակըս չէ՛, նոյն երգը չերգեր.

Ան ծո՛վ թափեցաւ, այն նոյն ջուրը չէ՛
Ուր ջուրերու պէս արցունքս է ինկեր... :

Պամրա՛ծ են անշուշտ սէղերն ալ դալար
Ուր կը խեղդէի ողբերըս կերկեր,
Նոր ծըլած մարգերն ինձ չե՛ն, չե՛ն ճանչնար
Ո՛ր տեղին վըրայ ս՛ր արցունքս ինկեր... :

Բայց հո՛ղն ինչ ըսաւ, այն որ մայրօրէ՛ն
Աչքիս ցողին հետ ծծեց իմ հոգին :
Ան գիտ կը ճանչնա՛ր, ծաղիկ մը նիհար
Չըսա՞ւ թէ ինք ծի՛լն է իմ արցունքին... :

Ու հո՞վն ինչ ըսաւ, ա՛ն գիտ կը թողեր
Լո՛ւս խապրիկներով ամէն իրիկուն,
Ինձ սիրականիս սիրտը կը դողէր,
Կը շորցնէր թա՛ց աչերըս անքուն... :

Չա՛ր հովիկ, սրտիս միա՛կ լրարեր :
Գիանալո՞վ, գութո՞վ կը խորէիր գիտ :
Գնա՛, ըսել իրեն թէ հեռա՛ւ ասիեր
Կը վախչի՛մ իրմէ՛ ճամբէն արցունքիս... :

... Հովերն ի՛նչ ըսին քեզի, ո՛վ ճամբորդ :
Որ հեռէն կուգաս, հեռէն սըղաւէտ :
Ս՛յն հեռէն կուգաս, ուր աչքերէս յո՛րդ
Արցունք է ինկեր, սրտիս արեան հետ... :

Գ Ա Ց Ո Ղ Մ Ա Ր Դ Ը

Ձեմ գիտեր ո՛վ, չեմ գիտեր ո՛ւր
 կ'երթայ... շի՛ն, հի՛ն ասպետ մ'է լուռ,
 կ'ըսեն՝ ձիուն վրայ տխուր
 կ'երթայ շո՛ւտ, շո՛ւտ, չեմ գիտեր ո՛ւր...

Կը տեսնեմ մեծ շուքն իր նիհար
 վերջալոյսին, ամպերէն վար,
 Սեւ նժոյգին վրայ հողեվար
 Սարէ՛ն կ'երթայ, չեմ գիտեր ո՛ւր...

Կ'երթայ շո՛ւտ, շո՛ւտ, ու չի տեսներ
 Որ ետեւէն բիւր կմախքներ
 Ա՛լ վազելէն շատ են յոգներ,
 Ան կ'երթայ շո՛ւտ, չեմ գիտեր ո՛ւր...

Կ'ըսեն՝ դղեակ մ'ունի աղուոր
 Կամ ուխտ մը սուրբ, սէր մ'հեռաւոր,
 Ու հո՛ն կ'երթայ... Եւ գիտեմ որ
 Տապան մ'ունի, չեմ գիտեր ո՛ւր...

Հ Ո Գ Ի Ս

Հիւանդ տերեւ մը տեսայ կանանչին մէջ դաշտերուն,
Ի՞նչ աղուոր էր դարունը, փափուկ հովէն օրօրուն.
Սիրուն խոտերը դաշտին, ծաղիկներն ալ բիւր գոյնով
Կը խնդային լռելեայն, գաղջ արեւին տակ գինով:

Բայց դարնային, կենսաւէ՛տ այդ պարին մէջ մոլորուն՝
Հիւանդ տերեւ մը տեսայ, կանանչին մէջ դաշտերուն,
Չորցա՛ծ տերեւ մը նիհար, որ զեփիւսին հըպումով
Մեռելամերձ կը դողար՝ մարգերուն մէջ ակնաթով:

Սիրտըս անհուն ցաւով լի՛, ես ծոկեցայ սրգահար,
Մատներուս մէջ առի դայն, ու իր մարմինը նիհար
Գուրգուրանքով, արցունքով մօտեցուցի շրթուն-
քիս . . .

Անժամանակ՝ թարչամած դարնան տերեւ մ'է հողիս .
Ծաղիկներուն մէջ կեանքին, զիփիւսին տակ մայիսի .
Ա՛լ ժպտելու անկարող, ան կը դողա՛յ, կը մըսի՛ . . .

Հիւանդ տերեւ մը տեսայ կանանչին մէջ դաշտերուն . . .

ՑՐԻԻ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

Կ Ի Լ Ի Կ Ե Ա Ն Ե Ր Գ Ե Ր

Ա,

Վ Ր Է Ժ Ի Ն Ս Ե Ր Մ Ն Ա Յ Ա Ն Ը

Քե՛զ, ցասուճի՛ վայրագ հեղեղ գահավէժ,
Արդարութեան փայլափայլի մո՛ւլթ հըրէշ,
Խաւարնեքու ահե՛զ ծընունդըդ, վը՛րէժ,
Ողջո՛յն, տաղե՛րըս քեզի՛ . . .

Մոխրի՛ն կուտամ սրտիս վէրքերն աստաղին . . .
Ամենո՛ւն վէրքն, անսահմա՛ն վէրքը աղգին,
Արդարութեան ծարա՛ւը, մա՛հն հաւատքին,
Երգին տաղե՛րըս քեզի՛ . . .

Սանձերնին լա՛յն երիվարներ ասպաղէն,
Ալիք ալիք թօթուելով սէգ բաշն ուսէն,
Թող հայրենի աշխարհիս կուրծքն ահօսե՛ն,
Սուրա՛ն տաղե՛րըս քեզի՛ . . .

Ու ես կուգա՛մ, — մո՛ւլթ շանթերու սերմնացան —
Այդ ահօսէն, ուր արիւններ լծացա՛ն,
Գիշերներով, չար հովիտով, ցիրուցա՛ն,
Յանել տաղե՛րըս քեզի՛ . . .

Բ

Հ Ա Յ ՈՒ Ո Ր Բ Ի Կ

Ա՛յ հայու որբիկ, ա՛յ անտէր որբիկ,
 Մանրի՛կ, արիւնճո՛տ ստքերըդ բոպիկ,
 Ո՞ւր կը քաշկռտես այսպէս մոշորուն . . .

— Չա՛ր քամիներուն . . .

Ա՛յ որբիկ, բոցեր գիւղե՛րը հասան,
 Անտառներու մէջ մայրերնիդ կ'որսան,
 Անպաշտպա՛ն ու մերկ, ո՞ւր այսպէս, որբիկ ճան .

— Մո՛ւթն ինձ պատմուճան . . .

Քեզ համար մարդերը գո՛ւթ, հա՛ց չունին,
 Ա՛յ որբիկ, շի՛ւղ իսկ չկայ թռչունին,
 Ծերեր՝ սովահար կ'իյնան ժամէ ժամ . . .

— Արիւն կ'որոճամ . . .

Հայրըդ պատուաւա՛ծ նեւե՛ր են սարին .
 Եղնիկներու պէս քոյրերըդ՝ տարի՛ն .
 Ասուա՛ծդ իսկ մատրան մէջն է խողխողուած . . .

— Վըրէ՛ժն ինձ Ասուած . . .

Դէ՛հ, գնա՛ մեծցիր ահեղ որրն Հայուն .
 Սընի՛ր արիւնով, ու փսխէ արիւն
 Մարդկութեան ճակտին, ու սարսափ ու հուր . . .
 — Այդ՝ պարտքս է տրխուր . . .

Գ

ՎԵՐՋԻՆ ՕՐՕՐ

Օրճ՛ր, օրճ՛ր . . . Օրճ՛ր ըսեմ քնանաս,
 Վիրաւոր Հճ՛րըդ ճիչերն ա՛լ չ'իմանաս .
 Ծիծէս ծըծա՛ծըդ թոյն է, կաթ չի գիտնաս . . .
 Օրճ՛ր ըսեմ քնանաս :

Արի՛ւն — հեղեղ հորդեց այս սուրբ ձորերէ,
 Բայց չի փախի՛ս, փարէ՛ երկրիդ, դայն սիրէ՛ .
 Հողիդ վըրայ գերի մի՛րլլար, այլ տիրէ՛ . . .
 Օրճ՛ր ըսեմ քնանաս :

Հօրըդ վըրայ եթէ՛ անշո՛ւնչ չի՛նկայ ես,
 Զի ուխտե՛ցի Հըռոմի է՛գ գայլին պէս,
 Կոր Ռոմուլոս մը դիեցնել ստինքէս . . .
 Օրճ՛ր ըսեմ քնանաս :

Բազուկներուս՝ պարան, օտքիս ալ՝ կացի՛ն,
Ստինքիս զո՛յգ պտուկներն, ա՛հ, կարեցին։
Վէրքէս՝ արիւնըս ծծէ, որգեակ միածին...
Օրօ՛ր ըսեմ՝ քնանաս։

Ահա կ'իջնամ... Հայաստանը մա՛յր քեզի։
Կտակ կուտամ այս կոտրած Սուրն երկսայրի՛
Ուր Հայրիկիդ դեռ աաք արիւնը կ'այրի...
Օրօ՛ր ըսեմ՝ քնանաս։

Ո՛Վ ԻՄ ԼԱՅՐԵՆԻՔՍ...

Կիլիկիոյ արիւնի՛ն

Ցայգն ի՛նչ անոյշ է, ցայգը ի՛նչ զինով։
Յաւերէս տարուած կը քալեմ երկա՛ր
Լեմանի ավին՝ խոր տրամութիւնով։
Ի՛նչ խաղաղութիւն, ի՛նչ անճառ շրկար,
Ու ցայգն ի՛նչ անոյշ, ցայգը ի՛նչ զինով։

Հեռւէն թեւճակի շառաչներ գողգոջ
Երզը կ'օրօրեն սիրող գոյգերու։
Ջուրին մէջ աստղեր ինկեր են բողբոջ։
Ու տարփոտ մութին մէջ հեռւէ հեռու՝
Թեւճակներու թա՛ց համբոյրն է գողգոջ։

Լուսնափն ալ ահա՛ շքեղ կը ծաթի
 Առասպելներու ըոյս - դշխոյին պէս՝
 Ալպեաններու ձիւն - հրաշքէն արծաթի,
 Նոր հովուերգութեանց հիւն հանդիսատես՝
 Տժգոյն տարփաւորն ահա կը ծաթի:

Ի՞նչ անհունութիւն, ի՞նչ երազ, ի՞նչ շունչ...
 Լըռին լեռներու կողէն սատափի
 Մինչե՛ւ սխրացած անտառն անշունչ,
 Ու մինչեւ դաշտերն ուր Ռօն կը թափի,
 Ի՞նչ անհունութիւն, ի՞նչ երազ, ի՞նչ շունչ...

* * *

Ու դո՛ւն, ո՛վ դժբաղդ երկիր հայրենի,
 Որ արիւնի տա՛ք շամանդաղի մէջ,
 Զոհ՝ դազաններու խաղին վայրենի,
 Ու համայնասպա՛ռ բոցերու անշէջ,
 Կը մըլտա՛ս, դժբաղդ երկիր հայրենի...

Ո՛վ իմ հայրենի՛քս... Ու դո՛ւք, հեռաւոր,
 Եփրատ ու Արաքս ու Վանայ ծովակ,
 Ո՞ւր են կարապնե՛րը սիրախտաւոր
 Որ իրենց երա՛զ թեւերով ճերմակ
 Ճեղքէին կարմիր ձեր կո՛ւրծն ախտաւոր:

Հովուերգութիւններդ ո՞ւր են սխրալի
 Ո՞վ Արարատեան ձիւնափա՞ռ հսկան :
 Ու դո՛ւն, միամիտ Դրախտն առասպելի,
 Ինչո՞ւ այսքան մո՛ւլթ է քու լուսնկան .
 Հովուերգութիւններդ ո՞ւր են սխրալի :

Լեռանոյչ կուսա՞նքրդ Հայաստանի,
 Ո՞ւր են ձեր սիրոյ երգերն անհամար
 Որ հովը դէ՛մի բլլուրը տանի,
 Ուր սըրինգ մը խեղճ կուլայ ձեզ համար . . .
 Ո՞վ յաւերժահա՞րս կոյսք Հայաստանի :

Յարէ՛ : Վայի՛ւննե՛ր են որ կը լսեմ,
 Հերքերնին ցրուած, փախչող խելայեղ,
 Ընդդիմադրումի մը պահուն վսեմ,
 Պիղծ եաթաղանով ընդկիսուած ահեղ՝
 Կոյսերու վայի՛ւնն է որ կը լսեմ . . .

« Հո՛ւ, մենք ենք, մեղք ենք, եղբայրներ, քոյրեր . . .
 « Մե՛նք ենք, լափլիզուած բոցերէ անչէջ . . .
 « Մերկ սուսերներով հալածուած կոյրեր . . .
 « Մե՛նք ենք, կը վազենք մութին, մահուա՛ն մէջ,
 « Հո՛ւ մե՛նք ենք, մե՛րկ ենք, եղբայրներ, քոյրեր . . . »

«Մե՛նք ենք, դիւահար ծնո՛ւնդ արիւնի,
 «Հի՛ն, շքե՛ղ ցեղի զաւակներ յետին
 «Բոպիկ երեխա՛յ, դողդոջ ծերունի՛,
 «Մե՛նք ենք ո՛ղջ գանկերն որ կ'իյնան գետին...
 «Մե՛նք ենք, դիւահար ծնո՛ւնդ արիւնի...»

«Հո՛ւ, նզո՛վք, Մեր վերքին փրփրուն
 «Շոգին խաւարէ՛ր ձեր աչքերը, ա՛հ,
 «Մեր արիւնը ձեր զաւակա՛ց գլխուն,
 «Թո՛յն շնչէիք դուք, ու ըմպէիք մա՛հ...
 «Հո՛ւ, նզո՛վք, նզո՛վք ձեր սերունդներուն...»

* * *

Ցայգն ի՛նչ անոյշ է, ցայգը ի՛նչ դինով,
 Երգեցէք սիրոյ համրոյրներ զուարթ,
 Ու դո՛ւք երգեցէք երանութիւնով,
 Դո՛ւք երազ ասիեր, ալեակներ լազուարթ,
 Ձեր ցայգն ի՛նչ անոյշ, ցայգը ի՛նչ գինով...»

Կը քալե՛մ: Քալէ՛, յիմա՛ր տարագիր,
 Ժպիտ մը շուրթիդ՝ կարապի՛ն համար,
 Նե՛րքնապէս լալով՝ միտքըդ դէ՛պ երկիր,
 Շեղչւած մահերու վրայէն անհամար,
 Քալէ՛, դուն քալէ՛, յիմա՛ր տարագիր:

Քնարի զառամած թելի մը փարած ,
 Թալանէ , բոցէ հեռո՛ւ , ահ , հեռո՛ւ
 Քալէ դուն , քերթո՛ղ հայրենահալած ,
 Հո՛ւր , արի՛ւն երգէ ազատ լեռներու ,
 Քնարի զառամած թելի մը փարած . . . :

Քա՛լէ : Մինչեւ ե՞րբ . . . : Քա՛լէ կուրորէն՝ ,
 Քալէ՛ մինչեւ որ Արեւն հրակէզ
 Իր մարը մանէ նորէն ու նորէն՝
 Ու օ՛ր մը այլեւլ՛ս չի ծագի քեզ . . . :
 Քա՛քէ . . . : Կեա՛նքն է այս . . . : Քա՛լէ կուրորէն . . . :

ԶԱՆԳԱԿՆԵՐ ԶԱՆԳԱԿՆԵՐ

Զանգակներ , բարի՛ , բարի՛ զանգակներ ,
 Ի՞նչ բան կասեցուց ձեր դուժկան լեզուն . . .
 Ոսոք ելլել կ'ուղէ արիւնք վազուն . . .
 Կը լսէ՞ք , բարի՛ , բարի՛ զանգակներ :

Արդեօք ձեր միտտիք հազազն արօշրէ ,
 Ուր կեղե՛ւ կապեց աղօթքի փոշին ,
 Եւ ուր կ'երազէ՛ր խունկի գոլորչին ,
 Յեղակարծ ցաւէն՝ անզօ՛ր , կը լսէ՞ :

Ո՛չ: Ձեր դարաւոր հոգին պղնձի
 — Որ շատ, շատ յաճախ տեսեր է Բարին
 Յաղթըւած Չարէն — այժմ իր բարբառին
 Ու իր Աստուծոյն վրայ կը կասկածի...

Արդ, ո՛ւր էք չքնաղ խոստումներ խաչին,
 Եղբայրութեան զո՛ւր բարբառներ, ո՞ւր էք:
 Կըրակ կը փոխէ հոգն ամենուրեք...
 Գետերն արիւնո՛վ, դիակո՛վ կ'ուռչին...

Ու կ'իյնայ այն որ կը ծնկէ վախով.
 Ձի թուրն աւելի արդար է ի՞նչէն.
 Ձի կեանքն անոնց է միայն որ քաջ են.
 Անո՛նց որ կ'ապրին ուրիշին մահով:

Լո՛ւռ էք, զանգակներ: Աստուածն է մեռեր:
 Գո՛յժ տուէք վաղուան, իր հա՛սկը մեռաւ:
 Գո՛յժ տուէք Հայուն. զի ա՛ղգը մեռաւ:
 Չանգակներ, ծերո՛ւկ, բարի զանգակներ...

Ինչպէ՛ս կ'ուզէի ձերին պարանին
 Կախուել ու ցնցել հրկա՛թ բազուկով:
 Անո՛նք որ ինկան բիւրո՛վ, քովէ քով,
 Ձեր զօղանջին հետ, լալու պէտք ունին...

Հոգիիս հաղա՛ր խուլ զօղանջներով
 Գոռացէ՛ք, զա՛նգեր. ու կատաղօրէն

Գահավիժեցէք ձեր Երկաթ թանէն,
Ուրկէ միայն լալ գիտցաք դարերով . . .

Օ, զօղանջեցէ՛ք, Աստուածն է մեռեր . . .

Ի Ն Զ Պ Է Ս Ե Ր Բ Ե Մ Ն

Քերթո՞ղ, պատմէ՛ մեզ հայրենի յուշքերէդ .
Երգէ՛ մեզ հին օրերու երգ մը անհետ,
Թափառական թրուպատուրի երգ մը զո՞վ,
Արբշիւ ու զո՞վ մեր Գողթանի ողկոյցով :

Մեռելի շէն երգ մը հանէ թօքերէդ .
Հին, կնապաշտ ա՛յն երգերէն օրոնց հետ՝
Մեր ասպազէն քաջերն արոյր թափօրով,
Սաղաւարտնին շողացնելով, ջահերո՞վ,

Արքայական հանդէսներու վայրա՞ղ, վէ՛ս՝
Կը պարէին, աստուածներու պարի՛ն պէս . . .
Երգէ մեզի հին օրերու հի՛ն յուշեր :

Մենք դարաւոր մեր մահացումն այս գիշեր
Պիտի պարենք, եղեռնօրէ՛ն, շէ՛ն, խելա՞ն . . .
— Քերթողը, ձե՛ր, չը խօսեցաւ Ան կուլա՞ր . . .

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն

Ո՞վ կուլայ այսպէս խշտեակիս շէժքին .

— Բո՛յր, Ղարիպն է, բա՛ց . . .

Կ՛մսո՛խք ճը կ'անցնի դուրսէն լալագին .

— Սո՞վն է, դուռդ բա՛ց . . .

Տապա՞րն է ջախջախ դրանքս կրծքին .

— Զարդն է, դո՛ւռդ բաց . . .

Ջ Ղ Ջ Ի Կ Ը

Քու սուգըդ ո՞վ պիտի լայ, Զղջի՛կ, զագիր ու մութ
քո՞յր .

Ահա իջնող մութին մէջ կը խարխափի վազքըդ կո՞յր .
Ո՞ւր, Զղջի՛կ քո՞յր, Ինչո՞ւ լուռ կը հեռանաս երգիքէս,
Ո՞ր թարչամած վարդն յետին պիտի հաճի՞ ժպտիլ
քեզ . . .

Եւ ս՞ր սարեակը պահուած թաւուտին մէջ հեշտաբոյր,
 Քեզ դայլայլոյն իր հրաւէ՛ր պիտի երգէ ի համբոյր...
 Դուն ի՞նչ ունիս. ո՛չ փետուր, ո՛չ իսկ ձայնիկ մ'որ
 երգես.

Ո՛չ իսկ լոյս մը մտերմիկ՝ փոսուռայլ բոցին պէս:

Մտրկ թեւերդ որ հէզ կո՛ղբդ կը ձեծեն անընդհատ,
 Քնած կեանքը թունելու շարժումն ունին յուսահատ,
 Ու միջոցին մէջ Անէժք ցանելու տե՛նդը անշէջ:

Եղո՛ւկ, գուն շե՛ս սաւառնիր, կը տապալի՛ս մութին
 մէջ:

Դարձի՛ր, գարձի՛ր, Զղջիկ քոյր, եկուր անխօս ու
 հըլու,

Երդիքի՛ս մէջ, հողւո՛յս մէջ, Սեւ Նգսվքրդ խոկա-
 լու...:

Ի Ժ Ը

Ինչպէս Ամօթն, ինչպէս Մեղքն, ինչպէս Դժոխքը,
 տեսէ՛ք,

Ան կը ննջէ: Զազրելի՛, գարշատեսիլ, անշա՛րժ, սէգ,
 Անգիտակից անմեղի իր քունը խո՛ր կը ննջէ...:

Մենէ որո՞ւն համար քունն՝ ըսիտիկ, կարճ Մահ մը
 չէ...:

Ո՞վ նորածին իժի ձագ, Քնացի՛ր, կո՛ղըդ հրաշէկ
 Երա՛զօրէն փըռէ տաք աւազուտին վըրայ շէկ,
 Եթէ հեռէ հեռու մեղմ ջուրը տարփոտ կարկաչէ,
 Քու դետնաքարչ մարմինիդ հովուերգութեանն հա-
 մար չէ՛ :

Դուն հո՛ղ պիտի ճաշակես, ու դուն պիտի Մա՛հ ըմ-
 պես,
 Պիտի շնչես ժայռերու թաքուն ճեղքին մէջ անտես,
 Անիծելով արգաւանդ արգանդը որ քեզ ծընաւ . . . :

Զէ՛, չի պիտի թողում որ ապրի՛ս : Հարուած մը . . . :
 Մեռա՛ւ . . . :

Ա՛խ, հողակե՛րտ, նզովուած : սողո՛ւն որդւոցը մարդ-
 կան :
 Փրկարար մեծ հարուածն ո՞վ պիտի շնորհէր վերջնա-
 կան . . . :

ՊԻՏԻ ՄԵՌՆԻ . . .

Ճի՛չ, ճի՛չ մըն ալ . . . : Անօդո՛ւտ : Փոթորկին մէջ
 աշունի,
 Անծի՛ր ծովուն վըրայ գորշ, դէպի ափե՛րն հայրենի,
 Միծառներուն կը սուրայ լո՛ւռ կարաւանը փութով,
 Իրենց վերջի՛նն, ուժասպա՛ռ, կը փորձէ ճի՛չ մ'ալ
 թոթով . . . :

Պիտի մեռնի: Ան գիտէ: Բայց մո՛ւլթ հոգին թռչունի,
 Անմահութեան գո՛նէ այն ճարտար հաւատքն ալ չունի,
 Որ կը շոյէ Տեր վերջին ժամերն Յոյսով ու Սուտով...
 Միա՛յն գիտէ թէ աչքերն խաւարելու են շուտով:

Որովհետեւ մոնչող գորշ ծովուն վրայ անյատակ,
 Ի՞նչ գիականեր տեսաւ ան՝ ուխտի ճամբուն նահա-
 տակ...
 Հեռո՞ւն: ո՛չ գիծ մը տարտամ: Հեռո՞ւն, ոչ կայմ
 մը նիհար:

Մեռնի՞լ, ո՛չ, ո՛չ: Դե՛ռ թռչիլ կը փորձէ ան տեն-
 դահար...:

— Ինկի՛ր, ինկի՛ր, խեղճ թռչուն, ծովերու մէջ թէ
 ծաղկանց,
 Պահ մը առաջ, պահ մը ուշ Մահը նոյն Մահն է
 անանց...:

Ձ Ի Ի Ն Ի Ն

Սրտէս ջահեր վառեցի
 Խաւարն եկաւ խափանեց,
 Սրտէս վարդեր ծլցուցի
 Չիւնը եկաւ պատանքեց...:

Հայարա հոգւոյս մէջ տղու՝
Անմա՛հ ըլլալ կարծեցի,
Գարնան երկնին տակ աղո՛ւ
Ես սիրեցի ու լացի . . .

Երգը մեռաւ շրթներուս .
Միայն մա՛հ կայ, կազկանձի՛ւն .
Ներքէ՛ ծաղկող ծիլերուս,
Ճերմա՛կ Ոչինչ, ճերմա՛կ Ձիւն

Ներէ՛ սրտիս իմ անահ,
Անուրջներուս վաղանցիկ,
Ճերմա՛կ Աստուած, ճերմակ Մահ,
Ձի գո՛ւ ես լոկ գեղեցիկ . . .

Կը մեռնին սէր ու ժպիտ,
Ձի-գո՛ւ ես լոկ իրական .
Կեանքը քրքիչ մ'է հտպիտ,
Ու գո՛ւ ես լոկ տիրական

Հաւատացի՛ վարդերուն,
Համբոյրներուն կանացի .
Սիրոյ հի՛ն հի՛ն դարերուն
Աստուածն ըլլալ կարծեցի

Կարծեցի գաղջ հո՛մն ըլլալ,
 Հովի՛ւն ըլլալ սիրերգակ,
 Աստղերուն բո՛ցը գողնալ,
 Ըլլալ անմահ արեգակ . . .

Բայց սա՛ն լեզուովդ ինձ կ'ըսես
 Թէ արեւներ կը սառչին . . .
 Ապա մարդուն սիրտը վէս
 Խաւարչտին կէտ մ'է ջնջին:

Համբոյրը գէ՛ջ, սէրն անշէջ,
 Պէտք է մտնալ ամէ՛նն ալ -
 Փակել աչքերս Մահուանդ մէջ
 Անհունիդ մէջ անհուննա՛լ . . .

ՑՆԾՈՒՆ ՄԱՀ

Քերթողն ըսաւ. — «Անո՞յշ վրտակ,
 Ծիւղերու տակ, ճիւղերու տակ
 Ո՞ւր կը վազես աննըպատակ . . .»

«Վարդեր կուլան ջուրիդ վերեւ,
 Աէգեր կուտան քեզ բիւր բարեւ,
 Քե՞զ կը կանչեն ծաղիկ, տերեւ . . .»

«Լուսնակի ցուքը ծոցդ առած,
Դաշտերու մէջ լայնատարած,
Ո՞ւր կը վազես դուն շուարած . . . »

«Կեանքդ արդէն կարճ է, ա՛յ վըտակ,
Մի՛, մի՛ վազեր, ծովը անյատակ
Պիտի թաղէ քեզ ալեաց տակ . . . »

Վըտակն հծծեց. — «Թող անդադրում
Վազեն ջուրերս, մի՛, մի՛ տրտում
Արցունք կաթեր անոնց սրտում»

«Թո՛ղ որ երգեմ լուսն ու մութին.
Ի՞նչ փոյթ թէ մահն է քայլ մ'անդին.
Ես սիրահար եմ մարմանդին . . . »

Ու մինչ քերթողը կ'երազէր՝
Էալո՞վ, վտակը ետուզեա
Երգով իբ Մահը կը վազէր . . .

ԵՐՆԷԿ ԶՈՒՐ

Ո՞վ պիտի երգէ քու անփառունակ
 կեանքիդ միամիտ տաղը, մատա՞ղ ջուր,
 Որ լ՞ո՞՞ժ դաշլաշլի մը պէս շարունակ
 կը փրփրիս, կ'երթաս դաշտերուն մէջ ուր
 Դարեր դարերով ե՛րգդ է գոհունակ:

Ո՞վ պիտի պատմէ վաղքերդ մշտուր
 Վայրի վարդերուն երազանքն ի վար.
 Ո՞վ պիտի ցոյց տայ փրփուրճերուդ խոր
 Հեւ ի հեւ կեանքիդ իղձերն հոգեվար,
 Վէտ վէտ սէզերու շոյանքն ալ բուր:

Կուռ անրջանքի պահուն ցայդային,
 Ո՞վ պիտի պատմէ խիճերուդ լեզուն,
 Ու հէքեաթունակ սէրն ուռենիին,
 Երբ մութ գիշերով իրեն ազազուն
 Ոստերը, փախչող հոգւոյդ կը հայլին:

Միամիտ վըտակ, դարերէ ի դար
 Դուն մամոտ ճամբէդ կ'երթաս անմուր,

Ու երբ կը մեռնին շուրջդ անմխիթար՝
 Գարնայնի դոյն գոյն ծաղիկներդ բուրբ,
 Երկու քարի մէջ կ'երգե՛ս անդադար:

Երնէ՛կ քեզ, վը՛տակ, մեռնիլ չունիս դուն,
 Արցունքէ մարմինդ կը վարես անվերջ.
 Գիշերներու մէջ միայնակ դուն արթուն,
 Անսկիզբն, անվերջ, վըտիս փորիդ մէջ
 Կ'երգես. երնէ՛կ, ջո՛ւր, վախճան չունիս դուն =

Ու երբ այս տողերն ձըրոտող նիհար
 Ձեռքէն, օր մը, լոկ պուտ մը հող ապրի,
 Ուրիշ քերթող մ'ալ, ինծի չափ յիմար,
 Պիտի գայ հարկաւ երգերըդ վայրի
 Յանդի, չափի տակ առնելու համար:

Մինչ յաւերժօրէն կեանքդ զուարթուն
 Պիտի կարկաջէ, քու ջուրդ յարաշարժ,
 Հեզնելով արուեստն ու կեանքը մարդուն...
 Ո՛վ անմահութեան ըստուեր գեանաքարչ,
 Վը՛տակ, երնէ՛կ քեզ, մեռնիլ չունիս դուն:

ԿԱՐԱՊՆԵՐԸ

Et est d'étrange soir
Où les fleurs ont une âme(*)
Al. Samain

Գիշեր է լուռ, հանդարտ գիշեր ամառուան .
Մութը պատեր է երկինքը համօրէն .
Հեռուներէն քանի մը լոյսեր միայն
Իրենց ձիւնը վար կը կաթեն յուլօրէն :

Ո՛չ մէկ շըշուկ : Լուսթիւնը կը թրթոյ
Անծիր, անծա՛յր լայնութեան մէջ օգերուն .
Ու բացխփուող աչքերու պէս, արին վրայ,
Քաղաքներու կը պլպլւայ լոյսն հեռուն :

Բարձրը, մութին ալքերուն մէջ, հեռակայ
Ժուրաներու ստուերը լուռ կը մըտափէ .
Աւելի՛ վեր, արհամարհոտ ու հսկայ,
Ալպեաններու սէզ ճակատն է սատափէ :

(*) Տարօրինակ իրկուններ կան
Ուր ծաղիկներն հոգի մ'ունին

Զոյգ ալեփառ շղթաներու զարաւոր
Օրրանին մէջ ընկողմանած հոլանի՛,
Լեռներու վեհ հուրիններուն պէս ազուոր
Կը քընանայ կապոյտ հողին կեմանի:

* * *

Գիշերն է լուռ, լինը տրտում: Հեռուէն,
Ճաճանչներու, փրփուրներու պէս ազուոր,
Քնացող ջուրին երեսին վրայ մեղմօրէն
Երկու կարապ կը սահին լուռ, մենաւոր:

Իրենց մարմի'նը քնքուշ է, գեղեցիկ.
Իրենց թիւերն արծաթակերտ, ձիւնապէս,
Եւ մարմարի իրենց վիզը սըլացիկ՝
Երազային տաճարներու սիւնին պէս:

Կը մօտենան անոնք իրար մեղմօրին,
Ու կտուցնին իրար կուտան ուղղակի,
Այնպէ՛ս ինչպէս ո՛չ մէկ շրթունք տակաւին
Ա՛յնքան սիրով չէ՛ մօտեցած շրթունքի:

* * *

Ու ձիւնափառ իրենց թիւերն կ'առնեն վեր,
Կը գալարեն իրենց վիզը երկնասլաց,

Ա՛յնպէս ինչպէս երկու բազուկ անձնուէր
Այգքա՞ն սիրով իրարու չե՛ն գալարած :

Գիւղերուն լո՛յսը կը ցօլայ հեռուէ՛ն .
Վերը՝ շո՛ւքը ժիւրաներուն հեռակայ .
Աւելի՛ վեր՝ Ալպեանները համօրէն .
Աւելի՛ վեր՝ Երկինք կանգներ է վրկայ . . . :

Վա՛րը, քնացող ջուրին վրրայ, տրամաբար,
Վե՛հ պարտքի մը գիտակցութեա՛մբը լեցուած,
Բերան բերնի, վիզը վիզին, անբարբա՛ւ,
Կարապները կը մնան լո՛ւս քարացած . . . :

ԱՄԷՆՈՒՆ ՊԷՍ

Մերիններուց

Գեղեցիկ էր, — կ'ուզէր ըլլա՞ւ՛
Հըրաչակերտ մարմին մ'ունէր,
Ազուտը էին իր աչքերն ալ,
Միա՛յն . . . մօրը շա՛տ կը նմանէր :

Աչխո՛յժ, գործօ՞ն ու յարատե՛ւ,
Շատ պարկեշտ էր ու շատ ալ հեղ .

Հիմնապէս լի՛ւրջ, կ'ուզէր թեթեւ
Ըլլալ քիչ մը... ամէնուն պէս:

Մայրը «Անմի'տ» կ'ըսէր իրեն,
— Խեղճը քիչ մը շատ էր հըլու —
Ինչե՛ր կ'անցնէր սրտին խորէն,
Բայց կը քաշուէր միշտ ըսելու:

Հոգին չի զգար թերեւըս սէր,
Բայց սենեակին մէջ՝ ներքնապէս,
'Ինչերն իր սիրտը... կը մսէր,
Կ'ուզէր ընել... ամէնուն պէս:

Կուրծքը կեանքոտ, սիրտը տրոփուն,
Հետեւեցաւ պարկեշտօրէն
Իր սիրական մօրը ճամբուն,
— Պեւօք էրիկ մ'ընտրեց իրեն:

Իրարու շատ բաներ ըսին
Քիչ մը հինցած, բայց սիրակէ՛ղ,
Շրթունքնին ալ մէկը միւսին
Մօտեցուցին... ամէնուն պէս:

Ու ճըլալէն տըղան ծընաւ,
Մնաք բարո՞ւյ համբո՞յր ու սէր:

Մի՛ շատ տանջըւիլ, չի հրճուիլ բնաւ .
Ասանկ բանի չէր ըսպասեր :

Չանձրոյթն իրեն սիրտը խոցեց .
Կեանքէն յոգներ էր սպարզապէս .
Խեղճը աչերն օր մը գոցեց
Ու չըբացաւ . . . ամէնուէն պէս :

Վ Ե Ր Ջ Ա Լ Ո Յ Ս

Վերջալոյս է . կը քալեմ . հովը վայրագ կը փչէ .
Խըռովեր է լըճակին կասուտակ սի՛րտը աղուօր .
Հովին շունչին մէջ ընդհատ՝ դանգակատան երգը չէ՞^օ
Որ սարերուն կը պատմէ հին մեներդ մը սգաւո՛ր :

Հեռուն՝ ծառեր կան տեղ տեղ ափունքն ի վար լճա-
կին .
Տերեաթա՛փ , հողմանի՛ծ , անոնք կանգներ են հըլու ,
Ու ճիւղերնին դէպի ջուր , գողդղալով կը հակին ,
Կարծես հազա՛ր գաղտնիքներ ունին լըճին պատմելու :

Ամպի թեթե ծուէններ՝ հովէն տարուած անդադրում՝
Ցածէն կ'անցնին հուպ տալով սարին , ծառին , լճակին .

Անոնք կ'անցնին հալածուող անուրջներու պէս տըր-
տում,

Ձը հասկցուած բաներու աղուորութեամբն անմեկին՝

Վերջալոյս է. կը քալեմ. հովը վայրագ կը վըչէ.
Միապաղաղ ամպերու սառնութեան մէջ մարմարի,
Հորիզոնին վըրայ լուռ, արեգակին ցուքը չէ՞
Որ այսօր ալ՝ ինչպէս միշտ՝ դողդղալով կը մարի:

Բայց ի՞նչ տրտում վերջալոյս: Երկնքին վրայ աշունի-
Ո՛չ արևի բիւրագնեայ շառաւիղներ թըրթըռուն,
Ո՛չ երանգներ բոցավառ, ո՛չ երակներ ծիրանի,
Ո՛չ իսկ երիզ մ'ոսկիէ եզերքն ի վար ամպերուն:

Անըջագի՛ծ, անորո՛շ, սառած ծովու մը նըման՝
Հորիզոնը համօրէն գորշ անհուն մ'է կապարի,
Ուր աշնային օրերու տժգոյն արևն անսահման
Ձգալարար կը հալի՛, կը տարտամնայ, կը մարի:

Ու իրիկուն է արգէն. հով ու ալիք կը հեան.
Երագներու գոյնին պէս՝ մութն իր քօղը կը թափէ.
Հեռուէ՛ հեռու, մենամուտ տրտմութեան մէջ իրիկուան,
Ուշ մընացած թռչուն մ'է որ դէպի սար կ'չտապէ:

ԱՐԵՒԵԼՔԸ

Սկիւտարի ծովահայեաց կէտերէն
 Մէկուն վըրայ խորասուզուած տխրօրէ՛ն,
 Քաղցըր թոյնի մը պէս կ'ըմպեմ արեուն
 Խենթեցընող վերջին ցուքե՛րը անհուն:

Ուզի՛ղ գէմըս, բըլուրին վրայ, քայլ մ'անդին,
 Էշ մը ծերուկ, թողած ծի՛լը մարմանդին,
 Կոշկոռած վի՛զը կ'երկարէ գալարո՛ւն
 Մարմարայի իրիկնանո՛յշ բոցերուն . . .

Կը նայիմ նուրբ ստուերնեքուն գեղեցիկ,
 Վասփօրին վրայ բիւր կայմերու սլացիկ,
 Հեռւի հրաշէկ երկինքներուն բոցահալ .
 Կը նայիմ ինձ, ու կը նայիմ իրեն ալ . . .

Այդ է՛լը որ կեանքը կ'ըմպէ հոն հըլո՛ւ,
 Որ կը լռէ, բայց շատ վարժ էր զուալո՛ւ
 — Ի՞նչ շնորհապարտ եմ ես իրեն այս մասին —
 Տըուն համար փիլիսոփայ ալ ըսին . . .

Այդ է՛չը, այդ ծումուած ճի՛տը համեստ
 Մտրակեկէ թուլցած մորթին հաստաբեատ,
 Դերասանի այդ կեցւածքը բլրին վրայ,
 Ինքնասուզւած պոչն որ հազի՛ւ կ'երերայ . . .

Այդ է՛չն ահա, այդ սարզ որդին բընութեան,
 Հորիզոնուած, շրջանակուած յաւիտեա՛ն,
 Անվի՛րջ, անհո՛ւն վերջալոյսով մը միայն,
 Արեւեկքի պատմութիւնն է լռելեայն . . .

ԱՐԳԱՍԱԻՈՐՈՒՄ

Մառախուղի առաւօտով, ծեր ձիերը կը քաշեն .
 Դանդա՛ղ, անիւը չի ճռար ձիւնին վըրայ: Միայն, շէ՛ն,
 Ոարազանն է որ կը խօսի թաց օգէրու մռայլ սուգին:
 Ու կ'երկարի՛ ճամբան, մինա՛կ, անհորիզոն, ահագին:
 Ինքնասուզուած, նախատիպար այդ կառքին մէջ դիւ-
 ղաշէն,
 Ես կը դիտեմ սառած ձիւնը կախւած իրենց լա՛յն բա-
 շէն:
 Ծե՛ր, կը քաշեն: Ուղե՛ք ամուր: Աջն արուն է, ձախն՝
 էգին
 Խորշում Ծաղիկը կ'երեւայ, պոչին շարժքէն, ցաւա-
 դին . . .

Հալածուած զոյգ, Ու կը խորհիմ թէ այդ երկուքը
 միայն,
 Մշտնջենական Տառապանքն է զոր կը տանին լռել-
 եայն,
 Եւ թէ մէ'կը միւսին բաւ է՝ խեղճ բընագդի մը հըլու՝
 Տառապագին սերունդի մը ամբողջ սերմը գընելու . . .

Այսպէս, թշուա՞ռ, արքայափառ մտրակի մը ներքեւ
 չէ՞ն,
 Յաւիտեանին Անէծքն իրենց Արգանդին մէջ ախտա-
 չէն,
 Մառախուղի առաւօտով, ծե՛ր, ձիերը կը քաշեն . . .

ՇԱՆ ՀՈԳԻ

Այս իրիկուն Բըթի-Շանի կեղծ-զըւարթ
 Արճարանի շարքերուն մէջ, ես հանդա՛րտ
 Սղիի ո՛ւժպըս կ'ըմպէի քիչ առ քիչ,
 Վերջալոյսի ճաճանչներուն դէմ մոգիչ,

Դուրսը՝ վազող հոսանքին մէջ եռուղեռ,
 Պոչսոյ խեղճուկ մեր շուններուն դասը ծե՛ր,
 Սալայատակ գառիվերին վրայ, անշա՛րժ,
 Կը գինովնար, — ո՛վ տեսարան սրտաչարժ . . .

Կը խորհէի իրենց մորթին աննշան,
 Կը խորհէի Լամարթինէ պաշտուած շան՝
 Զոր հռչակեց, Վինեի՝ ծախուած վատ մը նենդ...
 Կը խորհէի ա՛յն շուներուն որ մե՛նք ենք...

Յանկարծ սլացին անոնք շանթի մը հանգոյն,
 Ու տեսայ որ բարակ իշխան մը տժգոյն
 Եւրոպայէ բերած շունն իր դեռատի
 Հաներ էր քիչ մը իրիկւան պտոյտի...

Ու մինչ ամէնքս հիացումո՛ւմ, նախանձո՛ւմ,
 Կը դիտէինք իշխանն աչքո՛ւմ, ակնոցո՛ւմ,
 Մեր ծեր շուներն՝ իր ազնիւ շունը դեզերփ
 Յօշոտելու կը ջանային ամէն կերպ:

— Ես որքան լաւ հասկըցայ քեզ, Ծա՛ն Հոգի...
 Մինչ մենք կոտորիլ կը ջանայինք երկուքի՝
 Բարեւելու այդ մակարոյծը շքեղ,
 Դուն քու աղաղ ցոյց կուտայիր խելայե՛ղ:

Ա՛խ, Ծա՛ն Հոգի, դուն չես գիտեր որ մարդիկ
 Աշխարհ կուգան ազնըւական կամ ուամիկ,
 Եւ թէ ազնիւ ժառանգութիւն մը որքան
 Կրնայ տեւել աւելի քան յաւիտեան...

Միա՛յն գիտես դուն խեղճութիւնդ անանուն,
 Գիտես հողւոյդ ատելութիւնը անհո՛ւն,

Գիտես քա՛ղցը, ձիւնը, ծե՛ծը վայրենի,
 Եօթագաւակ յղութիւնդ ալ մայրենի...

Ու չե՛ս կրնար դուն հանդուրժել որ քեզ պէս
 Պոչաւոր շո՛ւն մը խրոխտա՛ր քովէդ վէ՛ս,
 Ու աւելի՛ լաւ ապրէր քան միամիտ
 Ո՛ր եւ է խեղճ քաղաքացի մը թաղէդ...

ԿԱՐՄԻՐ ԳՐՕՇԱԿԸ

« — Անօթինե՛ր, անգործներու կո՛ւռ բանակ,
 «Փոս աչքերնիդ դէպի երկինք զո՛ւր բանաք,
 «Տառապանքի՛ ոստայնանկներ, ի կըռի՛ւ... :
 «Ի՛ գէ՛ն՝ կի՛ներ, ի՛ գէ՛ն՝ ծերե՛ր ալեխօխ... :»

* * *

Դուրսը ձմրան սոյլին մէջէն կը լսուէր
 Բողոքի ձայն մը գալարուող կարեվէր,
 Ընդհատուած խո՛ւլ հրոնրդիւնով կատաղա՛ծ,
 Որ արձագանգ կուտար երկար։ «Հա՛ց, հա՛ց, հա՛ց...»

Ի՞նչ կար։ Կուրծքիս տակ, ուժգին, սիրաբոյս դողաց՝
 Զիւն-ձմեռո՞վ, այսպէս գիշեր ատեն՝ հա՛ց... :

Գաղջ անկողնէս վար նետուեցայ մրափուած,
Պատուհաններս բացի փութով, ու, Աստուած...:

Միթէ՞...: Ամէն բան հասկցայ, ու լացի...:
Բոլոր վայրագ պայքարողները հացի,
Հազարներով, հո՛ն, վա՛րն էին, խեղճ ու վէ՛ս,
Կուտուած, կատղած, մըջիւններու շեղջի պէս...:

Յո՛ւրտ, իրենց վրայ դանդա՛ղ կ'իջնէր ձիւնն համա
Անյուսուածեան ծաղիկներու պէս ճերմակ:
Յո՛ւրտ, կը պատէր զիրենք գիշերն անսահման,
Թշուառութեան մըթին դաւի մը նման:

Իրենց մէջտեղ, խեղճ կառքի մը վրայ խարխուլ,
Հազարներու հրանդդիւնին մէջէն խուլ,
Աշխատանքի նօթի ստրուկ մ'ալեփառ,
Կանգնած, դողդո՛ջ, կը բողոքէր, կը պոռթկար:

Ու իր խօսքերը կ'իյնային փրփրադէզ,
Անիծապարտ սե՛ւ ամբոխին վրայ ա՛յնպէս՝
Ինչպէս ժայռեր ովկէանին մէջ կատղած...:
Ու ովկէանը կը ճողփար. «Հա՛ց, հա՛ց, հա՛ց...»

* * *

«— Ինչո՞ւ սմանք սնդուաներով օրօրուն,
«Գլուխը ոմանց՝ մայթին ձիւնոտ քարերուն...»

«Ինչո՞ւ մէկը՝ ձեզ ունենեցու տակ սակի,
«Միւսը՝ խոնաւ խշտեակի մէջ սողոսկի...»

«Մէկուն գիակի՛ն վրայ դամբա՛ն, վա՛րդ, մարմա՛ր»
«Ողջը շունի բարձ մ'ուր հանդէ՛ր կարենար...»
«Բոյն-ընտանիք ունի թռչունն օդաչու,
«Ան ե՛րգ ունի. իսկ մենք՝ Անէճք միայն. ինչո՞ւ»

«Ինչո՞ւ հազա՛ր պերճ տաճարներ հրաշակայ,
«Աստուծոյ մը հողւո՛յն համար որ չի կայ...»
«Մեր որբերը կը հալածուին՝ տեղ չի կայ...»
«Մեր խեղճ կիներն են հոգեվար՝ դեղ չի կայ»

«Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ, մինչև ե՞րբ, սեպհական
«Մե՛ր քրտինքով պիտի շաղուին պատուական
«Համադամներ մեծատունի՛ն, իր շունի՛ն,
«Մինչ աշխատող բազուկներ չո՞ր հաց շունին»»

Ծերը դողդոջ իջաւ կառքէն այն խարխուռ,
Ու կատաղի գոռիւններուն մէջէն խո՛ւլ,
Կառքին դեղջուկ բեմին վըրայ՝ հլածահա՛յ
Խեղճեր նլան խօսք առնելու, կիներ ալ...»

Կը խօսէին — անո՛ւս դէմքեր ապաքէն —
Ի՛նչ որ պտտիկար իրենց նօթի աղիքէն,

«Իրաւունք»ի կոպիտ բառեր ինքնաբեր,
Զոր կապուտացած իրենց շրթունքը կափէր:

Խնժ աղաղակը կ'ընդհատուէր պահ մը. «Հա՛ց».
Ու ամբոխը լուռ կ'ունկնդրէր ծարաւած
Արդարութեան չքնա՛ղ ձայնին այդ տրկար,
Արդարութեա՛ն՝ որ երբե՛ք պիտի չըզար. . . :

Վայրա՛գ դուիւն մը դիչերին մէջ թնդա՛ց.
Զիւնտ ցայգին անբա՛ւ սուղին մէջէն թաց,
Բոցերու պէս շքեղ, տէգի՛ պէս հրպարտ,
«Կարմիր Դրօշա՛կ»ը բարձրացաւ անհանդարտ. . . :

Ու ամէնքը խլրտեցան, շարժեցան,
Թափօրի մը պէս ահաւոր ու անձայն,
Խարխուլ կառքին՝ Արդարութեան բեմին պէս. . . :

Ու ես արտո՛ւմ, ու ճմլուած, անբարբա՛ւ,
Կը դիտէի որ կ'երթային արտմարար.
Զիւնի՛ն մէջէն, մութին մէջէն անասնա՛ն,
Կըբաստներու սեւ բանակի մը նման. . . :

Ո՞ւր, դէպի ո՞ւր. . . : Քաղցած կեանքեր համօրէ՛ն,
Իսպառ լքուած աստուածներէ՛ն, մարդերէ՛ն,

Լս՛ւռ կ'երթային, խո՛ւլ բնազդի մը հլս՛ւ,
 նո՛ր Օրէնքի նո՛ր նժար մը կերտելու . . . :

Ու ինձ այնպէ՛ս թըւեցաւ թէ լռելեա՛յն
 ճակատագրին թեւը կ'իշխէ՛ր իրենց վրան . . .
 Բայց կ'երթային անոնք, Ի Զէ՛ն, Ի ՊԱՅՔԱ՛Ր,
 Արդարութեա՛ն կը դիմէին խո՛նջ, տըկա՛ր,

Արդարութեա՛ն սր ա՛յս կերպով պիտի գար . . . :

Պ Ո Ւ Ն Ի Կ Ը

Ք. Զօհրայիս

Կէս-գիշերէն վերջ մըն էր, խոնաւ գիշեր մ'անձրևի,
 Լապտերին թաց լոյսին տակ կանգներ էի տրտմովի.
 Զուրը կ'երգէր մայթին վրայ, հոս հոն վազքն էր կառ-
 քերուն

Կ'սպասէի՛ր դուն այդ ա՛յի մը հողին շուրջ գեգերուն:

Բանի ժըպիտ մը կուլար աչքերուդ խո՛րը ծաւի,
 Ներկըւած լիրբ շրթներուդ վըրայ պրկում կար ցաւի,
 Ու անառակ չըփակիդ զոյգ սահանքին տակ սիրուն՝
 Ցայտքը չըկար այդ գիշեր ցայգազըւարճ կիրքերուն:

Կ'սպասէիր դուն պատրաստ ու համակերպ ու հըլո՛ւ,
Առանց սիրոյ, ընտրութեան, նըւիրուելու համար կո՛յր
Այն բարեհաճ Արուին որ հաց ունէր քեզ տալու...
Գութի, կիրքի պէս տարտամ խոց մ'ղգացի սրտէս
ներս:

Ու թերե՛ւրս այդ գիշեր նըւիրէի քեզի, Քո՛յր,
Եթէ կաթիլ մը արցունք չը սառեցնէր իմ այտերս...
Կէս-գիշերէ վերջ մըն էր, խոնաւ գիշեր մ'անձրեի...

Ա Յ Ս Դ Ա Ն Ա Կ Ը

Մարզը կը թնեցաւ իր կընօջ ուսին,
Այսպէս երկուքն ալ լացին միասին:
Գետնափոր, տեսակ մը նկուղ էր լայն,
— Գետնափոր, աւաղ, խըլուրդներ միայն
Չէ՛ որ կ'ապրին թաց նըկուղներու տակ... —
Գետինը՝ յարդի տեսակ մ'այլանդակ
Անկողնի վըրայ, լո՛ւս, հրեշտակա՛յլին,
Երեք փոքրիկներ կը քնանային.
Յարդին վրայ, պղտիկ քոյրն ալ իրենց քով
Կը ննջէր մահուան ճերմակ պատանքով...

Ո՞վ ըսեր է որ կեանքը երազ մ'է
Ուր սէրն իր կապոյտ բոյնը կը կազմէ:

Ո՞վ ըսեր է որ Այն որ կուտայ բոյր
 Խոպան դաշտերու ծաղկին սխրաթոյր,
 Ա՛յն որ ձըմեռին Մէջ սրգամըռուէնչ
 Ապաստան կուտայ գայլին անտերուէնչ,
 Այն որ հունտ կուտայ նօթի թռչունին,
 Ա՛յն ըստեղծեր է՝ անոնց որ չունին՝
 Երէններն առատ, հասկերը բեղուն,
 Արփաւէ՛տ գինին, մեղրաւէ՛տ մեղուէն . . . :

Աւա՛ղ այն ամէն բաներն ապաքէն,
 Որ շընորհուեցան մեղի երկինքէն՝
 Մարդկային օրէնքն արգիլեց մարդուն . . . :
 Ու մարդն անօթի՞, ծարաւա՞ծ, արթո՞ւն,
 Երջանկութեան յո՞րդ գետին քով՝ հըլո՞ւ
 Կը մեռնի առանց ուժայ մը ըմպելո՞ւ . . . :
 Ո՞ր քանիներո՞ւ համար են միայն
 Ոսկեգեղ հասկի ծուփ ծովերը լայն,
 Լեռներու երէն, անտառի թռչունն՝
 Դե՞ռ իսկ չի ծընած . . . : Ո՞վ գիտէ ինչո՞ւն :

Դուրօք ցուրտ գիշերը կը կողկողի :
 Թաց նըկուղին տակ, լամբար մը հողի
 Կը լուսաւորէ առաստաղը ցած :
 Վըտանգին առջև՝ սեղմ ու քարացած,
 Ա՛մօլը ձերուկ կ'արտասուէ դողդոջ,

Իրենց գեռ ծաղիկ վաւակին բողբոջ,
Այսպէս անսրբաղ, ցրտահար, սառած,
Մահը դիտելէ վերջ բազկատարած,
Առանց կարենալ բան մը ընելու .
Ի՞նչ լաւ է այսպէս լալ՝ բաղդին հըլո՞ւ . . . »

— Մահ . . . , ի՞նչ տարբեր մահը հարուստ տըղուն :
Ան երազ մ'է լո՞ւս ցնծումով բեղուն,
Ան կեանքէն միայն ճանչցաւ նրբագոյն
Բեհեզները վա՞ռ ժանեակը գո՞յն գոյն,
Մանեակներն ոսկի, ընծաներն առատ,
Թոյլ իրանին նո՞ւրբ շըղարշ անարատ . . . »
Չը գիտցաւ որ թանկ քարերը վըզին
Հազար խեղճերու մահով կը գիզուին . . . »
Ու մեռաւ շա՛տ քաղցըր երգի մը պէս,
Հծծելով միայն՝ « Ինչ լաւ էր այսպէս . . . »

Մինչգեռ այս փոքրիկ մեռելն աղքատին
Ճանչցաւ կեանքն իր խո՞ւլ ցաւին մէջ յետին .
Ո՛չ ծաղիկ, ո՛չ խինդ, ո՛չ ժըպիտ, ո՛չ երգ .
Կեանքը վի՛շտ կարծեց, աշխարհքը՝ մի վէ՛րք . . . »
— Ա՛յ յիմար փոքրիկ, կեանքը խօլական
Հանգէս է . քանի՛ երջանիկներ կա՞ն . . . »
Սակայն դուն մեռար, ու հիմա հանգչէ :
Պատանք մը ճերմակ՝ երկու ափ քուրչէ՛

Քու նիհար մարմնիդ համար շա՛տ է լայն . . .
 — Ողջունեցէ՛ք, նոր-վաղուան սերմն էր այն . . .

Գլխուն քով, կարմիր կանթեղը հողէ՛
 Պատանքն իր աղքատ լոյսով կ'ողողէ :
 Ճերմակ մահն է այդ, մա՛հը անսրւա՞ղ . . .
 Նոյն յարդին վրայ են միւսներն ալ խաղա՞ղ .
 Ծանրը քունն իրենց աչքը կը գոցէ .
 Կ'երազե՛ն, ու ա՛լ չ'արթննան գուցէ . . .
 Դուրսը ուժգնօրէն ոռնացող քամին
 Դուռը կը զարնէ . զաւակներէն մին
 Կ'աղերսէ քընած շրթներով կիսբաց՝
 « Հայրիկըս բերա՞ւ սատառիկ մը հա՞ց . . . »

Հա՞ց . . . Ո՞վ ողորմուկ երեխայ սոված ,
 Հաց չըկա՛յ, այսպէ՛ս է տընօրինուած . . .
 Դու դեռ շատ փոքր ես, դեռ չես հասկընար
 Որ հարուստն ունի իրաւունք, հընա՛ր
 Քեզ մեռցընելու ծանրածանր մահով ,
 Օրէնքն է իրեն սլաշտպան ապահով . . .
 Միայն փոքր ուղեղդ կ'զգայ շուարուն
 Թէ ինք իրաւունք ունէր արեւուն
 Տակ բողբոջելու, թերե՛ւս, ու կատաս՞ծ ,
 Կը փղձկի վըճիտ հոգիդ . « Մայրի՛կ, հա՞ց . . . » :

Հա՞ց . . . Աշխատելէն հայրըդ գարձաւ ծեր ,

Հացի խնդիրն ինքն ալ չէ՛ հասկըցեր,
 Ինչո՞ւ ոմանք տէր են, ոմանք գերի...
 Թէ բաղդը կո՞յր մ'է որ կը դեգերի
 Ինչո՞ւ օր մ'իրենց գուռին չի դարկաւ...
 Թէ մարդը կաւ մ'է, այս ի՞նչ շունչ, ի՞նչ կաւ...
 Թէ աշխարհ անծիր երկիր մ'է անհուն՝
 Ինչո՞ւ ոմանք քա՛ր մը չունին գլուխնոյն...
 Թէ ամէն տարի հունձքը կ'ողողի՝
 Ինչո՞ւ իրենց հա՛ց մը չիկայ հողի...

Գործարաններու գուռները փա՛կ են.
 Ամի՛ս մ'է արդէն: Հազարը մէկէն
 Բանուորներն ամբողջ նետեր են փողոց,
 Ամէնքն ալ հայրեր, մի քանի տղայ,
 — Մատուցումը շա՛տ, խնդրանքներ չիկան,
 Կ'ըսեն, ապրանքով լեցուեր է շուկան.
 Գործի մե՛ծ օրէնքն է տնտեսավար. —
 Այդ լա՛ւ, բայց նօթի մեռնիլն է դժուար:
 Թէ բանուորն այնքա՛ն արտադրեր է շատ,
 Ինչո՞ւ հաց չունի բանուորն անաշխատ...

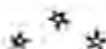
Մարդկութի՛ւն, պատի՛ւ... Թմբուկներ հնչո՛ւն.
 Աչքըդ գոց հաւտա, մի փնտռիր ինչո՞ւն:
 Մուրալն ամօթ է, գողնալը ոճիր,
 Իսկ թէ խելօք ես՝ ո՛չ ոք չի հաճիր
 Հաւատալ որ տղադ մեռաւ անօթի,

Կը խնդայ վըրադ առանց ամօթի...
 — Մերը կռթներ է իր կընոջ ուսին,
 Աչքին արցունքներն անդո՛ւլ կը հոսին,
 Կը մթնա՛յ քիչ քիչ ներսի դին մաքո՛ւր,
 Պարզ հոգին ինչե՛ր կը ծնի թաքթաքուր...:

Բայց ահա տըղան նորէն լացաւ «Հա՛ց...»
 Հա՛ց... Մայրը ոտքի նետուեցաւ կատղած,
 Հին դանակ մ'էրկան տուաւ այլայլուած,
 «Հա՛ց ճարէ, ըսաւ, հետդ ըլլայ Աստուած...»
 — Էրիկը զնաց, զոռուցքը հովուն
 Կարծես հարց կուտար իրեն խըռովուն՝
 «Միթէ ոճրագո՞րծ... միթէ բարեբա՞ր...»
 Դանակը ձեռքին դարնելո՛ւ կ'երթար,
 Փրկելու համար անօթի տըղան...
 — Բանուո՛ր, այդ ճամբան կ'երթայ կախաղան...:

— Ի՞նչ կ'ընէ երբ ազդ մը մընայ նօթի,
 Զեռքէն բահ ու բրիչ կը նետէ մէկդի,
 Կ'երթայ հաղորդուիլ մատուռ մ'անխըռով,
 Կը զինուի տէգով, կը զինուի սուրով,
 Ու կ'երթայ ամէն միջոցներով վատ
 Ազդի մը կըռիւ մըղել յուսահատ...
 Թէ յաղթըւեցաւ՝ աւա՞ղ է իրեն,
 Իսկ եթէ յաղթեց՝ աշխարհ համօրէն

Գոյլեստի երգեր կ'երգէ ամէն օր,
Պատմութիւնն օսկի է՛ջ կուտայ անոր . . . :

Քամին կը գոռայ, ձիւներ կը թռչին
Բանուորը կանգնած շէնքի մը առջին
Երգը կ'ունկընդդէ — ցուրտէն երերուն —
Գործարաններու բոլոր տէրերուն . . . :
Մատուցումը շա՛տ, իսկ խնդրանքը քիչ . . . :
Որո՞ւ փոյթ. կ'ուտեն կ'արձակեն քրքիջ . . . :
Երբ դուրսը ձիւն է, գինւոյ շոգիով
Ի՛նչ լաւ է ուտել՝ քանի մ'հոգիով . . . :
Գործ չիկա՛յ. ինչ փոյթ. դաս մ'է անխընայ
Որ՛ բանուորը քի՛չ մը խելօք մընայ . . . :

Բանուորը կուլայ, կը գոռայ քամին :
Ահա՛ դուրս ելաւ այդ տէրերէն մին .
Աստուած, իր պե՛տն է . . . : Ձեռքը քարացած,
Աչքերը կարմիր, բանուորը գոռաց՝
— «Գըթութի՛ւն, պարոն, ընտանեաց հա՛յր եմ .
Զգոյ՛ջ մերժելու, ձեր հոգին կ'այրե՛մ . . . » :
Հարուստը նետեց ինչ որ կար իր վրան,
Ժամացոյց, շղթայ, դըրամ, թղթարան :
Երէկ՝ տէր, հիմայ՝ ըստրուկ դողդոջուն,
Կը փախէր ինչպէս բուէ մը՝ թռչո՛ւն . . . :

Բանուորը ապշած նայեցաւ հեռուն,
 Իր հարուստ տիրոջ վաղքին շւարուն.
 Նայեցաւ բարի ձեռքերուն ծերուկ,
 Նայեցաւ հացի դանակին մանրուկ,
 Նայեցաւ ոսկւոյն, նայեցաւ իրեն,
 Փղձկեցաւ հոգին, յուսահատօրէ՛ն
 Չայնը երկարեց ցայգին մէջ տըխուր՝
 «Ո՛վ հարձուտ, հարձուտ, եկո՛ւր ամռ, եկուր»:
 Բայց տէրն աւելի արագ կ'երթար լուռ.
 Ու կը կրկնէր ծերը, «եկո՛ւր. եկո՛ւր...»:

— Ո՛վ բարի բանուոր, ծն'ր բարի բանուոր,
 Թէ այնքան անպէտ ես մարդկութեան որ
 Ճարելու համար ապրուստ մը յետին
 Կ'ապաւինիս վատ դանակիդ ետին...
 Թէ սեպհական կեանքըդ՝ ի՞ժի մը պէս՝
 Ուրիշի մահով պիտ' ապահովես...
 Թէ պիտի դաւես մութին մէջ լռելեայն՝
 Հող չէ՛ թէ դաւակիդ համար ըլլայ այն...
 Դէ՛հ, դնա՛ մեռիր, — մեռեր ես արդէն,
 Մարդկութեան ի՛նչ խեր մարդասպան մարդէն:

Թէ չե՛ս ուզեր որ քու դանդաղ մահով
 Տէրդ իրեն գանձեր դիզէ ապահով...
 Թէ անպէ՛տ, թէ վա՛տ, թէ խեղճ, ցաւագին,

Դուն դեռ տէ՛րն ես քու սեպհական կեանքին...
 Թէ դաւակնելուդ չը կրցար ցոյց տալ
 Ապրիլ ատելո՛ւմ, կեանքին դէմ կուրծք տալ...
 Դանակդ ազիքիդ խոթէ ու դարձո՛ւր.
 Իրենց քաջաբար մեռնիլ սորվեցուր,
 Մեռնի՛լ անտեսուած, անճիչ, մըթին, վէ՛ս...
 — Աչքերը գոցեց...: Ու ըրաւ այնպէս:

Տարինե՛ր անցան. հիմայ կը դիտեմ
 Լուռ սենեակիս մէջ առկախուած իմ դէմ
 Այս համեստ դանակն արդէն ժանդոտած
 Որ ձըմեռ առտու մը արիւնով թաց,
 Ես գըտեր էի անհուն դուրգրանքով,
 Զիւնին մէջ, մեռա՛ծ գործաւորին քով...:
 Քարացած այգտեղ, պոռթկաց իմ հոգիս,
 Իւ գողզըզալով տարի շրթունքիս
 Խորհրդանի՛շն այդ՝ մութին մէջ լռելեայն
 Տառապո՛ղ, մեռնո՛ղ, այլ քաջ մարդկութեան...:

Ու քանի անգամ քու առջիդ լացի,
 Ո՞վ բարի՛, ժանդոտ դանակըդ հացի.
 Դո՛ւն, վերջին պաշտպան զրկըւած մարդուն.
 Դո՛ւն, յաւէտ լըռիկ այլ յաւէտ արթուն.
 Դո՛ւն, այնքան համեստ ու այնքան խելօք.
 Եւ որ կրնայիր շարժումով մը լոկ

Արեւսն զրայ հիմնել օրէնքդ ապագայ,
 Բայց կը սպասես որ խաղաղութեամբ գայ,
 Արգարութեամբ դայ, գա՛յ տարուէ աարի,
 Զրկուած մարդկութեան երազը բարի . . . :

«ԹՐՈՒՒՊԱՏՈՒՐ» ՆԵՐՋ (*)

Բանասերդ ընկերներուս

Թրուպատուրնե՛րն են, տեսէ՛ք, իրե՛նք են,
 Եւանգո՛ւն, աճփո՛յթ, դո՛հ կը նուազեն
 Հրակէզ արեւուն տակ հրապարակին :
 Կիսխուփ փեղկերէ տարեց, տըղայ, կին
 Կ'երեւան քիչ քիչ, Կէս-օրի տապէն
 Շա՛տ քիչերն են որ տեսնել կ'շտապեն
 Թրուպատուրները :

Տարօրէ՛ն դէմքեր, Ամէ՛նքն, է՛դ, արո՛ւ,
 Բախտէն կատաղի հալածուողներու
 Անտուն ընտանիք մը քայլամուտոր :

(*) Troubadoursները Հարուային Թրանսայի յաճերգակ աեուղ-
 ներ էին Միջին դարու մէջ, եւ խօսածնին ոկեան լեզուն էր (langue
 d'oc) : Կր դեգերէին դղեակէ դղեակ՝ եզգելու համար իրենց կերուած-
 ները — հնչեակ, հովաւերգ, շէր —, եւ խրենց արուեստը կը կսչէին
 «զուարթ գիտութիւն» :
 Մ. ԹէՈՂԻԿԻ

Փողոցի ըստո՞յգ հանճարներ բուրբ,
 Նուապելու համար պէտք չունին նօթի,
 Կ'ապրին երգելով, կը մեռնին նօթի
 Թրուպատուրները:

Բախտը, տառապանքն, յարափո՞խ հովեր
 Իրենց դէմքին մո՛ւթ ժըպիտ մ'են տուեր,
 Կեանքը ճանչցողի ալեկո՞ծ ժըպիտ:
 Ու իրենց բռնի՛ ձեւին մէջ հտպիտ,
 Խոիւ մազերնուն ներքեւ ալեւոր,
 Աշխարհքն հեգնելու հո՞վ մ'ունին աղուոր,
 Թրուպատուրները:

Անոնք երգելո՞վ անցան համօրէն
 Բօյի դինեզուարճ այդեստաններէն
 Մինչեւ Նեզոսի աւաղուտը շէկ,
 Մինչեւ Ուրալներն, մինչեւ հըրաշէկ
 Ափերը դերբուկ Հրոյ-Երկիրին:
 Քանի՞ ընկերներ ճամբան հող դրին
 Թրուպատուրները:

Մեքենայութեան այս դարը երկա՛թ
 Չընկճե՛ց դեռ իրենց հոգին խանդակաթ .
 Ու ոտաններու միջեւ դրամապաշտ՝
 Թչուառութեան հետ գլո՞ւխ գլխի հաշտ
 Կ'ապրին նախնական կենցաղով ազատ,

Ազատ Բընութեան որբերն հարազատ ,
Թրուպատուերները :

— Առէ՛ք ինձ ձե՛զ հետ , երկիրէ երկիր
Տարէք այս թշուա՛ռ սիրտըս սրգակիր ,
Ապրի՛նք հեգնելով , ողբանք երգելով ,
Ու երկրագունդին հետ մշտահոլով
Մեր մորթն անօգուտ քըշե՛նք մշտերեր .
Մշտընջենական մո՛ւթ ուխտաւորներ ,
Թրուպատուերները :

Ձի մե՛նք ենք , մե՛նք ենք , բանաստե՛ղծ , պուէտ ,
Մե՛նք , պատառատուն բեհեզով վէ՛տ վէ՛տ
Երգի իշխաններ՝ իսպա՛ռ հալածուած .
Մե՛նք , նօթի՛ , հպա՛րտ , երբեմնի կստուա՛ծ .
Մե՛նք , չըհասկցուա՛ծ , մե՛նք , եղերակա՛ն ,
Մե՛նք , Բանաստեղծներ , մե՛նք ենք իրական
Թրուպատուերները :

Մե՛նք՝ որ մեր վէրքէն երգե՛ր կը շինենք .
Մե՛նք , զրկըւածներ ճակատագրէն նենգ :
Ու մինչ ուրիշներ առատ կը ջամբեն
Խինդի՛ սեղանէն , մուսային ճամբէ՛ն
Մենք կ'երթանք ըստո՛յգ Մահուան անսրւա՛ղ .

Մե՛նք, հի՛ն Մարդկութեան ո՛ւշ ծընած — աւա՛ղ —
Թրուպատուրները :

Բայց ի՛նչ փոյթ : Մե՛նք ենք հոգիով հարուստ ,
Մե՛րն է ներշնչումն որ կուգայ վերուստ .

Մե՛րն է մարգը թա՛ց , վերջալոյսն անխօ՛ս ,
Փըթիթը վա՛րդի՛ն , առուն մշտահո՛ս .

Մե՛րն է մըթին սի՛ւքը գերեզմանին .

Հի՛ն աստուածներու ցեղին կը նմանին

Թրուպատուրները :

Մե՛նք ենք որ անփո՛յթ գրչով կը հեգնենք

Այս նենգ աշխարհին պըսակները նենգ :

Ինար մը ձեռքերնիս , անտո՛ւն , մահագի՛ն ,

Չե՛նք ցանկար ստրո՛ւկ-պետի դղեակին :

Ազատ բարբառի ասպետներ անա՛հ ,

Կ՛ապրին մեռնելո՛վ , կը մեռնին անմա՛հ

Թրուպատուրները :

Մարդկութեան հտպի՞տ պէտք է անպատճառ :

Մեր սրտե՛րը մենք հաներ ենք վաճառ .

Մեր վիշտէ՛ն , սուգէ՛ն , խաբուած սէրէ՛ն նենգ՝

Ռամիկին համար երգե՛ր կը շինենք :

Ո՞վ ըսաւ «Մահը մի է» . ամէ՛ն օր

Կը մեռնինք մե՛նք , հի՛ն տիեզերքին նո՛ր

Թրուպատուրները :

Սակայն մեզ ի՞նչ փոյթ ծիծաղն ամէնուն,
 Լըքումը ստո՛ր, քաղցը անանո՛ւն.
 Մենք՝ գառանց Հովուին պէս սիրազորով՝
 Հաւատքն ունինք մեր սրբինդին ծայրով
 Առաջնորդելու Մարդկութիւնն ամբողջ.
 Մեռած Արուեստին մե՛նք տակաւին ո՛ղջ
 Թրուպատուրները:

Այս ի՞նչ դարերու հասեր ենք, Աստուած,
 Փշրեցի՛ն ի՞նչ որ կար վըսեմ կերտուած.
 Թէ դեռ սի՛րտ ունիք՝ թաղելո՛ւ տարէք.
 Ոսկիին նենդ ձա՛յնն է ամենուրեք,
 Մի միայն մե՛նք ենք որ դեռ անարգել
 Սիրե՛լ կ'երազենք. ո՛վ կ'ուզէ սիրե՛լ
 Թրուպատուրները:

Մեռա՛ր, հընաւանդ Արուեստ սրբանուէր,
 Երբ դեռ կեանքն երգո՛վ կ'ապրէր, կ'օրօրուէ՛ր,
 Ու երբ երջանի՛կ, թափառի՛կ, գինո՛վ,
 Իրենց ծիրանի լա՛յն կրկնօցներով
 Դղեակէ դղեա՛կ, փայտի երկնային
 Տաւիզին թրթռո՛ւմը կը տանէին
 Թրուպատուրները:

Ես կ'երազեմ հայր թրուպատուրն Հոմեր,
 Որ աստուածներու ակէն կը խմէր,

Ու իր հսկանե՛րը բարձրազաղա՛կ
 կ'երգէր տաւղին վրայ, քաղաքէ քաղաք,
 Ու թրուպատուրնե՛րը բիւր՝ որ կ'երթա՛ն
 Դարերու մէջէն. կ'երազեմ Գողթան
 Թրուպատուրները:

կ'երազե՛մ զիրենք. ու լո՛ւռ, շրւարո՛ւն
 Կը նայիմ փեղկէս ա՛յս թշուառներուն
 Որ բռնի կերպով կ'երգեն, կը խաղան,
 Վա՛խ, արծաթն՝ Արուեստն հանեց կախաղան,
 Հի՛ն, աստուածարընա՛կ դարերը մեռան,
 Ու հիմա պէտք է խնդայնե՛ն, մուրա՛ն
 Թրուպատուրները:

Հրատապ արեւուն տակ հրապարակին,
 Ահա՛ կ'երգեն դեռ. ու մինչ տըղա՛յ, կի՛ն.
 Կը հասնին քիչ քիչ նեղ ճամբաներէ,
 Գլխարկն անցորդին լո՛ւռ կը կարկառէ
 Իրենց նահապետ երգիչն ալեւոր:
 — Տըւէ՛ք, իրե՛նք են, նոր Մարդկութեան՝ նո՛ր
 Թրուպատուրները:

ԵՇՈՎԱՅԻՆ ԱՐՑՈՒՆՔԸ

Երբ բոլորն ալ տըւին համարն այն օրուան
Աստուածատուր իրենց զատ զատ պաշտօնին,
Ու երբ Տէրանց Տէրը՝ հըզօր Եհովան,
Կը ժպտէր դոհ, հասա՛ւ Սորշակ — Թագուհին:

Շէկ մազերու ծով մ'ունէր ան բոցահեր,
Կուրծքին՝ վահան մը հըրաշէկ արոյրի,
Գեհե՛նը կար աչքերուն խորն անվեհեր
Ու իր շունչին տուրեւառին մէջ վայրի:

Եհովայի լըռեց ատենն ունկնդիր,
Ու երբ նշան ըրաւ երկնից արքայն մեծ՝
Սորշակ — գշխօյն ճակատն հակեց ծնրադիր,
Ու միակե՛րպ, ու անայլայլ ան պատմեց:

— Ամէն տեղ կեա՛նք տեսայ, խայտանք ու ժպիտ,
Սարին վերեւ, ծործորին մէջ, ակին քով,
Շուշան, սմբուլ, կը խնդայի՛ն միամիտ,
Ու լեւակները կ'երգէին խայտանքով:

Ու թիթեռնիկ, միջատ, ծաղիկ, ու թռչուն
 կը ծծէին երանութիւն մ'անհընա՞ր.
 (Փո՞յթն էր իրենց Տիեզերքին մէջ ինչո՞ւն...)
 Երանութիւն, զոր մենք դեռ հոս չենք ճանչնար...»

Ու լսեցի որ վայրի վարդը կ'ըսէր՝
 «Ի՞նչ աղւոր է...» վարդը կ'ըսէր հովերուն.
 «Ի՞նչ աղւոր է...» կը կրկնէր հոյ՞ն հեշտասէր՝
 Փայփայելով լայն մրդաստանն օրօրո՞ւն:

Սուրացի դաշտ. մագլցեցա՞յ սարն ի վեր:
 Քայլերուս տակ հեծեց արձան յետնագոյն.
 Մղրիթներուն երգը լռեց կարեւիէր,
 Մոխի՞ր տեղաց ծաղիկներու վրայ գոյն գոյն:

Ու դաշտերու անբարունակ շիւղերէն
 Մինչեւ հըպարտ էտըլուայսները լերան,
 Իրենց ցօղին վրայ խարեցան տրտմօրէն,
 Դողզըղացի՞ն, ու համբոյրիս տակ մեռա՞ն:

Օգին մէջ հո՞տն էր խարուկեող ծիւերուն...
 Ու լըսեցի որ «խեղճ վարդեր...» կը հծծէր
 Յետին թռչունն, որ կը փախէր շուարուն...
 Ես կիզեցի. Քու հրամա՞նըդ այս էր...»

Ենովան մո՛ւթ ժըպիտ մ'ըրաւ անդգամ՝ . . .
 Ու երբոր դո՛ւրս եկան բոլորն ալ հըլու,
 Իր հոգին դե՛ռ անծանօթ պէտք մը ըզգաց,
 Նւաստացուցի՛չ, ահուելի պէտքը լալու . . .

ԱՌԱՋԻՆ ՄԵՂՔԸ

Առաջին գիշերն, Արարիչ Ոգին՝
 Մարդկութեան ծընող առաջին զոյգին
 Ըսաւ՝ «Կ'ուզէ՞ք որ ջահեր անհամար
 «Վառեմ, ձեր հանգէսն ընելու համար:»

Ու սիրահրաւէր աչերու նրման
 Երկնքին հո՛յլ հո՛յլ ասողերը ծընան:

«Կ'ուզէ՞ք որ երգեր, հեծեծներ տրուամ,
 «Ալիքներ ձայնի, հեւքեր անպատում,
 «Կարկաչներ ընդհատ, սարէն, ծործորէն,
 «Իրենց թաքուն սէ՛րը ձեր մէջ ծորեն:»

Ու միջոցին մէջ թրթռումի, ձայնի,
 Մեզմին պատարագ մըն էր գարնայնի:

«Կ'ուզէ՞ք որ, հծծեց Ոգին, գիշերուան
 «Մէջ, օգին միին ալքերը հեւան,
 «Ու աննիւթ, անգոյ շունչեր հիւսիսէն
 Զեր լուս սրտերուն սիրերգը հիւսեն»

Մո՛ւթ, անծայրածի՛ր դաշտին վրայ բուր
 Ծնչեց գիշերին սիւքը մեղձօրօր:

Ու գիւթի՛չ, կախա՛րդ խաղ մ'էր ամէն գի.
 Վըտակը հէքեա՛թ մ'ունէր արծաթի,
 Ծըղրիթն օրօրո՛ւն շիւղի մը վրան
 Հի՛ն երգ մը կուլար, կ'այրէր փոսուռան:

Ու այս մոգութեան ծո՛ցը ցայգային
 Բի՛ւր ըղձանոյշներ կարծես պար գային:

Ունկի, աղօթքի, բոյրի այս պահուն
 Գարնան առաջին ցայգն իր Սէ՛րն անհուն
 Նոր օրէնքի մը նըման ահագին
 Լուս կը մըռընչէր ահարեկ Ղոյգին:

Ինքզինքնին մինա՛կ ըզգացին, տխո՛ւր...
 Գազաններ Ղոյգ-Ղոյգ քաշուեր էին լուս:

Ու մարդն առաջի՛ն, տըղու պէս գողգո՛ջ,
 Մօտեցա՛ւ սիրով առաջի՛ն կընոջ...:

Այն ատեն Աստուած զինք մինակ ըզգաց .
 Իր անհուններուն մէջ լացաւ յանկարծ . . . :

— Աստուն իրենց վրայ ինկած ցօղն խոնաւ
 Այդ արցունքն էր չա՛ր . Մեղքն անկէ ծընաւ . . . :

Ս Ա Ք Ի Ա - Մ Ո Ւ Ն Ի

Ա

— «Սաքիա՛, Սաքիա՛» . . . — կը կանչէր ձայնը հեռ-
 կը թաւալէր՝ արեւն իր դունտը սսկեայ . [ուէնս
 Աւ անապատն իր մրափին մէջ, յուլօրէն,
 Կ'արձագանգէր կերկերող կոչը՝ — «Սաքիա՛ . . .»

Իմաստունին աշակերտը, մոլորուն,
 Արշալոյսին՝ մթնշաղէն շատ առաջ,
 Ըսկսեր էր իր անվերջ վազքն, ու հեռուն՝
 Վաղճւց, տխուր, կը նուազէր իր հառաչ :

Քաղաքներէն ան կը դառնար տխրագին,
 Նըւիրական հովիտներէն Գանգէսի,
 Ռաճիրօւրէն, Պէնարէսէն՝ ուր կրակին
 կը մատուցուէր խունկ եւ կնդրուկ հանգէսի :

Մազերը խռիւ, ոտքերը մերկ, անձնուէ՛ր,
 Ի դուր գիւզէ գիւղ իր ստուերը տարաւ,
 Ի դուր մարդոց ան խօսեցաւ անվեհեր,
 Իմաստունին պատուէրները սրտագրաւ:

Ան՝ — «Նիրվանա կը քարոզէր, Նիրվանա՛,
 «Ինքնամոռաց անէութիւնը հոգւոյն,
 «Տենչանքներու ոչնչացումն անխընայ
 «Երագամու վերապրումը դերագոյն»:

«Ա՛հ, Նիրվանա՛, ո՛չ մէկ փափաք, ո՛չ մէկ սէր,
 «Ո՛չ իսկ յետին գոհացումը մեր սրտին,
 «Ո՛չ տառապանք, ո՛չ ալ ժըպիտ, ո՛չ յոյսեր,
 «Ա՛հ, Նիրվանա՛, ինքնակամ մա՛հը ցրտին»:

Բ

Մարդերը դայն քաղաքներէն վանեցին,
 Ոտքերը մերկ, մազերը խռիւ, անձնուէ՛ր,
 Անապատին ճամբան բռնեց առանձին,
 Ու յուսահատ իմաստունը կը փնտռէր:

Արեգակին հրատապ գունտին տակ հսկայ,
 Տաք աւազը թմրա՛ծ, անչա՛րժ կը հնչէր,
 Ու տանջըւող, գալարուող ձայնը — «Սաքիա՛»
 Մենութեան մէջ լացի մը պէս կը հնչէր:

Սարսափու իր մեծ քաղուկները լա՛յն, արձա՛կ,
 Հըրատապ, շէկ աւազին վրայ տարած էր,
 Սրբութի՛ւնը, գիտութի՛ւնը բացարձակ,
 Սաքիա-Մունի, Պուտտա ինքը մեռած էր:

— «Սաքիա՛, Սաքիա՛ . . .» հեկեկաց ձայնը լալէն:
 Կը թաւալէր արեւն իր գունտը ոսկեայ,
 Ու անապատն իր մրափին մէջ յուլօրէն
 Արձագանգեց յուսահատ ճիւղը — «Սա՛քիա»:

— «Սա՛քիա, Սա՛քիա» հեկեկաց ձայնը լալէն . . .

Հ Ա Յ Ր Ը

Աստանդական մ'ալեհներ՝ ցուրտ գիւշերով բուք-բորան,
 Մըթին փողոց մը, քարի նստարանի մը վըրան,
 Իրեն խարխուլ կողին վրայ ընկողմանած էր արթուն,
 Երբ ապաստան փնտռեց հոն նիհար տըղայ մը անտուն:

Խաւարին մէջ նայուածքներն իրա՛ր զարկին, շաշե-
 ցան . . .

Մերը հեռու քաշկռտեց հիւանդ մարմինն իր անձա՛յն .

Ճանչցե՛ր էր. բայց չի կրցաւ ըսել՝ «Որդեա՛կ մոլորու՛ն,
 Ձաւա՛կս ես, զոր լըքեցի անօթութեանս օրերուն...»

Թշուառութեան հիւրընկալ նստարանին վրայ քարի,
 կեանքի խաւար գիշերով, Մարդն ու Աստուածը բարի,
 Պատահաբա՛ր, կող կողի, երբոր զիրար տեսնային,

Եհովան իր լուսեղէն պըսակին մէջ երկնային՝
 Չէ՛ր ամէնար ըսելու թշուա՛ռ, անտէ՛ր, խեղճ Մար-
 գուն,
 «Ե՛ս եմ քու հայր Արարիչդ, ամենակալ, մշտաբ-
 թուն...»

Բ Ա Ս Թ Է Լ

Դաշտանըկար մըն է հողիս բասթէլի,
 Ուր ոչինչ կայ աչքի խօսող, ոչի՛նչ վառ,
 Ուր ամէն ինչ մըշուշի մէջ կը հալի:

Կապոյտ սարի մը կատարին ամայի՝
 Բաղեղապատ խարխուլ գմբէթն հաւատքիս
 Տարակոյսի անդունդն ի վար կը նայի:

Բըլուրն ի վեր, բըլուրն ի վար, իմ կեանքիս
 Խոսպան ճամբան է որ կ'երթայ մենաւոր... :
 Բասթէլի մութ դաշտանը կար մ'է հոգիս :

Խոսպան ճամբուն եզերքն ի վար, իմ մոլոր
 Բագիններուս ու մեղքերուս, վէրքերուս
 Կըրանիթէ մահարձաններն են բոլոր :

Պուրակ, առու իր դաշտերուն մէջ չըկան .
 Իր ձորերուն մէջ ո՛չ լեւակ, ո՛չ նարկիս ,
 Որ քաղէի իմ սիրտիս քո՛յր աղջըկան :

Մոռցըւած ա՛յս մը ջուրի վրայ հեռաւոր,
 Աչքէ հեռու, սէզերու մէջ կը սահի
 Անուրջներուս վայրի կարապը աղուոր... :

Ու այս բոլո՞րը կը դողայ, կը հալի
 Մըլուշի մը տարտամութեանը մէջ ուր
 Լացող դէմքի մ'ստուերը կայ պաշտելի... :

Հոգիս նիհա՛ր նըկար մըն է բասթէլի :

Վ Ե Ր Ջ

